

Istraživanje utemeljeno na priči:

Priručnik za
istraživačke
novinare

Autor: MARK LEE HUNTER

Nils Hanson, Rana Sabbagh, Luuk Sengers,
Drew Sullivan i Pia Thordsen

Sadržaj:

Predgovor/ str. 1

Predstavljanje publikacije “Istraživanje utemeljeno na priči: Vodič za istraživačke novinare”,

Jānis Kārklīņš, pomoćnik generalnog direktora za komunikacije i informacije, UNESCO

Uvod/str. 2

Mark Lee Hunter

Predgovor prvom izdanju/ str. 5

Ulaganje u istraživačko novinarstvo

Yosry Fouda

Poglavlje 1/str. 6

Šta je istraživačko novinarstvo?

Mark Lee Hunter i Nils Hanson

Poglavlje 2/str. 12

Korištenje hipoteze: srž istraživačke metode

Mark Lee Hunter, Luuk Sengers i Pia Thordsen

Poglavlje 3/str. 25

Korištenje otvorenih vrata: istraživanje pozadine i izvođenje zaključaka

Mark Lee Hunter

Poglavlje 4/str. 34

Upotreba ljudi kao izvora

Nils Hanson i Mark Lee Hunter

Poglavlje 5/str. 49

Organizacija: kako se organizovati da biste uspjeli

Mark Lee Hunter i Flemming Svith

Poglavlje 6/str. 56

Pisanje istraživačkih priča

Mark Lee Hunter

Poglavlje 7/str. 69

Kontrola kvaliteta: tehnike i etičnost

Nils Hanson, Mark Lee Hunter, Pia Thordsen i Drew Sullivan

Poglavlje 8/str. 77

Objavite!

Mark Lee Hunter

Odabrana bibliografija/str. 81

Originalni naslov: „Story-based inquiry: a manual for investigative journalists“

Originalni izdavač: Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO), 7, Place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France

UNESCO Publishing

www.unesco.org/publishing

© UNESCO 2011

Naslov prijevoda: „Istraživanje utemeljeno na priči:

Vodič za istraživačke novinare“

Prevod pripremio: Mediacentar Sarajevo,

Kolodvorska 3, 71 000 Sarajevo

Ovo izdanje priručnika pripremljeno je prema sporazumu sa UNESCO-m.

© Mediacentar Sarajevo 2012, za B/H/S prijevod

Sva prava pridržana

ISBN 9 789231 041891

Korišteno označavanje i prezentacija materijala u ovoj publikacije ne implicira izražavanje bilo kakvog mišljenja UNESCO-a vezanog za pravni status bilo koje zemlje, teritorije, grada ili područja ili njihovih vlasti, ili vezanog za utvrđivanje njihovog područja ili granica. Autori su odgovorni za izbor i prezentaciju činjenica sadržanih u ovoj knjizi i za pritom izraženo mišljenje, koje nije nužno mišljenje UNESCO-a i ne obavezuje Organizaciju.

Za pripremu ovog prijevoda priručnika odgovoran je Mediacentar Sarajevo.

Dizajn naslovnice i teksta: Anne Barcat

Prevela: Kaniša Halilović

Dizajn prilagodila: Samira Salihbegović

«Istraživanje utemeljeno na priči: vodič za istraživačke novinare»

UNESCO konstantno njeguje dijalog o odgovornosti medija, o profesionalnim i etičkim standardima, ukazujući na principe koji su smjernice za novinare u smislu najboljeg načina djelovanja u njihovoj profesiji. U saradnji sa Arab Reporters for Investigative Journalism (ARIJ), UNESCO je 2009. godine objavio prvi vodič za istraživačke novinare u arapskim državama, nazvan "Story-Based Inquiry: A Manual for Investigative Journalists" ("Istraživanje utemeljeno na priči: vodič za istraživačke novinare). Istraživačko novinarstvo znači otkrivanje onoga što namjerno skrivaju osobe na pozicijama moći ili onoga što je slučajno skriveno iza haotične mase činjenica i okolnosti - i analizu i razotkrivanje svih činjenica relevantnih za javnost. Na ovaj način istraživačko novinarstvo suštinski doprinosi slobodi izražavanja i prenošenja informacija, koje su u središtu UNESCO-ovog mandata. Uloga koju mediji mogu imati kao čuvari društva nezamjenljiva je za demokraciju i iz tog razloga UNESCO potpuno podržava inicijative za jačanjem istraživačkog novinarstva širom svijeta. Vjerujem da je ova publikacija značajan doprinos promociji istraživačkog novinarstva i nadam se da će biti vrijedan resurs za novinare i medijske profesionalce, kao i za trenere i edukatore u novinarstvu.

Jānis Kārklīņš

Pomoćnik generalnog direktora za komunikacije i informacije, UNESCO

Istraživanje utemeljeno na priči: Priručnik za istraživačke novinare

Autor: MARK LEE HUNTER

Saradnici: (po abecednom redu)

NILS HANSON, RANA SABBAGH,
LUUK SENEGERS, DREW SULLIVAN I PIA THORSEN

Predgovor: YOSRI FOUDA

Ovaj priručnik predstavlja vodič o osnovnim metodama i tehnikama istraživačkog novinarstva kojim se svjesno popunjava praznina u literaturi za ovu profesiju. U većini istraživačkih priručnika, puno prostora se posvećuje tome gdje pronaći informacije. Pretpostavlja se da će reporter nakon što dođe do informacija koje traži biti u stanju da sastavi dobru priču.

Mi se ne slažemo s tom pretpostavkom. Ne smatramo da je jedini problem pronalaženje informacija. Zapravo, smatramo da je suštinski zadatak kako ispričati priču.

To nas dovodi do osnovne metodološke inovacije ovog priručnika: Mi priče koristimo kao cement koji spaja svaki korak istraživačkog postupka, od zamisli do istraživanja, pisanja, kontrole kvaliteta i objavljivanja. Ovaj pristup nazivamo i istraživanjem zasnovanim na hipotezi, čime naglašavamo da priča predstavlja samo hipotezu sve dok se ne potvrdi.

Potvrđivanjem ili opovrgavanjem priče, reporter lakše vidi koje informacije treba da traži i kako da ih tumači. Urednik i izdavač mogu lakše procijeniti izvodljivost, troškove, korist i tok istraživačkog projekta.

Kako istraživanje napreduje, reporter ili istraživački tim organizuju materijal koji posjeduju da bi ga mogli spojiti, a zatim

Ovaj projekat je izveden uz podršku UNESCO-a. Autori su odgovorni za odabir i predstavljanje činjenica i mišljenja koji su u njemu izneseni i koji ne predstavljaju nužno činjenice i mišljenje UNESCO-a i ne obavezuju ga. Korištene odrednice i prezentacija materijala u ovoj knjizi ne podrazumijevaju mišljenje UNESCO-a u vezi pravnog statusa bilo koje države, teritorije, grada ili oblasti, te njihovih vlasti, niti se tiču razgraničenja njihovih granica.

grafička dizajnerica / Anne Barcat

spajaju određene dijelove konačne priče. To im omogućava kontrolu kvaliteta i potpuniji uvid u to da li priča ispunjava pravne i etičke kriterije. Na kraju ovog procesa, kao rezultat se dobije priča koja se može sažeti u nekoliko ključnih rečenica i koja se može promovirati i pamtiti.

Ne tvrdimo da smo mi izmislili istraživanje zasnovano na hipotezi. Slične metode se koriste u poslovnom savjetovanju, društvenim naukama i policijskom radu. Ono što smo mi uradili jeste da smo razradili njihov uticaj na novinarski proces i na ciljeve istraživačkog novinarstva – reformisanje svijeta koji proizvodi beskorisnu, nepotrebnu patnju, odnosno koji ignoriše dostupna rješenja za svoje probleme.

Ovo je bio dug i kolektivan projekat. Pokrenuli su ga *Rana Sabagh* i *Pia Thordsen*, koje su zamislile i izložile ideju priručnika o osnovnim istraživačkim postupcima i zamolile me da dam svoj doprinos. Za mene je to bio savršen trenutak i nastavak mog rada na *Institut français de Presse pri Université de Paris II / Panthéon-Assas*, gdje sam u posljednjih deset godina istovremeno imao korist od druženja sa plemenitim i posvećenim kolegama i motivisanim studentima magistrarskih studija. Oni su mi omogućili da na terenu ispitam mnoge metode koje se zagovaraju u ovom priručniku u puno većem obimu nego što to omogućavaju aktivnosti jednog reportera.

Godine 2001. sam za vrijeme studijskog dopusta došao na globalnu poslovnu školu INSEAD. Privremeno istraživačko mjesto je preraslo u pomoćnu profesuru i, što je još važnije, omogućilo mi je da iskoristim iskustva i uvid kolega kao što su *Yves Doz*, *Ludo Van der Heyden*, *Keven Kaiser* i drugi. Oni su imali posredan, ali snažan uticaj na ovaj priručnik. Ovi istraživači su mi pomogli da razmišljam na apstraktnijem nivou o medijskim praksama i da razmislim kako bi se ovi procesi mogli poboljšati u cilju stvaranja veće vrijednosti, između ostalog u novinarstvu.

Kao i moji saradnici, i ja sam se istovremeno bavio istraživačkim novinarstvom kao praktičar. Takođe 2001. godine, stvaranjem Globalne mreže istraživačkog novinarstva (*Global Investigative Journalism Network*), među čijim osnivačima je bila većina nas, zajedno sa pokretačima *Nilsom Mulvadam* (koji je tada radio za *Danish Institute for Computer-Assisted Reporting*) i *Brantom Houstonom* (u to vrijeme direktorom organizacije *Investigative Reporters and Editors*), stvoren je izvanredan forum za razmjenu najboljih iskustava. Tada je postalo jasno da se pristup u

kome se istraživanje zasniva na hipotezi proučava u nekoliko zemalja istovremeno i nezavisno, što predstavlja nepogrešiv znak velikog napretka.

Mreža je pružila direktnu pomoć u izradi ovog priručnika, i to ne samo zato što smo tamo pronašli saradnike. Glavni koautor priručnika, šveđanin *Nils Hanson*, od početka predaje u Mreži. Njegovo ime se pojavljuje na prvom mjestu u poglavljima u čijem je pisanju imao glavnu ulogu. Holanđanin *Luuk Sengers* je otkrio da se istraživanje zasnova na hipotezi može primijeniti na upravljanje projektima. Danac *Flemming Svith* je razvio jednostavne i čvrste kompjuterske alate za organizovanje istraživanja. *Drew Sullivan* (Amerikanac stalno nastanjen na Balkanu) je sistematski popisao prakse izvještavanja o organizovanom kriminalu koje se mogu primijeniti na mnoge druge situacije. Možda najvažnije od svega, pozitivne povratne informacije i kritike učesnika na šestomjesečnim kongresima Mreže u potvrdile da postoji potreba i želja za materijalom u ovom priručniku.

Proces kolektivnog razvoja je dobio snažnu podršku formiranjem Centra za istraživačko novinarstvo u Londonu (*Centre for Investigative Journalism of London*) i njegove godišnje Ljetne škole. Tokom nekoliko godina, osnivač *Gavin McFadyen* i njegov tim su nam dozvolili da istražujemo nove načine podučavanja o procesu pronalaženja i pisanja priča. Konačno, seminari organizacije ARIJ u Saudijskoj Arabiji su predstavljali priliku da u transkulturnom kontekstu prezentiramo i ispitamo ideje iz ove knjige u toku njenog pisanja. Ovaj proces, kao i samu organizaciju ARIJ, finansirali su organizacija *International Media Support* i Danski parlament.

Istraživačko novinarstvo je profesija, kao i skup vještina. To je takođe porodica. Ja sam u toj porodici odrastao i gledao sam je kako se razvija. Ovaj priručnik predstavlja vaša vrata za ulazak u ovu porodicu. Molim vas da postanete član koga ćemo cijeniti i diviti mu se, zbog vaše profesionalnosti, etike i angažmana.

Mark Lee Hunter

Urednik i glavni autor

Pariz – Aarhus – Amman – London – Lillehammer

Predgovor: Ulaganje u istraživačko novinarstvo
YOSRI FOU DA, GLAVNI ISTRAŽIVAČKI DOPISNIK AL JAZEERE

Nakon što je Al Jazeera pokrenuta 1996. godine, skupio sam hrabrost i upravi iznio neobičnu ideju: da mi dozvole da nestanem na dva mjeseca, a da zauzvrat jednom u dva mjeseca dobiju 45-minutni istraživački prilog. Norma na arapskoj televiziji u to vrijeme je bila da vam dozvole da nestanete na samo 45 minuta ako obećate da ćete se vratiti sa priložima za emitovanje tokom dva mjeseca (samo malo pretjerujem). Kako se moglo i očekivati, prijedlog je izazvao dobronamjieran smijeh, a ja sam gotovo zapao u još jedan ciklus profesionalne depresije.

Međutim, nekoliko mjeseci kasnije predsjednik uprave Hamad Bin Thamer Al Thani je iz nekog razloga odlučio da mi ponudi priliku da napravim probni izvještaj. S gotovo nepostojećim budžetom, probni izvještaj je trebalo pripremiti, snimiti i montirati tamo gdje sam živio – u Londonu. Antraks mi se činio kao dobra tema. Osim izazivanja očiglednog interesovanja, bilo je lako opravdati lokaciju s obzirom na nedavno curenje informacija prema kojima je prethodna britanska Vlada bila upletena u omogućavanje izvoza takozvane «opreme dvostruke namjene» u Irak kojim je vladao Saddam Hussein. Zbog sankcija UN-a, izvoz svake civilne opreme koja se može prilagoditi za vojnu upotrebu je bio nezakonit.

Prema starim standardima, ovaj probni izvještaj je, po mišljenju mnogih, predstavljao prijelomni trenutak na putu ka arapskom konceptu istraživačkog novinarstva, i to u tolikoj mjeri da je neočekivano emitovan, a zatim reemitovan nekoliko puta. U vrijeme kada je većina arapskih vlada otvoreno osuđivala i žestoko napadala Al Jazeeru, prilog je predstavljao ovaj katarski kanal na Festivalu RTV produkcije u Kairu 1998. godine i vratio se sa nagradom. To je bio prvi i posljednji put da je Al Jazeera učestvovala u takvoj vrsti natjecanja. Ali to je bio samo početak desetogodišnje serije za «Sirri Lilghayu» (Najveću tajnu).

Uprkos nekim ranijim stidljivim pokušajima ove vrste novinarstva u arapskim novinama, sve popularniji, prvi svearapski 24-satni kanal vijesti i aktuelnih događaja je otkrio interesantno područje koje je u najvećoj mjeri predstavljalo novinu za arapsku publiku. Nisam imao nikakvih iluzija o potencijalnim opasnostima i problemima koji će doći u istom paketu, s obzirom na specifične realnosti u našem dijelu svijeta. Ove poteškoće na različitim nivoima još uvijek predstavljaju ogroman izazov za mlade arapske reportere i producente koji teže da postanu ozbiljni istraživački novinari.

Prvo, sa stanovišta ove profesije, većina naših novinskih kuća nije toliko upoznata sa kulturom kvaliteta kao što je upoznata sa kulturom kvantiteta. Između ostalog, kvalitet zahtijeva visoko obrazovan menadžment, kontinuiranu obuku, združene timove, realistične budžete i – usudim li se reći – vrijeme. Teško ćete naći menadžera ili urednika koji strastveno ne hvali sveobuhvatno izvještavanje. Ali rijetko ćete vidjeti da su podjednako oduševljeni i da su u mogućnosti da ove pobvale pretvore u realnost. Oni su tradicionalno dio problema, mada je mnogo bolje posmatrati ih kao dio rješenja u pokušaju da se ova kultura promijeni. Dobra vijest je da naša zaostalost u ovoj oblasti nema nikakve veze sa našim genima. Ali loša vijest je da ako i dalje ne budemo u stanju da sredimo stvari u vlastitoj kući, nećemo zaslužiti ni dobiti čast da počnemo da se suočavamo sa vanjskim – i ozbiljnijim – izazovima.

Drugo, sa stanovništa lične sigurnosti, izreka «biti novinar znači tražiti nevolje» se ne može primijeniti na bilo koji oblik novinarstva više nego na ovaj. Proračun rizika stoga postaje suštinski koncept u istraživačkom novinarstvu zbog činjenice da nema te priče koja je vrijedna života novinara. Ma kako ovaj princip bio naoko jednostavan, on još uvijek daje razloga za zabrinutost u dijelu svijeta koji još uvijek uči o istraživačkom novinarstvu. Arapski

svijet je pun mladih, dojmljivih novinara željnih dokazivanja, ponekad po svaku cijenu, koji znaju veoma malo o sigurnosti i bezbjednosti, čak i o načinima kako opstati. Njihova brabrost je pojava koja obećava, ali ona može biti i recept za katastrofu. Dio odgovornosti za rješavanje ove situacije leži na medijskim redakcijama i centrima za obuku, drugi dio leži na menadžmentu, ali najveći dio počiva na leđima novinara. Novinar je taj koji će platiti najveću cijenu ako neko pogine i on je taj koji odlučuje da će živjeti za još jednu priču.

Treće, sa pravnog stanovišta, istraživačko novinarstvo je minsko polje. Često zalazi u iste klubove gdje se mogu naći korupcija, nemar i propusti sistema. Druženje sa ovakvim lošim društvom predstavlja ogromnu pravnu opasnost, jer istraživački novinar uvijek pokušava da pronađe odgovore na pitanja koja počinju sa «kako» i «zašto». Da bi u tome uspio, ponekad mora primijeniti manje transparentne metode u ime višeg dobra. Malo novinara je sposobno i voljno da vidi razliku između javnog interesa i prolaznih interesa javnosti. Još manje njih uspijeva da otkrije nešto ekskluzivno i da istovremeno ostane u okviru zakona. Očito je da je pravna svijest presudna.

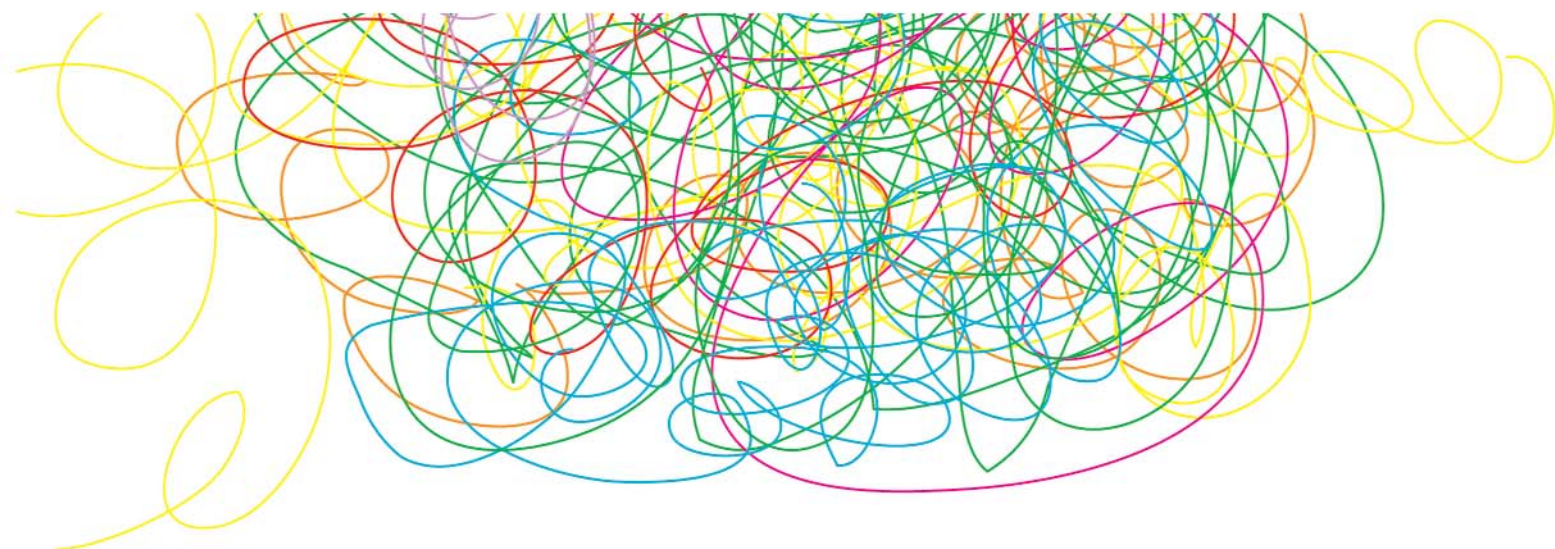
Četvrto, sa političkog stanovišta, većina arapskih vlada još uvijek vidi opasnost u davanju moći svojim građanima objavljivanjem informacija. Ovo je činjenica koju uvijek treba poštovati i mudro staviti u kontekst na način koji ne ugrožava naš sveti cilj: da dođemo do onoga što iskreno smatramo istinom i da je prenesemo našim čitaocima i gledaocima, vladarima i podanicima. S obzirom na arapsku političku realnost, prostor za grešku je doista jedan od najmanjih na svijetu, što nudi još jedan zanimljiv izazov. Pojedini novinari rado prihvataju ovakvu vrstu izazova, ali za to je potrebno mnogo znanja i iskustva. Mehanizmi koji vladaju odnosima koje novinar održava sa političarima su u jednom ključnom smislu slični onima koji vladaju njegovim odnosima sa prostitutkama. Oboje predstavljaju izvore i oboje imaju za cilj da ga za nešto iskoriste. To nije igra u kojoj jedna strana dobija, a druga gubi. Uvijek postoji treći način koji će omogućiti novinaru da dođe do onoga što mu je cilj i da pritom ostane živ.

Peto, sa stanovišta kulture, ozbiljnim istraživačkim novinarima nije lako da budu uspješni u pretežno oralnoj kulturi. Naša kultura ne cijeni brojeve, cifre i statistike u istoj mjeri u kojoj je pod uticajem riječi, ritma i strukture. Na svu sreću, to ne mora biti smetnja. Naprotiv, ovladavanje novinarskim alatima može ovo pretvoriti u ogromnu prednost. Ovo je još jedna neobična oblast u kojoj bi investicije očigledno bile korisne. Pravi problem leži u opštem shvatanju – odnosno neshvatanju – u našim društvima o tome šta je zapravo istraživačko novinarstvo. Potrebna nam je dodatna edukacija da bi šira javnost bila na našoj strani. Inače će vas, dok pokušavate da izračunate koliko se mladih Egipćana vjenčalo sa državljanima Izraela prošle godine, uvijek lako optužiti da ste špijun.

Ne treba ni reći da postoje i mentalne, emocionalne, psihološke i društvene opasnosti povezane s ovim najnaprednijim oblikom novinarstva. Ono može biti nevjerovatno zahtjevno, jer lako može potpuno preuzeti vaš život – i to bukvalno. Želite da postanete neko u ovoj oblasti? Možete se onda pozdraviti sa «zadovoljstvima običnog života» - zapravo, ne baš uvijek, na svu sreću. Posjedujete li žestoku strast za ovom vrstom novinarstva? Nije loše za početak. Ono što ćete dobiti zauzvrat je radost povezivanja konaca i tačaka, te krajnje, neopisivo zadovoljstvo kada dođete do trenutka otkrića. Ali iznad svega, ništa se ne može porediti sa prijatnim osjećajem koji vas obuzme kada vam iznenada priđe neko koga inače ne biste znali i kaže vam: «Hvala». A to će biti dovoljno da ponovo krenete na put u još jedno istraživanje.

tema

1

Šta je istraživačko novinarstvo?

Istraživačko novinarstvo nije obično izvještavanje

MARK LEE HUNTER | NILS HANSON

Dosadašnji proces:

Stičemo kvalitetnu ideju o tome šta radimo i zašto to radimo

Istraživačko novinarstvo nije obično izvještavanje

Šta je istraživačko novinarstvo? Kako se to radi? Zašto bismo se time bavili? Gotovo pola stoljeća nakon afere Watergate, koja je predstavljala definirajući trenutak u historiji ovog žanra, ni javnost ni novinari se ne slažu u odgovorima. Evo našeg mišljenja:

Istraživačko novinarstvo se bavi javnim otkrivanjem skrivenih pitanja, bila ona skrivena namjerno od strane nekoga na položaju ili slučajno, iza haotične mase činjenica i okolnosti koji ometaju razumijevanje. Ova vrsta novinarstva zahtijeva upotrebu tajnih i otvorenih izvora i dokumenata.

Konvencionalno informativno izvještavanje zavisi u najvećoj mjeri, a ponekad i u potpunosti, od materijala koji daju drugi (kao što su policija, vlasti, preduzeća itd) i ono je u osnovi reaktivno, ako ne i pasivno. Istraživačko novinarstvo, za razliku od toga, zavisi od materijala koji se prikuplja ili proizvodi zahvaljujući vlastitoj inicijativi reportera (zbog čega se često naziva «poduzetničkim izvještavanjem»).

Konvencionalno informativno izvještavanje ima za cilj stvaranje objektivne slike svijeta onakvog kakav jeste. Istraživačko novinarstvo koristi objektivno istinit materijal – tj. činjenice za koje bi se svaki razuman posmatrač složio da su istinite – radi postizanja subjektivnog cilja reformisanja svijeta. To nije dozvola za laganje radi plemenitog cilja. To je odgovornost da se sazna istina da bi se svijet mogao promijeniti.

Suprotno onome što neki profesionalci vole da kažu, istraživačko novinarstvo nije samo dobro, staro novinarstvo koje se kvalitetno obavlja. Istina, oba oblika novinarstva su usmjerena na elemente ko, šta, gdje i kada. Ali, peti element u konvencionalnom izvještavanju, «zašto», u istraživačkom postaje «kako». Ostali elementi se produbljuju ne samo u smislu kvantiteta, već i u smislu kvaliteta. «Ko» nije samo ime i funkcija, već je to ličnost, sa karakternim osobinama i stilom. «Kada» nije samo sadašnjost vijesti, već je to historijsko trajanje – narativ. «Šta» nije naprosto događaj, već pojava koja ima svoje uzroke i posljedice. «Gdje» nije samo adresa, već je to ambijent u kome određene stvari postaju više ili manje moguće. Ovi elementi i detalji istraživačkom novinarstvu, u njegovom najboljem izdanju, daju moćan estetski kvalitet koji pojačava njegov emocionalni uticaj.

Ukratko, iako se reporteri tokom svoje karijere mogu baviti i dnevnim izvještavanjem i istraživačkim radom, ove dvije uloge obuhvataju ponekad suštinski različite vještine, radne navike, postupke i ciljeve. Ove razlike su detaljno navedene u sljedećoj tabeli. Ne treba ih posmatrati kao odvojene, nepomirljive suprotnosti. Umjesto toga, kada određena situacija više odgovara lijevoj strani tabele, to znači da se reporter bavi konvencionalnim izvještavanjem, a kada situacija počne da se kreće prema desnoj strani tabele, reporter počinje da radi na istraživački način.

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

poglavlje 1

KONVENCIONALNO NOVINARSTVO	ISTRAŽIVAČKO NOVINARSTVO
Istraživanje	
Informacije se prikupljaju i objavljuju određenim ritmom (dnevno, sedmično, mjesečno).	Informacije se ne mogu objaviti prije nego što se osigura njihov smisao i cjelovitost.
Istraživanje se okončava brzo. Ne provodi se dodatno istraživanje nakon završetka priče.	Istraživanje se nastavlja dok se priča ne potvrdi, a može se nastaviti i nakon njenog objavljivanja.
Priča se zasniva na potrebnom minimumu informacija i može biti veoma kratka.	Priča se zasniva na maksimumu informacija do kojih je moguće doći i može biti veoma duga.
Izjave izvora mogu zamijeniti dokumentaciju.	Priča zahtijeva dokumentaciju kojom će se podržati ili demantovati izjave izvora.
Odnosi s izvorima	
Pretpostavljaju se poštene namjere izvora, često bez provjere.	Poštene namjere izvora se ne mogu pretpostaviti; svaki izvor može dati lažne informacije; nijedna informacija se ne smije koristiti bez potvrde.
Zvanični izvori reporteru slobodno nude informacije, da bi promovirali sebe i svoje ciljeve.	Zvanične informacije se kriju od reportera, jer njihovo otkrivanje može ugroziti interese vlasti ili institucija.
Reporter mora prihvatiti zvaničnu verziju priče, mada je može uporediti sa komenterima i izjavama iz drugih izvora.	Reporter može izričito dovesti u pitanje ili negirati zvaničnu verziju priče na osnovu informacija iz nezavisnih izvora.
Reporter posjeduje manje informacija od većine ili svih svojih izvora.	Reporter posjeduje više informacija od bilo kojeg pojedinačnog izvora i više informacija od većine njih zajedno.
Izvori su gotovo uvijek imenovani.	Izvori često ne mogu biti imenovani radi njihove sigurnosti.
Rezultati	
Prilog se posmatra kao odraz svijeta, koji se prihvata onakvim kakav jeste. Reporter se ne nada da će postići bilo kakve rezultate osim informisanja javnosti.	Reporter odbija da prihvati svijet onakvim kakav jeste. Cilj priče je da duboko istraži ili razotkrije određenu situaciju, da bi je reformisao, osudio ili, u nekim slučajevima, da bi ukazao na primjer kako se nešto može bolje uraditi.
Izveštavanje ne zahtijeva lični angažman reportera.	Bez ličnog angažmana reportera, priča nikada neće biti okončana.
Reporter teži da bude objektivn, bez predrasuda i bez presuđivanja o bilo kojoj strani u priči.	Reporter se trudi da se prema činjenicama u priči odnosi pravično i savjesno i na osnovu toga može označiti njene žrtve, heroje i krivce. Reporter takođe može ponuditi svoj sud ili zaključak o priči.
Dramska struktura priloga nije od velike važnosti. Priča nema kraj, jer su vijesti kontinuirane.	Dramska struktura priče je izuzetno važna za uticaj koji će ona imati i vodi do zaključka koji nude reporter ili izvor.
Reporter može načiniti greške, ali one su neizbježne i obično bez značaja.	Greške izlažu reportera formalnim i neformalnim sankcijama i mogu uništiti vjerodostojnost reportera i medija.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

poglavlje 1

Čini li vam se da istraživanje zahtijeva mnogo više rada od običnog novinarstva? Zaista jeste potrebno više rada prilikom svakog koraka u ovom procesu, mada ga možete obavljati efikasno i sa zadovoljstvom. Ono je i mnogo korisnije – za javnost, za vašu medijsku organizaciju i za vas.

Za javnost:

Gledaoci obožavaju priče koje im donose dodatnu vrijednost, odnosno informacije koje ne mogu naći nigdje drugo, kojima mogu vjerovati i koje im daju neku moć nad svojim životima. Te informacije mogu biti o politici, o finansijama ili o proizvodima koje koriste kod kuće. Ono što je važno jeste da bi se njihov život mogao promijeniti zahvaljujući onome što mi kažemo o ovim temama. Zbog toga imajte u vidu da istraživačko novinarstvo nije samo, niti pretežno proizvod, nego je to usluga, i to usluga koja ljudima život čini ugodnijim i boljim.

Za vašu organizaciju:

Ne dozvolite nikome da vam kaže da je istraživanje luksuz za informativne medije. Većina informativnih medija gubi novac, ali mediji koji pravilno provode i upravljaju istraživanjima i koji ih koriste da bi obogatili svoju vrijednost mogu biti veoma profitabilni. (Sedmični list *Canard enchaîné* u Francuskoj i *The Economist Group* u Engleskoj su dva veoma različita primjera toga.) Štaviše, takvi mediji stiču veliku uticaj i dobro su primljeni u svojim zajednicama, što im daje veći pristup informacijama, a time i konkurentniju poziciju.

Za vas:

Tokom decenija koje smo proveli obučavajući istraživačke novinare, često su nam znali reći: «Zar neću steći neprijatelje?» Istina je da ako svoj posao uradite kako treba, steći ćete puno više prijatelja od neprijatelja. Takođe ćete postati puno poznatiji unutar profesije i van nje. Vaše sposobnosti će biti veoma cijenjene i bez obzira da li ćete i dalje biti novinar, nikada nećete imati problema s pronalaskom posla. Ovo se ne odnosi na novinare koji ne posjeduju istraživačke vještine. Njih je veoma lako zamijeniti, a njihove vještine nemaju veliku vrijednost na tržištu rada.

Ono što je najvažnije jeste da ćete se nevjerojatno promijeniti kao osoba. Postaćete jači zato što ćete znati da ste sposobni da samostalno otkrijete istinu, umjesto da čekate da vam je neko servira. Naučićete da savladate strah, istovremeno slušajući svoje sumnje. Razumjećete svijet na novi, sadržajniji način. Novinarstvo mnoge ljudi čini ciničnim i lijenim, zapravo beskorisnim, a istraživanje vam pomaže da izbjegnute takvu sudbinu. Ukratko, koristi su toliko velike da ako vam je stalo do novinarstva i do samog sebe, ponudićete sebi, svojim gledaocima i svojim kolegama dodatnu vrijednost koja se stvara istraživanjem.

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Odabir priče za istraživanje

Novinari početnici često pitaju: «Kako odabirete priču koju ćete istražiti?» Oni nerijetko nailaze na teškoće u pronalaženju odgovarajuće priče. Ali, kao što je jednom rekao jedan moj student: «Materijal se nalazi svuda.» Problem je vidjeti ga. Na sreću, ima mnogo načina da se primijeti priča koju treba istražiti.

Jedan od načina je posmatranjem medija. Generalno je korisno da pratite određeni sektor da biste mogli da uočite obrasce, te da na taj način primijetite kada se dogodi nešto neobično. Ako završite priču i pomislite, «Zašto se to dogodilo?», sve su prilike da ima još toga za istražiti.

Drugi način je da obratite pažnju na promjene u svojoj okolini i da je ne uzimate zdravo za gotovo. Istaknuti belgijski reporter *Chris de Stoop* je započeo poznato istraživanje o trgovini ženama kada je primijetio da su belgijske prostitutke u kvartu kojim je prolazio na putu do posla zamijenile strankinje i zapitao se zašto.

Treći način je da slušate na šta se ljudi žale. Zašto stvari moraju biti takve? Zar se ništa ne može učiniti? Svugdje gdje se ljudi okupljaju – na seoskim tržnicama, internet forumima, banketima – mogu se čuti stvari koje zvuče čudno, šokantno ili zagonetno.

Konačno, ne tražite samo situacije gdje su počinjena nedjela. Često je teže kvalitetno pisati o nečemu što je kako treba, kao što je razumijevanje novog talenta, razvojnog projekta koji je ispunio svoje ciljeve ili firme koja stvara bogatstvo i radna mjesta. Prepoznavanje elemenata uspjeha koje je

moguće ponoviti, odnosno «najboljih praksi», predstavlja vrijedan doprinos koji možete dati svojim gledaocima.

Zapamtite: ne postoje mala istraživanja, naročito kada tek počinjete. Vještine koje su potrebne za istraživanje u udaljenom selu su iste vještine koje će vam trebati kasnije u glavnom gradu. Ovo nije teorija, već naše iskustvo. Koristite priče koje se pojavljuju tamo gdje ste sada da biste počeli da razvijate ove vještine. Ne čekajte da se angažujete na istraživanju u kome su uložili visoki da biste naučili kako da radite ovaj posao.

Konačno, najvažnije je da slijedite svoju strast. Ovaj princip ima dva aspekta.

Prvi je nešto što nazivamo «sindromom slomljene noge». Tako ga zovemo zato što, dok jedan od nas nije slomio nogu, nikada nismo primijetili koliko ljudi šepa. Generalno ne primjećujemo pojave ako već nismo osjetljivi na njih. Dakle, dozvolite svojim postojećim strastima da vas učine osjetljivim na priče koje niko drugi ne uzima ozbiljno.

Drugi aspekt jeste da, ako vas priča ne fascinira, ne izaziva vaše ogorčenje ili u vama ne budi intenzivnu želju za promjenama, trebate je dati nekom drugom. Isto tako, ako ste urednik, obratite pažnju na to da li se vaš reporter odnosi prema istraživanju kao prema pukom zadatku. Ako je tako, uzmite ga i dajte ga nekom drugom.

Zašto? Zapamtite: Istraživanje zahtijeva dodatni rad. Ako vam nije stalo do priče, nećete ga obaviti. Naravno da ćete morati koristiti svoj kritički um da biste ga završili i naravno da vaše ponašanje mora ostati profesionalno u svim okolnostima, ali ako priča ne budi u vama strast, na ovaj ili na onaj način ćete doživjeti propast s njom.

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Da li je priča važna?

Previše istraživanja se provodi iz pogrešnih razloga. Iako je strast važna, i osveta je strast, a pojedini reporteri i izdavači koriste istraživanje za ostvarenje lične osvete. Iako istraživanja zahtijevaju naporan rad, pojedina istraživanja se poduzimaju samo zato što su te priče najlakše dostupne. I isuviše mnogo istraživačkih novinara se nikada ne zapita da li je određena priča važna za njihove gledaoce i zašto je važna.

Dakle, postavite sebi sljedeća pitanja kada procjenjujete da li je priča vrijedna truda koji treba uložiti:

Na koliko ljudi utiče?

(Mi ovo zovemo «veličinom zvijeri».)

Koliko snažno na njih utiče?

(Ovdje je kvalitet podjednako važan kao kvantitet. Ako samo jedna osoba umre ili je njen život uništen, priča je važna.)

Ako pozitivno utiče na njih, može li se ponoviti negdje drugo?

Odnosno, da li su ovi ljudi žrtve?

Može li se njihova patnja izbjeći?

Možemo li pokazati kako?

Postoje li prekršioc i koji moraju biti kažnjeni? Ili, u najmanju ruku, žigosani?

Da li je u svakom slučaju važno da se ispriča šta se desilo da bi se to moglo ponoviti, odnosno da se više ne bi ponovilo?

Evo kako jedan od nas gleda na ovo:

Svijet je pun patnji i mnoge od njih su bespotrebne, rezultat poroka i grešaka. Vrijedi poduzeti sve što umanjuje patnju, okrutnost i glupost. Istraživanje može doprinijeti tom cilju.

Pokušajte da uslugu koju činite društvu stavite na prvo mjesto, umjesto da je naprosto iskoristite da unaprijedite svoju karijeru. Nikada ne zaboravite da je istraživanje oružje i da s njim ljude možete povrijediti – namjerno ili zbog vlastitog nemara. (Ne ukazuje se dovoljno na činjenicu da su Woodward i Bernstein koji su stekli slavu na aferi Watergate, prema vlastitom priznanju, uništili karijere nekoliko nevinih ljudi zajedno sa karijerom Richarda Nixona.) Tokom svoje karijere, vi ćete biti najbolja i najgora stvar koja se ikada desila pojedinim ljudima. Budite pažljivi koju ćete ulogu imati, za koga i zašto. Dobro proučite svoje motive prije nego što počnete da istražujete druge ljude. Ako priča nije važnija za druge nego što je za vas, vjerovatno je ne biste trebali ni raditi.

Mi smo, tokom svojih karijera, proveli stotine istraživanja. U svakom nam je, u određenom trenutku, neko prišao i rekao: «Zašto postavljate sva ova pitanja? Šta ćete uraditi sa ovim informacijama? Otkud vam to pravo?» Ako nismo imali dobar odgovor na to pitanje – a reći «javnost ima pravo da zna!» nije dobar odgovor – istraga je bila završena. Obično bismo rekli nešto u stilu: «Ono što se ovdje dešava je važno - za vas, kao i za druge. Ja ću tu priču ispričati i želim da bude tačna. Nadam se da ćete mi pomoći.»

Šta god da kažete u tom trenutku, treba da vjerujete u to i, što je još važnije, to mora imati smisla onome kome govorite. Ljudi mrze novinare, a jedan od razloga je zato što nemaju povjerenja u naše motive. Očekujemo da ćete i vi pomoći da se to promijeni.

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redosljedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

hipoteza

2

Korištenje hipoteze: Srž istraživačke metode

MARK LEE HUNTER, LUUK SENGERS I PIA THORSEN

Dosadašnji proces:

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Hipoteza je priča, kao i metoda za njenu provjeru

Reporterji se uvijek žale da urednici odbijaju njihove odlične ideje za priče. Tako je, to se dešava. Ali često ono što urednik odbije uopšte nije priča. To je poziv na katastrofu, odnosno loše isplanirano istraživanje na koje će se potrošiti i vrijeme i novac, uz veoma nesiguran rezultat. Kada smo mi bili mladi, i mi smo urednicima znali ponuditi ovakve «sakate konje» i imali smo veliku sreću da su oni gotovo uvijek ubili te glupe životinje prije nego što smo ih uspjeli «zajahati».

Naprimjer, izjava «Želim da istražujem korupciju» za urednika ne predstavlja odličan prijedlog. Naravno da korupcija postoji i ima je svugdje na svijetu. Ako provedete dovoljno vremena tražeći je, nešto ćete i naći. Ali, korupcija je tema. To nije priča, a ono

što novinari rade jeste da iznose priče. Ako se počnete baviti temom umjesto pričom, možda ćete postati stručnjak za tu temu, ali će u međuvremenu uludo biti bačeno mnogo vremena, novca i energije. I zato će vam svaki urednik koji ima imalo pameti reći «ne».

Ako umjesto toga kažete: «Korupcija u školstvu uništava nade roditelja da će njihova djeca imati bolji život», tada iznosite konkretnu priču. To je već zanimljivije.

Bili vi svjesni toga ili ne, upravo ste iznijeli i hipotezu – zato što još uvijek niste dokazali da je vaša priča istinita. Tvrdite da korupcija postoji u školama i da ima razarajuće posljedice na najmanje dvije grupe ljudi, na roditelje i na djecu. To je možda istina, a možda i nije i vi tek trebate da dođete do činjenica.

U međuvremenu, hipotezom ste definisali konkretna pitanja na koja morate da odgovorite ako želite da saznate da li ona ima smisla. To se dešava kroz proces u kome raščlanjujemo hipotezu da vidimo koje se zasebne, konkretne tvrdnje u njoj iznose. Nakon toga provjeravamo svaku od tih tvrdnji. Štaviše, tada ćemo vidjeti šta želimo reći riječima koje koristimo u priči, zato što moramo da otkrijemo i definišemo njihovo značenje.

EVO GRAFIČKOG NAČINA GLEDANJA NA OVAJ PROCES

Prvo postavljamo hipotezu > Sada razdvajamo različite elemente koje ona sadrži

> Nakon toga preciznije definišemo svaki element da bismo vidjeli koja se pitanja javljaju

Na šta tačno mislimo pod terminom «korupcija»? Mito, favoriziranje, nepotizam prilikom zapošljavanja? Na koji način ona funkcioniše u školama, ako uopšte postoji?

Koji roditelji imaju iskustvo sa korupcijom? Kakve su njihove nade? Na koji način su mislili da će obrazovanje pomoći u ostvarenju tih snova?

Da li obrazovanje zaista daje djeci bolji život? Kako?

Korupcija
u školstvu uništava
nade roditelja da će
njihova djeca
imati bolji život

Koje vrste škola i koliko škola? Da li korupcija funkcioniše na isti način u svakoj od njih? Kojim propisima se zabranjuje korupcija? Zašto su oni neuspješni? Kakvi sve ljudi rade u školstvu i kako se ovlaštenja i nagrade raspodjeljuju među njima?

Da li su djeca svjesna šta se dešava? Ako jesu, kako to utiče na njih?

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Na ova pitanja možete odgovoriti bilo kojim redoslijedom, ali najmudriji redosljed je gotovo uvijek onaj koji najlakše možete pratiti. Svaka istraga će prije ili kasnije postati teška, zato što obuhvata mnogo činjenica, mnogo izvora – što znači mnogo organizacije materijala koji posjedujete – i mnogo brige oko toga da li ste priču uradili kako treba prije nego što svoj ugled stavite na kocku.

U našem hipotetičkom primjeru, vjerovatno najlakše mjesto za početak je razgovor s roditeljima i djecom o njihovim nadama i o njihovom očaju.

Nakon što ste pronašli najmanje četiri izvora koji će vam potvrditi da korupcija zaista postoji u školama – manje od četiri predstavlja veoma rizičnu osnovu – možete početi da istražujete kako funkcioniše školstvo. Treba da proučite propise, procedure, proklamovane ideale i ciljeve.

Kada budete znali kako sistem funkcioniše, vidjećete sive i crne zone u kojima je moguća korupcija. Zatim možete uporediti stvarnost o kojoj ste slušali i koju ste otkrili sa tvrdnjama sistema.

Prednosti istraživanja zasnovanog na hipotezi

Čini li vam se da primjer koji je gore naveden zahtijeva mnogo rada? To je tako zato što on zaista zahtijeva mnogo rada – ali jedino ako ga poredite sa načinom na koji se piše većina informativnih priloga, a to je da se razgovara sa jednim do dva izvora ili se prepriča saopštenje za štampu. Ako uporedite metodu u kojoj se koristi hipoteza sa većinom drugih načina istraživanja, očite su njene prednosti kojim ćete uštediti trud:

1. Hipoteza vam pruža nešto što treba provjeriti, umjesto da pokušavate da otkrijete tajnu.

Ljudi svoje tajne ne odaju bez veoma dobrog razloga. Veća je vjerovatnoća da će potvrditi informacije koje već posjedujete, naprosto zato što većina ljudi mrzi da laže. Hipoteza vam omogućava da ih zamolite da nešto potvrde, umjesto da vam daju informacije. Takođe vam daje mogućnost da otkrijete da priča sadrži puno više nego što ste isprva mislili, zato što ste spremni da prihvatite da postoje i drugačije činjenice od onih u koje ste sumnjali na početku.

2. Hipoteza povećava vjerovatnoću da ćete otkriti tajne.

Mnogo toga što nazivamo «tajnama» su naprosto činjenice za koje niko nikada nije pitao. Hipoteza ima psihološki efekat da vas učini zainteresovanijim za materijal, tako da možete da postavljate odgovarajuća pitanja. Kao što je rekao francuski istraživački novinar *Edwy Plenel*: «Ako želite nešto da nadete, morate to da tražite». Dodali bismo da ako nešto zaista tražite, naći ćete više nego što ste tražili.

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

3. Hipoteza vam olakšava upravljanje projektom.

Nakon definisanja onoga za čim tragate, te gdje ćete početi da tragate, možete procijeniti koliko će vam vremena biti potrebno za početne korake u istraživanju. Ovo je prvi korak u odnošenju prema istraživanju kao prema projektu kojim ćete upravljati. Vrat ćemo se ovom elementu na kraju ovog poglavlja.

4. Hipoteze su alati koje možete stalno iznova koristiti.

Kada budete u stanju da radite metodično, vaša će se karijera promijeniti. Što je još važnije, vi ćete se promijeniti. Neće vam više trebati neko ko će vam govoriti šta da radite. Vidjećete šta treba da uradite da biste se uhvatili u koštac sa djelićem haosa i patnji u ovom svijetu i moći ćete to da uradite. Zar to nije razlog zbog kojeg ste uopšte i postali novinar?

5. Hipoteza praktično garantuje da ćete isporučiti priču, a ne samo masu podataka.

Urednici žele da znaju da će na kraju određenog vremenskog perioda i ulaganja određenih sredstava dobiti priču koju mogu objaviti. Hipoteza uveliko povećava vjerovatnoću tog ishoda. Ona vam omogućava da predvidite minimalan i maksimalan pozitivan rezultat vašeg rada, kao i najgori mogući slučaj.

- Najgori slučaj je da će provjera hipoteze brzo pokazati da priča ne postoji i da se projekat može okončati bez trošenja značajnijih sredstava.
- Minimalan pozitivan ishod je da je početna hipoteza ispravna i da se brzo može potvrditi.
- Maksimum je da, ako je ova hipoteza tačna, logično je da druge moraju slijediti, a rezultat će biti serija povezanih priča ili jedna veoma velika priča.

Postoji još prednosti, ali prije nego što krenemo dalje, dozvolite da kažemo koju riječ upozorenja.

Hipoteze mogu biti opasne

Reporter i početnici se mnogo brinu šta će se dogoditi kada dobro naprave priču. Da li će biti osvete? Da li će ih tužiti? Iskusni novinari znaju da se najgori problemi događaju kada pogrešno napravite priču. Naravno da ih mogu tužiti, a ponekad i strpati u zatvor, bez obzira da li su u pravu ili ne. Ali ono što je manje očigledno jeste da objavljivanje neistinite priče čini svijet tužnijim i ružnijim.

Dakle, molimo vas da imate na umu sljedeće: Ako naprosto pokušate da po svaku cijenu dokažete da je hipoteza tačna, bez obzira na dokaze, pridružićete se redovima profesionalnih lažova u svijetu – kumpiranim policajcima koji osuđuju nevine, političarima koji prodaju ratove kao da su sapun. Istraživanje je više od dokazivanja da ste u pravu. Tu se radi o otkrivanju istine. Istraživanje zasnovano na hipotezi je alat kojim možete iskopati mnoge istine, ali možete iskopati i duboki grob za nevine.

Konkretno, da biste svijet učinili gorim, sve što treba da uradite jeste da izostavite činjenice koje opovrgavaju vašu hipotezu. Ili možete biti nemarni (greške povećavaju konfuziju i patnje u svijetu vjerovatno podjednako kako i izravne laži). U oba slučaja, sebi olakšavate posao, a nekom drugom ostavljate da počisti nered. Mnogi ljudi to rade svakodnevno, ali to ne znači da je to prihvatljivo. Naša teorija je da u paklu ima mnogo novinara, a zloupotreba hipoteza je jedan od načina na koji su tamo dospjeli. Prema tome, budite iskreni i pažljivi u načinu na koji koristite hipoteze: Pokušajte da ih opovrgnete podjednako kao i da ih dokažete. Više o ovome ćemo govoriti u sedmom poglavlju, «Kontrola kvaliteta».

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Kako hipoteze funkcionišu?

1. Zašto nije važno da je li prva hipoteza tačna

Stavljanje istraživanja u okvir hipoteze je postupak koji je star koliko i sama nauka i koji se uspješno koristi u raznim oblastima, kao što su policijski rad i poslovno savjetovanje. (Zapravo, neobično je da je tek nedavno uveden u novinarstvu kao svjesna metoda.) U suštini se zasniva na mentalnom triku. Formulirate konstataciju o onome što mislite da je stvarnost, na osnovu najkvalitetnijih informacija koje posjedujete, a zatim tragajte za dodatnim informacijama koje vašu konstataciju dokazuju ili opovrgavaju. To je proces provjere. Kao što smo već naveli, ako se cijela hipoteza ne može dokazati, ipak se mogu potvrditi njeni zasebni dijelovi. Ako ne mogu ni oni, vratite se jedan korak i postavite novu hipotezu. Hipoteza koja se ne može potvrditi u cjelini ili djelomično je puko nagađanje.

Ako vašu konstataciju dodatno potvrđuju dokazi, to je odlično: imate priču. Ono što je manje očito jeste da je odlično i ako konstatacija nije tačna, jer to znači da možda postoji bolja priča od one koju ste prvobitno zamislili.

2. Kreiranje uspješne strukture hipoteze

Prvobitna hipoteza ne treba da bude duža od tri rečenice i za to postoje dva veoma dobra razloga. Ako je duža od toga, ne možete je objasniti nekom drugom. Što je još važnije, ako je duža od toga, onda je vjerovatno ni sami ne razumijete.

Hipoteza se postavlja kao priča. Ovo ima ogromnu važnost, jer znači da završavate tamo gdje ste počeli – s pričom. Mi ne prikupljamo samo činjenice, već pišemo priče za koje se nadamo da će promijeniti svijet.

Hipoteza će vam pomoći da priču objasnite drugima, počevši od svog urednika i izdavača, a zatim i javnosti.

U svom najosnovnijem obliku, priča gotovo uvijek predstavlja varijantu sljedeće tri rečenice:

- Suočeni smo sa situacijom koja uzrokuje velike patnje (ili koja zaslužuje da se o njoj više čuje kao pozitivnom primjeru).
- Evo kako smo došli do ove tačke.
- Evo šta će se desiti ako se ništa ne promijeni... a evo kako možemo promijeniti stvari nabolje.

Obratite pažnju na jednu stvar u ovim rečenicama: one imaju implicitan hronološki redosljed. Možda on nije očit, jer redosljed ne predstavlja ravnu liniju od prošlosti ka budućnost. Umjesto toga, on nam govori:

- Novost vezanu za problem, tj. sadašnjost;
- Uzrok problema, u prošlosti.
- Šta se mora promijeniti da bi se problem riješio, u budućnosti.

Prema tome, kada postavljamo hipotezu, već počinjemo da sastavljamo narativ, odnosno priču koja uključuje ljude koji se kreću u određenom prostoru i vremenu. Jedna od najtežih stvari u istraživanjima je da ostanete fokusirani na narativ i da ne dozvolite da vas zatrpaju činjenice. Hipoteza vam u tome može pomoći. Kada osjetite da ste preopterećeni, prestanite da kopate i počnite da gledate priču koju činjenice pokušavaju da vam ispričaju. Ako se one ne uklapaju u prvobitnu hipotezu, promijenite je. Na kraju krajeva, to je samo hipoteza.

Uzged, nekada je veoma teško ukazati na način na koji se određeni problem može riješiti. Ponekad je osuda nepravde najviše što možete učiniti. Ali, često je neko ko ima veze s vašom pričom već tragao za rješenjem. Ne propustite da potražite tu osobu.

3. Četiri ključna elementa za uspješnu hipotezu

Korištenje hipoteza nije komplikovano, ali osim ako ste puno nadareniji od nas (prihvatamo tu mogućnost), biće vam potrebno nekoliko pokušaja prije nego što vam ova

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redosljedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

metoda postane prirodna. Da biste uspjeli, trebate imati na umu četiri stvari:

Budite maštoviti.

Novinari obično reaguju na situacije. Izvještavaju o onome što vide, čuju i pročitaju ili nastavljaju da prate jučerašnju vijest. Istraživački novinar pokušava da otkrije nešto što još uvijek nije poznato. Ne samo da prenosi vijesti, već ih i stvara. Zbog toga je nužno da napravi skok u nesigurnu budućnost. To znači da treba da pokuša da zamisli priču, a to zahtijeva kreativan rad.

Budite veoma precizni.

Ako u svojoj hipotezi koristite riječ «kuća», da li je to vila, luksuzan stan na vrhu nebodera ili koliba? Odgovori su važni. Što ste precizniji u pogledu pretpostavljene činjenice, to će vam biti lakše da je potvrdite.

Koristite svoje iskustvo.

Ako ste vidjeli da svijet funkcioniše na određeni način, možda to možete primijeniti u priči koju pokušavate da dokažete. Iskustvo vam može pomoći da obogatite hipotezu. Zapamtite da i najiskusnije ljude može iznenaditi nešto što nikada nisu vidjeli, a da čak i ljudi koji drže do sebe mogu zanemariti vlastito iskustvo.

Primjer:

Masovni potrošački bojkot u Francuskoj je propao, prema izjavi iz preduzeća koje se našlo na njegovoj meti. Mediji su prihvatili verziju preduzeća. Mi smo započeli istraživanje kojim smo dokazali suprotno kada smo shvatili da su svi ljudi koje poznajemo bojkotali preduzeće.

Kako je moguće da nije bilo posljedica?

Budite objektivni.

Pod objektivnošću mislimo na tri veoma precizne stvari.

- Prva je da moramo da prihvatimo realnost činjenica koje možemo da dokažemo, svidjele se one nama ili ne. Drugim riječima, objektivni smo prema činjenicama. Ako činjenice kažu da je hipoteza pogrešna, mi-jenjamo hipotezu. Ne zanemarujemo činjenice kao da ne postoje.

- Druga je da nam pri obavljanju ovog posla mora biti jasno da možemo pogriješiti. Ako to nemamo na umu, nećemo od drugih dobiti pomoć koja nam je potrebna. Biste li vi pomogli nekom ko već zna sve odgovore i ko ne sluša šta imate da kažete?

- Čak i ako zadržite objektivnost prema činjenicama – a to morate uraditi – u ovom poslu postoji i subjektivna osnova koju ne možemo ukloniti. Nastojanje da poboljšamo svijet nije objektivni cilj. Kada istražujemo, mi nismo zapisničari, već reformisti.

Da bismo radili na postizanju tog cilja, koristimo objektivne činjenice i objektivno se odnosimo prema činjenicama zato što vjerujemo da će svaki pokušaj reformisanja svijeta propasti ako nije zasnovan na stvarnosti. Drugim riječima, koristimo svoju subjektivnost kao poticaj da zadržimo neutralnost prema dokazima i da nas motiviše da uzmemo u obzir sve dokaze.

4. Šta ako su činjenice protivne vašoj krasnoj hipotezi?

To je bar lako: prihvatite činjenice i napravite novu hipotezu.

Ono što ovdje predstavlja poteškoću jeste da ne treba da se vežete previše uz pogrešnu hipotezu, niti treba da skaćete u novom pravcu na prvu činjenicu koja dokazuje suprotno. Najbolji znak da nešto nije u redu je kada nalazite veliku količinu informacija, ali one nemaju smisla. Kada se to dogodi, ili gledate pogrešne informacije ili one imaju smisla samo ako promijenite hipotezu.

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Upotreba zvanične verzije kao hipoteze

Nije uvijek nužno napraviti hipotezu. Ponekad se reporter prema zvaničnoj izjavi ili anonimnoj dojadi može odnositi kao prema detaljnoj hipotezi koja zahtijeva provjeru. Ovo je jednostavna tehnika koja može imati izvanredne rezultate.

Zapamtite važan princip: Većina istraga se bavi razlikom između obećanja i stvarnosti, odnosno da li je obećanje održano ili nije. Stoga zvanično obećanje često služi kao hipoteza, a provjera pokazuje da li je obećanje održano.

Primjer:

Jedna od najvećih priča u istoriji istraživačkog novinarstva, otkriće «skandala s kontaminiranom krvi» u Francuskoj, započela je na sljedeći način: jedan hemofilicar je stupio u vezu sa reporterom Anne-Marie Casteret. Hemofilicari su muškarci sa genetskim poremećajem koji onemogućava zgrušavanje krvi, tako da čak i najmanja posjekotina na koži može dovesti do nezaustavljivog, smrtonosnog krvarenja. Na početku epidemije AIDS-a, tvrdio je on, jedna francuska vladina agencija je namjerno i svjesno prodavala hemofilicarima i njihovim porodicama posebne krvne proizvode koji su bili kontaminirani virusom AIDS-a.

Casteret se sastala sa šefom agencije, koji joj je rekao: «Tačno je da su hemofilicari zaraženi AIDS-om u našim proizvodima. Ali...

- U to vrijeme niko nije znao da se AIDS nalazi u krvnim zalihamo koje smo koristili za pravljenje tih proizvoda.
 - Niko nije znao kako da napravi sigurnije proizvode, tako da oni nisu postojali na tržištu.
- * Najbolje što smo mogli da uradimo je bilo da ne širimo virus dalje tako što ćemo se pobrinuti da niko ko još nije zaražen ne primi kontaminirane proizvode.»

To je bila zvanična priča i ona ima logičnog smisla. Ali kada je Casteret počela da je provjerava, odnoseći se prema njoj kao prema običnoj hipotezi, postepeno je otkrivala da se nijedna činjenica u njoj nije mogla dokazati. Bilo je upravo suprotno:

- Naučna literatura je pokazala da je problem AIDS-a u zalihamo krvi u to vrijeme bio poznat. (Zapravo, agencija je upozorena da su njene zalihe kontaminirane.)
- Postojale su farmaceutske firme i druge vladine agencije koje su znale kako da naprave sigurne proizvode, ali ih drugi nisu slušali.
- Agencija koja je prodavala kontaminiranu robu nije imala pojma da li su ljudi koji su koristili zaražene proizvode bili zdravi ili ne, zato što nisu imali nikakve testove na AIDS infekciju. A u svakom slučaju, ponovno inficiranje ljudi koji su već bolesni predstavlja užasnu medicinsku praksu.
- Na kraju, kada se suočila sa nepobitnim dokazima da su svi njeni proizvodi bili zaraženi AIDS-om, agencija je odlučila da ih nastavi prodavati sve dok nije iskoristila sve zaražene zalihe.

Casteret je trebalo četiri godine da dođe do cijele priče. Da li su one bile vrijedne toga? Pa, priča je odvela nekoliko uredskih kriminalaca iza rešetaka, pojedinim žrtvama je pružila utjehu u saznanju da nisu sami, dovela je do izbornog poraza vlade koja je pokušala da prikrije skandal, te je ubrzala reforme zdravstvenog sistema koji je bio mašina za ubijanje. Ako ne želite odvojiti vrijeme da radite na ovakav način, i dalje možete biti novinar, ali ne treba da budete istraživački novinar.

Možda se pitate zašto se niko osim Casteret nije posvetio ovoj temi. Glavni razlog – osim činjenice da je najmanje jedan njen konkurent radio na strani istih ljudi koji su počinili kriminal – jeste to što niko nije mogao da vjeruje da ugledni ljudi mogu uraditi tako nešto. Nešto ćemo vam ponoviti više puta, a ovo je dobro mjesto da počnemo: više istraživanja sabotiraju reporteri koji ne mogu prihvatiti istinu o onome što su otkrili nego njihove mete koje pokušavaju da se zaštite.

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Započnite sa strategijom!

O dvojite dovoljno vremena da razmislite o svojoj istraživačkoj strategiji, tj. o redosljedu kojim ćete obavljati konkretne zadatke, te kako će se oni uklopiti zajedno. Vjerujte nam da će vam to na kraju uštediti mnogo vremena. Za ovo je potreban početni spisak pitanja na koja morate odgovoriti. (Naprimjer: **Ko pravi krvne proizvode? Kako oni znaju da li su njihovi proizvodi sigurni?**)

Dobra ideja je da započnete istraživanje sa najlakšim pitanjima, odnosno sa onima na koje možete odgovoriti informacijama koje ne zahtijevaju razgovor s ljudima. Obično je prvi poriv novinara da uzme telefon i počne da postavlja pitanja. Naravno, ne kažemo da ne treba da razgovarate s ljudima. Ono što kažemo je da ima puno prednosti ako započnete istraživanje bez puno buke. Kada već odmaknete u istrazi, veliki broj ljudi će znati šta radite.

Zbog toga treba da znate da li postoje otvoreni izvori – javni dokumenti, novinski izvještaji itd – koji mogu poslužiti da potvrde ili razjasne dijelove vaše hipoteze. Ako postoje, prvo njih pregledajte. Bolje ćete razumjeti priču prije nego što počnete da razgovarate sa ljudima i oni će to cijiniti.

U američkoj organizaciji *Center for Public Integrity*, od istraživačkih novinara početnika se zahtijeva da provedu nekoliko sedmica na istraživanju prije nego što dobiju odobrenje da počnu da zovu izvore. Vama možda neće trebati toliko vremena. Ali, ako ste kao mi i kao gotovo svih nekoliko stotina ljudi koje smo naučili da istražuju, treba da odbacite naviku da se oslanjate na druge ljude da dobijete informacije koje možete naći i sami. U sljedećem poglavlju ćemo detaljno vidjeti kako treba tražiti i koristiti otvorene izvore.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redosljedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

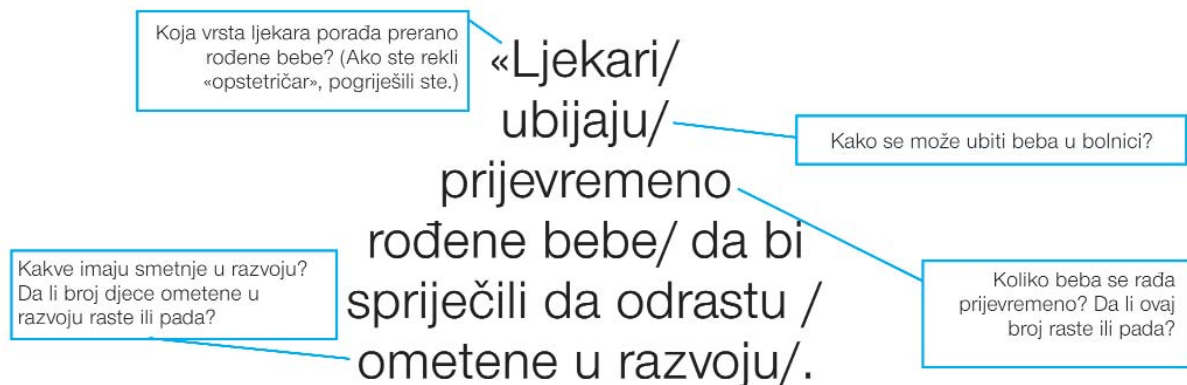
Analiza istrage zasnovane na hipotezi: Tragedija bebe Doe

Razmotrimo jedan duži primjer načina na koji funkcionira istraživanje zasnovano na hipotezi. Počelo je kada nam je šef rekao da istražimo dojavu njegovog prijatelja. Prijatelj je rekao: «Ljekari ubijaju prerano rođene bebe da bi spriječili da odrastu ometene u razvoju.» Šef nam je jasno stavio do znanja da ćemo ako ne dođemo do priče izgubiti posao.

1. Razdvajanje postavki, pronalaženje otvorenih izvora

Šta nije u redu s ovom pričom? Za početak, da li zaista vjerujete da se grupa ludih ljekara, koji su se školovali da bi spašavali živote, iznenada pretvorila u ubice beba? Jeste li ikada vidjeli ljekara koji nosi bedž na kojem piše: «Ubijam bebe kao uslugu javnosti»? Nismo ni mi. A gdje biste ih i mogli naći, pod pretpostavkom da postoje? Hoćete li nazvati bolnicu i pitati: «Imate li tamo ubica?» Nećemo ni mi.

Ono što je ispravno kod ove priče, međutim, jeste da ima nekoliko postavki koje možemo provjeriti:

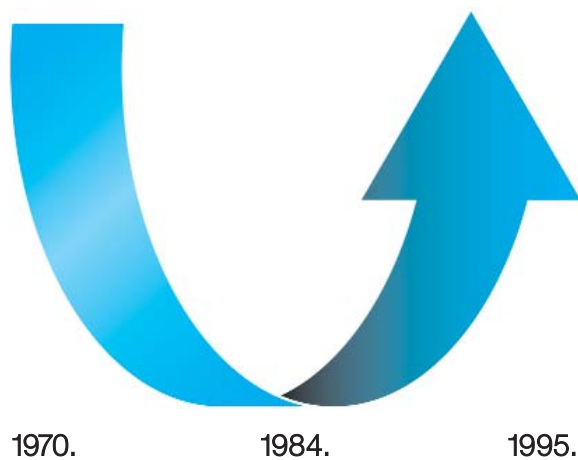
Najteža stvar za provjeriti u ovom slučaju je kako se može ubiti beba na porođajnom odjelu. (Ne, ne možete samo nazvati bolnicu i pitati: «Da li ste u posljednje vrijeme ubili ijednu bebu? Koliko ste ih ubili?») Zbog toga smo to ostavili po strani. Umjesto toga, potražili smo odgovarajuću medicinsku specijalnost koja će nam omogućiti da pomno ispitamo najnoviju medicinsku literaturu, a također smo potražili statističke podatke o prijevremenim porodima i smetnjama u razvoju. Sve nam je to bilo na raspolaganju besplatno u lokalnoj biblioteci, koja predstavlja tipičan primjer otvorenog izvora.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

2. Prva analiza: Da li je hipoteza izdržala provjeru?

Sljedeći korak je bio da prikupimo podatke da bismo vidjeli da li podržavaju našu hipotezu. Iz državnih statističkih podataka o porođajnoj težini beba, koja predstavlja standardnu mjeru prijevremenog porođaja, te naučnih istraživanja u kojima se daju stope smetnji u razvoju za ovu djecu, otkrili smo sljedeću krivulju trenda:

BROJ PRIJEVREMENO ROĐENIH BEBA I BEBA OMETENIH U RAZVOJU U SJEDINJENIM AMERIČKIM DRŽAVAMA OD 1970. DO 1995. GODINE

Drugim riječima, od 1970. do 1984. godine broj prijevremeno rođenih beba je naglo pao. S obzirom na to da je prijevremeni porođaj povezan sa smetnjama u razvoju, broj djece sa smetnjama je takođe pao. Zatim su od 1984. godine ovi brojevi opet neumoljivo porasli.

Da li ovo podržava ili demantuje našu hipotezu? Ni jedno ni drugo. Ovi podaci nam ne govore da li postoje ubice beba. Možda je činjenica da je broj prijevremeno rođene djece ometene u razvoju ponovo porastao nakon 1984. godine potakla neke luđake da zaustave taj trend. To još uvijek ne znamo. Ne znamo ni da li su ti luđaci bili u akciji od 1970. do 1984. godine i onda odlučili da prekinu prije nego što ih uhvate. Sve što znamo jeste da se nešto promijenilo 1984. godine.

3. Sljedeća provjera

Vratili smo se u biblioteku na prikupljanje dodatnih naučnih tekstova o prijevremeno rođenoj djeci ometenoj u razvoju. U jednom tekstu su pominjali nešto što su zvali «beba Doe» (nepoznata beba). Pozvali smo autoricu i pitali je šta znači «beba Doe».

Odgovorila je: *«To je zakon koji od nas zahtijeva da učinimo sve što možemo da spasimo živote prijevremeno rođenih beba, bez obzira na njihove smetnje i na želje roditelja.»*

Sama ta činjenica je mogla da uništi našu hipotezu, pod uslovom da se zakon primjenjivao. Zatim smo upitali da li ljekari poštuju zakon. «Moramo,» kazala je. «U svakoj bolnici postoji vruća linija preko koje možete pozvati tužioca. Ako neko misli da ne radite svoj posao, bićete uhapšeni.» Pitali smo je zna li za neka mjesta gdje se to desilo. Da, znala je. (Kasnije smo od jedne federalne agencije dobili izvještaje o provođenju zakona.)

Nakon toga smo pitali kada je zakon stupio na snagu. Pogodili ste: 1984. godine.

Prvobitna hipoteza sada izgleda veoma ključava. Ali, uobličava se nova hipoteza: *«Zakon donesen 1984. godine je zabranio ljekarima da dozvole prijevremeno rođenim bebama koje su teško ometene u razvoju da umru prirodnom smrću na porodu. Rezultat je nova populacija ometenih u razvoju.»*

Sljedećih dana smo dokumentovali saznanja o toj populaciji, jer smo htjeli da vidimo koliko je priča velika. Prvo smo izračunali dodatni broj prijevremeno rođenih beba koje su preživjele zahvaljujući tom zakonu od 1984. do 1995. godine, tj. beba koje bi prije toga bile puštene da umru. To je jednostavno bilo pitanje oduzimanja broja prijevremenih poroda 1983. godine, posljednje godine prije nego što je zakon stupio na snagu, od brojeva za naredne godine. Zatim smo izračunali koliko bi beba bilo rođeno sa smetnjama u razvoju, na osnovu naučnih podataka kojima se prijevremeni porod povezuje sa smetnjama.

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Nakon toga smo provjerili s epidemiolozima, jer mi nismo ni ljekari ni matematičari i mogli smo pogriješiti. Što je još važnije, nismo mogli vjerovati brojevima koje smo izračunali. Činilo se da zbog tog zakona postoji najmanje četvrt miliona djece koja su teško ometena u razvoju – koja su slijepa, paralizovana ili teško retardirana.

Stručnjaci su rekli da se naši brojevi čine ispravnim. Ali bio je tu još jedan presudan dio priče i on je zahtijevao novu hipotezu, što nas dovodi do ključnog dijela ovog procesa.

4. Napravite nove, pomoćne hipoteze koje će pokrивati različite uglove priče.

Dubinsko istraživanje gotovo uvijek otkrije nove mogućnosti za priču koje nisu bile poznate na početku istraživanja. One često zahtijevaju nove hipoteze koje se mogu provjeriti. Ako nisu povezane s vašom prvobitnom istragom, možete odlučiti da ih trenutno ignorirate.

Ali, ponekad novo otkriće može biti važnije od onoga za čim ste na početku tragali. A neki put će nove hipoteze baciti zapanjujuće svjetlo na vašu prvobitnu hipotezu. U takvim slučajevima, ako ih budete ignorisali, propustićete priliku za veliku priču.

U slučaju o kojem govorimo, imamo snažne statističke dokaze da je četvrt miliona djece ometene u razvoju održano u životu zbog nekog opskurnog zakona. Ali, tu se postavlja pitanje: Šta se desilo sa tom djecom?

Primijetili smo da su Sjedinjene Američke Države neposredno prije toga izvršile reformu zakona o socijalnom osiguranju da bi otežale ljudima dobijanje doplatka. Populacija koja je dobijala doplatke – siromašni i uglavnom nebijelci – takođe je neproporcionalno pogođena prijevremenim porođima. Dakle, naša hipoteza je glasila: «Reforma sistema socijalnog osiguranja će otežati brigu za prijevremeno rođenu djecu ometenu u razvoju.» Veoma brzo smo dobili potvrdu iz otvorenih izvora.

Nakon toga je uslijedilo još dosta činjenica, ali priča koju smo željeli da istražimo je bila tu. Otišli smo kod šefa i rekli mu: «Šefe, vašu priču ne možemo da dokažemo. Ako želite, možete nas otpustiti. Ali, evo priče koju možemo dokazati:

- Zakonom koji je donesen 1984. godine je ljekarima zabranjeno da dozvole prijevremeno rođenim bebama teško ometenim u razvoju da umru prirodnom smrću po rođenju.
- Rezultat je četvrt miliona onesposobljene djece, čije smo socijalno osiguranje ukinuli.
- Jedan je zakon natjerao onesposobljenu djecu da žive, a drugi zakon ih je izbacio na ulicu.
- Želite li da pomognete da se ti zakoni promijene?»

Zapamtite: ako vam šef u ovakvoj situaciji kaže «ne», vrijeme je da potražite drugog šefa. Prvobitna hipoteza, koju smo opovrgnuli, bila je šefova. Loši novinari pokušavaju da uklope činjenice u svoju hipotezu. Dobri novinari mijenjaju hipotezu da bi bila u skladu sa činjenicama, bez obzira da li im se činjenice sviđaju ili ne.

Ne, nije nas otpustio. Objavili smo priču i za nju osvojili dvije nagrade (ovu i druge priče možete naći u našoj bibliografiji na kraju ovog priručnika.) Ali, ovi zakoni su još uvijek na snazi. Da li nam je žao zbog toga? Da. Ali bi nam još više bilo žao da nikada nismo ispričali ovu priču.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Upotreba hipoteza za upravljanje istraživanjem

Upravljanje nije ništa drugo nego formulisanje ciljeva i stalna provjera da se ti ciljevi ispune. To je standardna procedura u svakoj organizaciji kojom se dobro upravlja na svijetu, s uobičajenim izuzetkom novinarstva.

Predlažemo da nakon definisanja hipoteze i pronalaženja dokaza koji je potvrđuju, postavite sljedeće parametre projekta:

1. Očekivani rezultati

Koji su minimalni rezultati koje se možete obavezati da ćete isporučiti završenim pričama? Koji su maksimalni rezultati?

- Predlažemo da minimum bude jedna originalna priča, zasnovana na prvobitnoj hipotezi ili na drugačijoj hipotezi koju ste otkrili tokom procesa provjere. Ako je hipoteza dovoljno bogata, može se proširiti na seriju priča ili na narativ u dužoj formi. Nemojte obećavati više nego što možete ispuniti i pokušajte da ne prihvatite manje od onoga što projekat zaslužuje.

2. Faze projekta

Koliko će vam vremena trebati da pregledate prve otvorene izvore? Kada ćete kontaktirati i intervjuisati prve ljude kao izvore? Kada ćete biti spremni da počnete praviti nacrt priče (ili priča)?

- Predlažemo da reporter i kolege koje učestvuju u projektu jednom sedmično razmotre njegov napredak. Najvažniji zadatak je provjera hipoteze i otkrivanje novih informacija, ali važno je i da li projekat teče prema planu u odnosu na vrijeme i troškove. Ne smiju se tolerisati odgađanja koja ugrožavaju budućnost projekta. Osobe koje

ne izvršavaju svoje obaveze treba da budu uklonjene iz tima.

3. Troškovi i korist

Pored vašeg vremena, koje nikako nije bezvrijedno, tu su eventualno i troškovi putovanja, smještaja, komunikacija i drugi. Koji su sve troškovi u pitanju? Budite što potpuniji.

- Ako reporter radi nezavisno, treba da razmisli da li su ovi troškovi opravdani u odnosu na dodatne prihode, novo znanje ili vještine koje će steći, nove kontakte, ugled ili nove mogućnosti. Organizacija mora da razmotri da li se troškovi projekta mogu amortizovati kroz veću prodaju, prestiž ili ugled. Svi koji učestvuju u projektu moraju da razmisle da li je on opravdan sa stanovišta služenja javnosti. Svi ovi parametri predstavljaju različite oblike vrijednosti.

4. Promocija

Koga će ova priča zanimati? Kako se publika može informisati o priči? Da li to zahtijeva dodatne troškove (uključujući vaše vrijeme i vrijeme drugih)? Kakvu korist vi i vaša organizacija možete imati od tog ulaganja?

- Nema apsolutno nikakvog smisla uložiti u istragu koju ne promoviraju mediji u kojima će biti objavljena. Štaviše, promoviranje umanjuje rizik protivnapada od strane onih koji su se našli na meti priče, pod uslovom da je istraživanje pravilno provedeno, zbog toga što privlači pažnju potencijalnih saveznika. Promoviranje može biti nešto jednostavno, kao što je naslov, ili složeno, kao što je upotreba internet foruma da bi se potakla rasprava. O ovome ćemo opširnije govoriti u 8. poglavlju.

Ovi procesi se mogu zloupotrijebiti. Naprimjer, urednik može postaviti nerealne ciljeve, s neizrečenom namjerom da natjera reportera na neuspjeh. Ali, gotovo uvijek je veoma korisno zamijeniti svakodnevne rokove nekom drugom strukturom u kojoj se nalaze očekivanja koja treba ispuniti.

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Kada sve ide kako treba, hipoteza i njeno potvrđivanje će poslužiti kao mjerilo vašeg napretka i kao pokazatelj šta treba sljedeće da uradite. Takođe je dobro razmisliti van okvira same priče o tome kako će je publika prihvatiti. Vaša hipoteza, koja u nekoliko rečenica opisuje priču, predstavlja sredstvo kojim ćete zainteresovati druge.

Fokusirajte se na priču

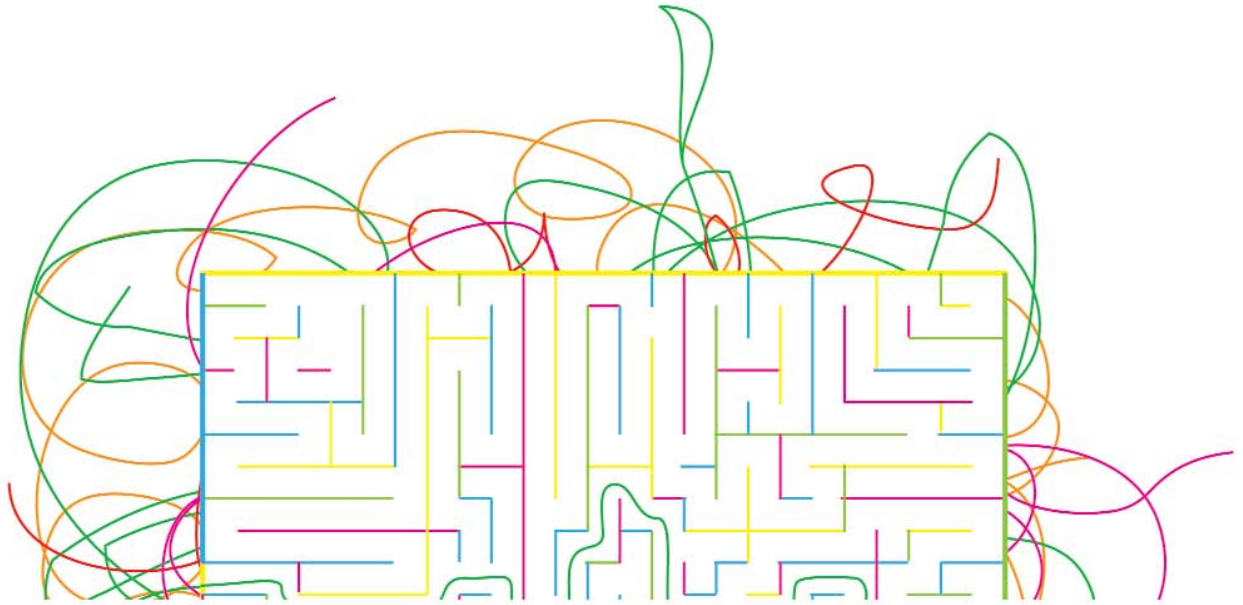
U vijek zapamtite: svaka hipoteza koju reporter izloži mora biti oblikovana kao priča koja bi mogla biti istinita. Ona sadrži vijest, uzrok i rješenje. To znači da ako pred očima jasno ima svoju hipotezu, reporter je fokusiran na priču, a ne samo na činjenice.

Činjenice mogu predstavljati osnovu vaše priče, ali one ne govore priču. Priča govori činjenice. Niko ne može zapamtiti tri reda iz adresara, ali svako pamti po jednu priču o svakom imenu u svom adresaru. Uobličavanjem istrage kao priče (koja, ne zaboravite, možda jeste, a možda nije istinita) od samog početka, nećete pomoći samo svojim kasnijim čitaocima ili gledaocima da je zapamte. Pomoći ćete i sebi da je zapamtite. Vjerujte nam, to je najteži dio istraživanja – zapamtiti priču kako se nove činjenice dodaju.

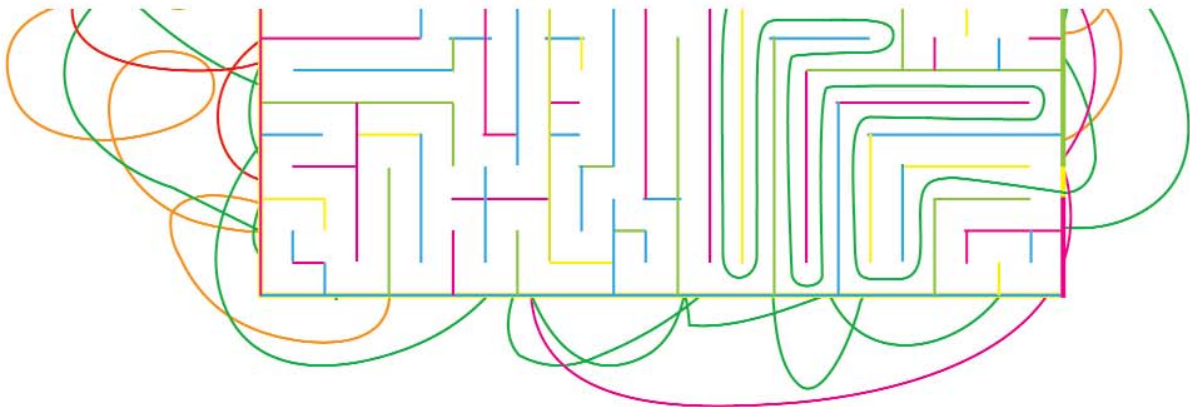
Dajte sebi dovoljno vremena da postanete stručnjak za ovu metodu. Vježbajte je svaki put kada istražujete. Donijeće vam sreću i omogućiće vam da je ponovite.

A sada da vidimo gdje možemo naći otvorene izvore – ili kako mi volimo da ih zovemo, «**otvorena vrata**».

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

provjera

3

Korištenje otvorenih vrata: Istraživanje pozadine i izvođenje zaključaka

MARK LEE HUNTER

Dosadašnji proces:

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Uvod: Idite kroz otvorena vrata

U filmu «Harper», glumac Paul Newman igra privatnog detektiva koji stoji ispred vrata s djetetom koje želi da dokaže koliko je snažno. «Molim vas, molim vas, mogu li proći kroz vrata?» moli dijete. «Naravno,» kaže detektiv. Dijete se zatim baca na vrata i zamalo slomi rame. Harper prilazi vratima, okreće okruglu šteknu i otvara ih.

Tokom svog iskustva podučavanja i provođenja istraživanja, vidio sam mnoge ljude koji se ponašaju kao ovo dijete, pokušavajući da sruše prepreke koje zapravo nisu zatvorene ili koje lako mogu zaobići. Ti ljudi obično pate od zablude: misle da ništa što nije tajna ne vrijedi znati. I tako provode vrijeme pokušavajući da navedu ljude da im ispričaju tajne. Čak i ljudi koji su veoma, veoma dobri u ovome (Seymour Hersh i Novozelandsanin Nicky Hager mi padaju na pamet) primorani su da se na ovom terenu kreću polagano i pažljivo.

Nažalost, za većinu nas je teško razlikovati tajnu od laži. U međuvremenu pravite budalu od sebe, jer obično kada nekoga zamolite da vam nešto kaže, to ga čini veoma moćnim, a vas stavlja u podređeni položaj.

Obavještajni profesionalci, koji između ostalog paze da požive dovoljno dugo da odu u penziju, koriste drugačiji pristup, koji se zasniva na drugačijim pretpostavkama:

- Većina onoga što zovemo «tajnama» su naprosto činjenice na koje nismo obratili pažnju.
- Većina tih činjenica – uobičajena procjena je 90% - dostupna nam je da ih pažljivo pregledamo u «otvorenom» izvoru, što znači da im možemo slobodno pristupiti.

Često čujemo da su u ovoj ili onoj državi informacije iz otvorenih izvora ograničene i

slabog kvaliteta. To je možda manje ili više istina. Ali, takođe smo primijetili da uvijek ima više informacija iz otvorenih izvora nego što ih novinari koriste. Često je lako doći do njih i napraviti priče na osnovu njih, zato što to konkurencija obično ne radi. Umjesto toga, oni mole nekoga da im ispriča tajnu.

Jedan od mnogih primjera:

Osamdesetih godina prošlog vijeka, mladi francuski reporter po imenu Hervé Liffra iz sedmičnog lista *Canard enchaîné* je dobio zadatak da izvještava o pariškoj gradskoj upravi, ali je otkrio da su zvaničnici dobili naredbu da ne razgovaraju s njim. Jedini ured u koji je mogao slobodno ući je bila upravna biblioteka grada, gdje su se nalazile kopije svih internih izvještaja i ugovora. Jedna od njegovih prvih ekskluzivnih priča je bila otkriće da je grad potpisivao ugovore koji su bili skandalozno izdašni za velike vodovodne firme, a skandalozno skupi za poreske obveznike. Kada su ljudi u gradskoj upravi vidjeli da ne mogu zaustaviti Liffrana, počeli su da razgovaraju s njim. On je kasnije upotrijebio svima dostupne glasačke podatke da razotkrije namještanje izbora u gradu Parizu tako što je provjeravao spiskove da vidi da li glasači čije su zvanične adrese bile zgrade u vlasništvu grada tamo zaista i žive.

Jasna vam je poenta. Svaka činjenica koja je negdje zabilježena i koja je otvorena za javnost je vaša da je iskoristite. Nemojte pretpostaviti, ako je otvorena za javnost, da je ta informacija stara, bezvrijedna, već poznata. Ona podjednako često može imati eksplozivne posljedice koje niko nikada nije razmotrio. Nemojte da tražite samo konkretne informacije, jer to rade amateri. Umjesto toga, tragajte za različitim izvorima i pristupima koje možete stalno iznova koristiti. Vaša sposobnost da taj materijal upotrijebite je ključni faktor vašeg ugleda.

Nikada ne zaboravite:

Uvijek je lakše da navedete nekoga da potvrdi nešto što već znate ili razumijete, nego da vam dobrovoljno pruži informacije koje nemate. Vraćićemo se ovome kasnije, u dijelu «Otvoreni izvori su izvor moći.»

Pronalazimo temu. Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Koje vrste izvora su «otvorene»?

U savremenom svijetu, otvoreni izvori su praktično bezgranični. Među njima su:

Informacije,

koje su objavljene u bilo kojem mediju koji je svima dostupan. Do njih se obično može doći u javnoj biblioteci ili putem arhiva tih medija:

- Vijesti (novine, časopisi, TV, radio, internet)
- Izdanja od posebnog interesa (koja izdaju sindikati, političke stranke, trgovačka udruženja itd)
- Naučna izdanja
- Mediji zainteresovanih strana (kao što su forumi internet korisnika, finansijske analize, sindikalni bilteni i časopisi, protestne grupe, itd)

Primjeri:

- uz pomoć smrtovnica možete pronaći članove porodice ljudi koji vas zanimaju.
- protestne grupe eventualno prate zakone i sudske predmete
- uredi političkih stranaka mogu dati ne samo stranačku literaturu, već i biltene, govore, nezavisna izdanja članova stranke itd.
- novinski isječci mogu poslužiti da probiju led za vrijeme intervjua, pri čemu reporter može upitati izvor da potvrdi da li su informacije u tekstovima tačne i odatle krenuti dalje.

Obrazovne biblioteke,

kao i javni i privatni univerziteti, medicinski fakulteti (ili bolnice u kojima se obavlja obuka), poslovne škole itd. Ove ustanove često imaju moderniju opremu i više resursa od javnih biblioteka, naprimjer baze vijesti kao što su Factiva ili Lexis-Nexis ili baze podataka preduzeća kao što su Dun & Bradstreet, te visokoobrazovano osoblje. Vidite kako (a ne da li) se možete dogovoriti o pristupu.

Primjer:

Istraživanje o potrošačkom bojkotu za koji je preduzeće koje se našlo ne njegovom udaru izjavilo da je bio neuspješan, ali koji je zapravo žestoko naštetio njegovoj tržišnoj kapitalizaciji, oslanjalo se na izvještaje finansijskih analitičara koji su se nalazili u bazi podataka u biblioteci poslovne škole INSEAD.

Vladine agencije,

koje obično proizvode više informacija od bilo kog drugog izvora, čak i u zemljama koje smatramo autoritarnim, kao i u zemljama koje nemaju zakone o slobodi informacija. Gotovo uvijek od njih možete dobiti više informacija nego što mislite.

Nekoliko primjera:

- Izvještaji o incidentima: Agencije imaju pravila kojih treba da se pridržavaju. Ali, zaposleni prave «greške». Situacije u kojima se za takve greške ili nezgode mora napraviti zvanični izvještaj su navedene u priručnicima ili pravnim aktima agencije. Zahtijevajte te izvještaje.
- Inspekcijски izvještaji: brojne agencije, zadužene za sve i svašta, od restorana do mostova na autoputevima, prave izvještaje o radovima i objektima. Nađite te izvještaje i njihove autore – naročito ako se desi neka katastrofa. Ako izvještaja nema, to je priča: zašto agencija nije pratila situaciju? Ako ga ima, i ako se u njemu predviđa katastrofa, zašto nije učinjeno ništa da se ona spriječi?
- Žalbe: Javnost se žali i ponekad su te žalbe opravdane. Ko dobija takve žalbe? Da li se nešto radi tim povodom? Šta?

Biblioteke u vladinim ustanovama.

Vlasti na državnom i opštinskom nivou, kao i parlamenti, obično imaju vlastite biblioteke i arhive. Imaju ih i mnoga ministarstva. Parlamentarni zapisnici i službeni listovi su dvije vrste ključnih dokumenata koji se obično čuvaju u ovim bibliotekama, ali ima i drugih.

Primjeri:

- Jedan reporter u Siriji je putem Nacionalne biblioteke došao do izvještaja koje su tajne službe odbile da mu ustupe.
- Istraživanje o alkoholnom lobiju u Francuskoj je počelo posjetom Parlamentu i pregledom

Pronalazimo temu. Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

glasačke evidencije, a iza toga je uslijedila posjeta listu *Journal Officiel*, gdje se službeno bilježe aktivnosti vlasti, i pregled evidencije o finansiranju izborne kampanje. Hipoteza je bila da su zvaničnici koji su predložili izmjene zakona kojima se favorizuje alkoholni lobi dobili donacije za kampanju od preduzeća članica lobija i ona se ispostavila kao tačna.

Sudovi.

Sudovi u najmanju ruku čuvaju evidenciju o presudama. U nekim zemljama, kao što su Sjedinjene Američke Države, sudovi daju uvid u otvorenu evidenciju o svim dokazima uvedenim na suđenju. Uvijek tražite sve sudske dokumente koji se tiču vaših meta u svakoj zemlji gdje one djeluju. Svjedočenja na suđenjima su obično zaštićena od pokretanja kaznenog postupka. Ako ste prisutni na suđenju, detaljno bilježite svjedočenja, naročito ako nije prisutan sudski stenograf.

Primjer:

Poznato istraživanje Ide Tarbell o *Standard Oil Trustu* je u najvećoj mjeri bilo zasnovano na materijalu sa suđenja u parnicama u kojima je učestvovalo ovo preduzeće.

Promotivni uredi.

Lokalna trgovačka komora obično objavljuje ogromne količine materijala o oblasti ili opštini koju pokriva, gdje nudi podatke o zapošljavanju, industrijskim granama, firmama itd.

Primjer:

U istrazi o smrti dojenčeta u bolnici, u knjižici trgovačke komore je bilo navedeno ime udruženja građana koje je podnijelo tužbu protiv bolnice zbog njene politike o porodijskom odjelu. Rezultat tužbe je bio izvještaj vlasti sa osnovnim podacima o bolnici.

Katastarski uredi.

Ovakvi i slični uredi prikupljaju podatke o vlasništvu nad imovinom, a često i o dugovanjima vezanim za imovinu.

Primjer:

U Francuskoj su podaci o imovini koja pripada političarima upotrijebljeni da se prikaže da su stekli mnogo veće bogatstvo nego što se

može objasniti njihovim javno objelodanjenim prihodima.

Izveštaji i saopštenja za štampu javnih preduzeća.

Godišnji izvještaji, obavezni podnesci i slični dokumenti sadrže pravo bogatstvo podataka o preduzećima. Sadrže ih i saopštenja za štampu, u kojima se obično daju objašnjenja strateških aktivnosti preduzeća. Ako preduzeće posluje i u drugim zemljama, njeni podnesci u tim zemljama mogu sadržavati više podataka do kojih je lakše doći nego do domaćih podnesaka.

Primjer:

Godišnji izvještaji i obavezni podnesci koje je tajanstveni francuski finansijer podnio Komisiji za vrijednosne papire SAD-a su omogućili rekonstrukciju portfelja obveznica koje su stečene pod upitnim okolnostima u vrijednosti od više milijardi dolara. U obaveznim podnescima su se nalazila imena saradnika koji su bili članovi odbora preduzeća koja su izdavala obveznice.

Sudovi i trgovački registri.

U svakoj zemlji postoji ured gdje se drže podaci o vlasništvu nad preduzećima, bez obzira da li ona prodaju svoje dionice ili ne. Količina podataka koje su vlasnici preduzeća obavezni da prijave se može razlikovati, ali to je obično više od onoga što očekuju reporteri koji nikada ne koriste ova sredstva. U Francuskoj, naprimjer, među prijavljenim podacima se nalazi broj zaposlenih, prihodi, dugovi, zarada, marža itd. Navedena su i imena direktora.

Primjer:

Koristeći ove podatke, jedan od nas je prikazao da web stranica koja se lažno predstavljala kao organizacija za zaštitu potrošača zapravo pripada firmi specijalizovanoj za prikupljanje ekonomskih obavještajnih podataka za velika preduzeća.

Međunarodne institucije,

koje nude pomoć ili podatke o situaciji u pojedinim zemljama (kao što su Evropska unija, Ujedinjene nacije itd).

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Primjer:

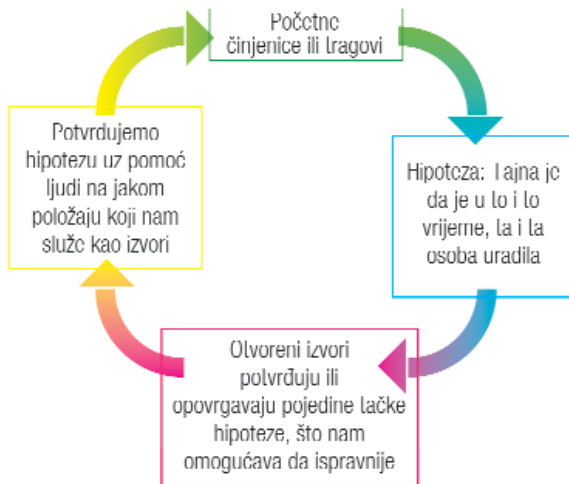
Jedna novina u Obali Slonovače je upotrijebila revizorski izvještaj Evropske unije da bi prikazala da su državne vlasti pronevjerile desetine miliona dolara pomoći.

Ovaj bismo spisak mogli nastaviti u nedogled. Ozbiljan profesionalac će napraviti vlastiti spisak otvorenih izvora i redovno ga ažurirati u skladu sa zahtjevima konkretnog projekta. Ovi izvori su podjednako važni kao i ljudi koji vam služe kao izvori.

Strategija upotrebe otvorenih izvora u istraživanju

Otvoreni izvori u metodi koju mi koristimo znače da umjesto da tražimo izvore koji obećavaju pristup tajnama, mi na osnovu dostupnih činjenica treba da zaključimo šta bi te tajne mogle biti. Evo kako izgleda čitav ovaj proces:

Još jednom, u obliku kratke formule:

- Počinjemo sa nekoliko tragova ili činjenica.
- Pravimo hipotezu o činjenicama koje su nam još uvijek nepoznate.
- Tražimo potvrdu svoje hipoteze iz otvorenih izvora.

- Ispitujemo ljude koji mogu da dopune podatke koje smo pronašli u otvorenim izvorima.

Primjer:

Ekstremna desničarska politička stranka u Francuskoj, Nacionalni front, predložila je program «nacionalne preferencije», kroz koji bi francuski građani dobijali posao, državne beneficije i druga prava čak i ispred legalnih imigranata. Ovakva politika je, prema francuskim i evropskim zakonima, nelegalna. Međutim, zvaničnik Fronta nam je rekao da stratezi ovog pokreta vjeruju da se ona može provoditi korištenjem «sivih zona» u francuskom zakonu o upravljanju opštinama. Kada je zamoljen da to detaljnije objasni, zašutio je.

Prvi korak:

Postavljamo hipotezu da se u gradovima kojima upravljaju gradonačelnici iz Nacionalnog fronta provodi nelegalni program «nacionalne preferencije», što se postiže korištenjem dvosmislenosti u zakonima.

Drugi korak:

Pregledamo platforme iz izborne kampanje Nacionalnog fronta, a ovi dokumenti predstavljaju otvoreni izvor i mogu se dobiti u knjižarama, da bismo identifikovali mjere «nacionalne preferencije».

Treći korak:

Pregledamo novinske tekstove, opštinske biltena, internet forume i biltene i izvještaje građanskih udruženja, tražeći prvu potvrdu da se ovaj program primjenjuje u gradovima u kojima je Nacionalni front na vlasti.

Četvrti korak:

Nastavljamo prethodni korak razgovarajući sa izvorima iz Fronta i njegove opozicije. Takođe razgovaramo sa pravnim stručnjacima o tome kako bi se mjere Fronta mogle primijeniti bez kršenja zakona.

Ishod:

Ne samo da smo potvrdili hipotezu i prakse koje su se nalazile na našem spisku, već su i zvaničnici Fronta, kada smo ih upitali da potvrde prakse koje smo otkrili, spontano ponudili i neke druge. Ali zašto? Pogledajte dalje u tekstu.

Pronalazimo temu. Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi. Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu. Tražimo ljude kao izvore. Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili. Podatke slažemo po narativnom redosljedu i sastavljamo priču. Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna. Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Otvoreni izvori su izvor moći

Otvoreni izvori nas stavljaju u situaciju relativne moći, u poređenju sa uobičajenom situacijom kada nekoga molimo da nam nešto ispriča. Sasvim je drugačije zamoliti nekoga da nam priču potvrdi. To je kao razlika između pitanja, «Šta se desilo?» i «Ovo se desilo, zar ne?»

Naravno, mnogo je teže zavarati osobu koja postavi to drugo pitanje. Ono što je manje očito je da je i zanimljivije voditi razgovor sa takvom osobom, jer ona cijeni vrijednost informacija i može da razgovara uz više detalja nego neko ko nema nikakvih nezavisnih saznanja. To je vjerovatno razlog zašto su nam zvaničnici Fronta dali primjere politike nacionalne preferencije kojih se nismo sami sjetili: znali su da ćemo to cijeniti.

Korištenjem otvorenih izvora, ljudima koje koristite kao izvore pokazujete sljedeće:

- 1 Tema vas interesuje u toj mjeri da ste joj posvetili vrijeme i energiju.
- 2 Ne očekujete od njih da za vas rade ono što sami možete uraditi.
- 3 Ne zavisite od njih da biste došli do informacija.
- 4 Imate informacije koje možete podijeliti s njima.
- 5 Činjenica da neko ne želi da razgovara sa vama vas ne može spriječiti da napravite priču.

Naučite da idete kroz otvorena vrata do informacija prije nego što podignete telefonsku slušalicu da nekoga nazovete. To je presudno da biste postali pouzdan svjedok, tj. osoba s kojom izvori žele da razgovaraju, zato što razumijete i cijenate ono što vam govore.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Pronalaženje otvorenih izvora

1. Postavljanje, ili «mapiranje» teme

Vaš prvi zadatak je da steknete opštu sliku oblasti koju istražujete. Ovaj proces se zove «istraživanje pozadine» i odnosi se na otkrivanje onoga što se nalazi iza i okolo teme koja je u centru pažnje. Među zadacima koje trebate da obavite je sljedeće:

- Određivanje ključnih aktera (pojedinaca i institucija)
- Određivanje ključnih pitanja vezanih za aktere
- Razumijevanje ključnih datuma i događaja iz prošlosti sve do današnjeg dana

Polazna tačka su sve činjenice koje imate pri ruci. Ako počinjete s imenom određenog aktera ili institucije, potražite materijal koji je vezan za taj element. Nakon toga, slijedite informacije i nagovještaje u tom materijalu da biste pronašli druge materijale.

Primjer:

Američki muzej je odbio da objasni zašto je «posudio» spornu sliku francuskim nacionalnim muzejima. U novinskim isječcima je navedeno da su nacionalni muzeji ranije «utilicali» na njegove izložbe. Godišnji izvještaji su pokazali da su međunarodne posudbe slika muzeju bile prekinute. Francuzi su bili ti koji su uzrokovali da se to dogodi.

Kada se nađete u blokadi, zabilježite prepreku i umjesto toga potražite informacije o nečemu što je vezano za nju. Uvijek pokušajte da izbjegnute da se dovedete u situaciju gdje su vam absolutno potrebne konkretne informacije iz jednog izvora da biste napredovali. Ako situaciju definišete na taj način, svu moć stavljate u ruke tog izvora. Umjesto toga, prikupljajte podatke o akterima, ustanovama i događajima koji su jedan korak dalje od neposrednog predmeta vaše istrage. Takve informacije mogu staviti stvari

u perspektivu i otvoriti put ka novim izvorima. Kada vaš nepopustljivi «jedinствени» izvor uvidi da svi koji imaju veze sa pričom razgovaraju sa vama, osim njega, često i on promijeni mišljenje.

Očigledno, ovakav način rada može brzo proizvesti mnogo podataka. Molim vas da pročitate 5. poglavlje, u kome su izložene metode organizacije podataka od početka istrage. To će vam trebati.

2. Koristite opšte izvore da vas usmjere ka stručnim izvorima.

Opšti izvori kao oni koji su opisani ranije u tekstu imaju svoje mjesto, ali trebaju vam i stručni otvoreni izvori. Naprimjer, novinski tekst o naučnom otkriću predstavlja opšti izvor. Originalno naučno istraživanje, koje je eventualno objavljeno u specijalizovanom časopisu, predstavlja stručni izvor, jer je bogatije detaljima. Ti detalji u istraživanju mogu biti presudni za uspjeh, ne samo zato što su te činjenica možda interesantnije, već zato što vam upućenost u detalje omogućava da ubjedljivije razgovarate sa izvorima. Oni će u vama prepoznati nekoga ko se trudi da shvati priču, a ne samo da kopira tuđi rad. Najbolji način da otkrijete stručne otvorene izvore jeste da pitate profesionalce u tom sektoru koje izvore oni koriste.

- Vladini službenici vam mogu reći ko posjeduje izvještaje, u kom obliku i gdje.
- Izborni službenici vam mogu objasniti kako funkcionišu zakonodavni procesi i koji dokumenti se izrađuju u kojoj fazi.
- Agenti za nekretnine će znati u kojim se uređima vodi evidencija o imovini.
- Profesionalni investitori vam mogu reći gdje da nađete podatke o preduzećima i na koji način da ih čitate.

I tako dalje. Kada razgovarate sa ovim profesionalcima, obavezno ih upitajte ko je izvor činjenica koje vas zanimaju. Ovo se odnosi i na razgovore sa drugim istražiteljima, uključujući novinare, policiju i finansijske revizore. Nemojte samo prikupljati činjenice: prikupljajte i metode uz pomoć kojih se činjenice mogu pronaći.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Primjer:

Policajac je pronašao ključnu svjedokinju u slučaju ubistva tako što je saznao njeno ime, bez prezimena, i činjenicu da je u tom trenutku bila trudna. U opštinskim matičnim knjigama je potražio žene s odgovarajućim imenom koje su se porodile u odgovarajućem trenutku i tako je našao svjedokinju.

3. Pratite ove izvore i informacije o njima.

Potrudite se da ih koristite dovoljno često da ne zaboravite kako se to radi. Naprimjer, ako postoji besplatna internet baza podataka koju koristite za dobijanje podataka o preduzećima – u Francuskoj se ona zove societe.com – provjeravajte status preduzeća s kojima saradujete.

4. Prikupljajte dokumente na terenu

Trebate njegovati naviku prikupljanja detaljnih informacija gdje god se nalazite. Informacije koje se najviše odnose na određenu aktivnost se gotovo uvijek nalaze tamo gdje se ta aktivnost odvija. Dakle, prikupite sve dokumente na vidiku kada god posjetite neko mjesto kao reporter.

Primjer:

Ako se nalazite u uredu gdje ima izloženih dokumenata, uzmite ih i proučite, da niko ne bi pomislio da ste lopov, a zatim pitajte možete li ih zadržati. Kada smo izvještavali o Nacionalnom frontu, svake sedmice smo išli u njihovo sjedište i prikupljali izložene časopise. Mnogi su inače nedostupni, jer su ih izdavale opskurne grupe ili pojedinci u okviru ovog većeg pokreta. Neki su bili dostupni samo članovima stranke koji su posjedovali članske kartice, ali su nam ih dali kada smo ih zatražili. To su bili dragocjeni izvori informacija o aktivnostima pokreta na lokalnom i regionalnom nivou, o kojima se nikada nije govorilo u informativnim medijima.

Pomoć stručnjaka u upotrebi izvora

1. Zaposleni u arhivima su anđeli

Činjenica da je izvor otvoren ne znači da je pristup jednostavan, naročito kada se radi o specijalizovanim bibliotekama i arhivima. Rješenje: saznajte ko upravlja arhivom i zamolite ga da vam pomogne. Zapravo, uvijek je korisno saznati ime arhivara kada uđete u biblioteku. Iz iskustva znamo da se arhivari s pravom osjećaju potcijenjeni, pa će neko ko im pride s poštovanjem prema njihovoj stručnosti biti nagrađen.

Primjeri:

Za nastavak istrage o skandalu s kontaminiranom krvi u Francuskoj, prvi zadatak je bio da se prikupi sva naučna literatura o transfuzijama krvi i AIDS-u prije nego što je izbio skandal. Upraviteljica biblioteke velike bolnice za podučavanje u Parizu nam je predala potpuni spisak odgovarajućih tekstova koji su se nalazili u bazi podataka njene ustanove, a biblioteka je posjedovala gotovo sve tekstove koji su bili na spisku. Zadatak je završen tokom jednog popodneva.

Prilikom istrage o pariškom trgovcu umjetnicima, nazvali smo Ministarstvo za kulturu da zatražimo informacije o subvencijama za tržište umjetnina i upućeni smo na jednu službenicu. Dok smo razgovarali telefonom, čuo se zvuk kucanja na kompjuterskoj tastaturi. Kada smo je pitali šta kuca, odgovorila nam je da provjerava bazu podataka Ministarstva. Pitali smo je da li je baza podataka javna, a ona je odgovorila da jeste. Baza podataka je sadržavala sve dobitnike subvencija Ministarstva i bila je dostupna putem javne biblioteke, na koju nas je službenica uputila.

2. Razumijevanje onoga što ste otkrili

Dobijanje dokumenta nije isto što i njegovo razumijevanje. Jezik koji se koristi u zvaničnim izvještajima u javnom i privatnom sektoru je često specifičan i zahtijeva

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

tumačenje. Ovo se odnosi na razne otvorene izvore, od godišnjih izvještaja do zapisnika sa sastanaka. Kada dobijete takav dokument, vaš sljedeći zadatak je da pronađete stručnog tumača njegove terminologije i suštine. Generalno treba tražiti nekoga ko je povezan sa sektorom koji istražujete i ko će se zainteresovati za priču, ali ko se ne nalazi u sukobu interesa u slučaju na kome radite.

Primjer:

Da bismo shvatili kako je Nacionalni front manipulirao gradskim finansijama da bi eliminirao opozicione grupe, nabavili smo svima dostupan izvještaj o opštinskim subvencijama u gradu kojim je upravljao Front, a zatim smo ga proučili, red po red, zajedno sa bivšim opštinskim službenikom iz sličnog grada koji je radio na budžetskim pitanjima.

Ukoliko to možete izbjeći, ne tražite objašnjenja od nekoga ko će vaš razgovor prenijeti drugima. Naročito izbjegavajte da razgovarate sa ljudima koji saraduju na bilo koji način sa akterima vaše priče, osim ako pravite intervju s njima. Takvi ljudi mogu u svoju korist trgovati saznanjima o onome što radite i to će i uraditi.

Počnite brzo... ali jednostavno!

Preporučujemo da istraživanje započnete s najjednostavnijim informacijama koje možete dobiti iz najotvorenijih izvora. Svaka istraga kako napreduje postaje složenija i teža. Ali, ako počne kao takva, nešto obično nije u redu. Konkretno, ako nijedan element vaše hipoteze nema podršku u otvorenim izvorima, to je znak da je hipoteza sasvim pogrešna ili da se neko veoma trudi da prikrije priču.

Nasuprot tome, ako su prve provjere uspješne, to je znak da možete ubrzati i proširiti istragu. Kada se pokaže taj zamah, iskoristite ga. Maksimalno upotrijebite podatke iz otvorenih izvora. Zaključite šta znače i dodajte ih svojoj hipotezi. Prilikom sljedećeg koraka, ulazite u prostor u kome se istina ne nalazi u dokumentu.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Upotreba ljudi kao izvora:

NILS HANSON I MARK LEE HUNTER

Dosadašnji proces:

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore da bismo produbili svoje razumijevanje.

Najuzbudljivije informacije se obično ne nalaze u otvorenim izvorima, već u glavama ljudi. Kako da nađemo te ljude? Kako da ih navedemo da nam kažu šta znaju? Nemojte potcijeniti vrijednost ovih vještina. Nema ih svako, a vi ćete ih u velikoj mjeri razviti kroz istraživački rad. Nemojte ih ni zloupotrijebiti. Nikada nemojte zaboraviti da kao novinar možete povrijediti ljude – njihova osjećanja, način na koji zarađuju za život, čak i njihovu ličnu sigurnost. Pazite da ih ne povrijedite samo zato što su bili dovoljno blesavi da s vama razgovaraju. U ovom poglavlju ćemo razmotriti kako da postanete pouzdan svjedok – neko s kim izvor može da razgovara na siguran i koristan način.

Prikaz izvora

Većina izvještača pronalazi nekoga koga će citirati tako što pročita prvu objavljenu priču o datoj temi, izdvoji imena ljudi koji se u njoj citiraju i nazove ih. Ovih nekoliko izvora znaju dobiti na stotine poziva na dan. Hoće li reći nešto novo stotoj osobi koja ih pozove, ako se uopšte jave na telefon? Neće. Zašto onda ne naći nekoga s kim niko drugi nije razgovarao?

Vaš rad sa otvorenim izvorima će vam dati mnoga zanimljivija imena koja možete pozvati. Naprimjer, da biste istražili određeno preduzeće, možete početi čitanjem izvještaja finansijskih analitičara u kojima se opisuju položaj preduzeća i njegovi najoštrij konkurenti.

- Nakon toga, razgovarajte s tim analitičarima, a zatim sa konkurentima.
- Putem njih i putem medija koji pokrivaju tu industriju, pronađite ljude koji su napustili preduzeće da bi prešli na drugi posao ili otišli u penziju. (Seymour Hersh je našao mnogo izvora u CIA-i prateći obavještenja o penzionisanju.)
- Kroz ove izvore, nađite ljude koji još uvijek rade u preduzeću i koji žele da razgovaraju s vama.

Savjetujemo vam da što prije napravite jednostavnu «mapu» izvora. To je grafički prikaz svih ljudi koji su direktno povezani, ili bi mogli biti direktno povezani, s vašom pričom. Ta mapa izgleda kao kuće u selu u kojem svako zna svakoga, a selo je mjesto gdje se priča odvija.

Mapu možete napraviti onoliko složenom i bogatom koliko želite – naprimjer bilježeći fizičke lokacije pojedinačnih izvora, njihove datume rođenja i funkcije ili šta god drugo želite. Ali, ona u početku može biti puno jednostavnija, a možda nećete ni morati da

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redosljedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

je dalje širite. (Čak će vam i jednostavna mapa izvora, za čiju je pripremu potrebno nekoliko minuta, dati prednost nad većinom vaših konkurenata.) Evo kako izgleda osnovna mapa izvora za priču o prijevremenim porodima o kojoj smo govorili u 2. poglavlju:

Obratite pažnju na neke pojedinosti na ovoj mapi:

Djeca ometena u razvoju su u sredini, zato što je priča ipak o njima. Ali, njih je najteže pronaći i razgovarati s njima. Svi drugi izvori s kojima možemo razgovarati su prikazani oko njih, zato što su svi izvori na ovaj ili onaj način povezani s tom djecom. Isto tako, ljekari se nalaze između roditelja i bolnica. Zašto? Zato što ljekari najčešće s njima razgovaraju.

Šta je cilj:

Kada pravite mapu izvora, upotrijebite je da prikazete odnose između aktera u priči. Zahvaljujući tome, ako je jedan izvor blokiran, možete otići do drugog izvora koji je u mogućnosti da vidi dalje od te prepreke. Kada vas prihvate ljudi koji su prikazani u jednom dijelu mape, veća je šansa da ćete biti prihvaćeni i negdje drugo na mapi.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Dajte izvorima razlog da govore

Ljudi koji mogu ispričati zanimljive činjenice ili priče mogu imati jake razloge da ne odgovore na vaša pitanja. Generalno govoreći, oni ne znaju da li ste vi profesionalni, odgovorni i pravični (mnogi reporteri to nisu). Čak i ako vi to jeste, oni ne mogu kontrolisati šta ćete uraditi s informacijama koje oni smatraju vrijednima. Konačno, vaša upotreba tih informacija može nauditi njihovoj karijeri, njihovim odnosima, pa čak i njihovoj fizičkoj sigurnosti.

Zato imajte na umu sljedeće kada neko oklijeva da razgovara s vama: vi možete postati jedna od najgorih stvari koja će im se ikada desiti. Ono što je iznenađujuće nije da ljudi odbijaju da razgovaraju s novinarima, već da većina njih uglavnom razgovara.

Zašto to rade?

Postoje dva opšta razloga, a to su ponos i bol. Morate svojim izvorima ponuditi priliku da zadovolje jedan ili drugi.

- Ljudi će razgovarati zato što su uzbuđeni zbog nečega – zbog nekog talenta ili nečega lijepog što su otkrili, zbog uspjeha koji su postigli ili će ga uskoro postići, zbog plana kojeg su smislili da spase svijet. Razgovor o ovim temama ih čini sretnima i važnima ili i jedno i drugo.
- Ili, kao što znaju ljekari, ljudi govore zato što osjećaju bol i žarko žele da im neko pomogne. Bol je generalno jača od ponosa i to je razlog zašto su u većini istraživanja žrtve te koje prve progovore. To su ljudi kojima je na neki način učinjena nepravda ili ih je ono čega su bili svjedoci duboko uvrijedilo.

Postoji i jedan konkretan razlog zašto će neko razgovarati s vama: jer vjeruje da je to sigurno. Da bi do toga došlo i da biste nastavili da razgovarate, vi i vaš izvor morate da izgradite međusobni odnos. U tom odnosu će se svaka strana osloniti na onu drugu da, više ili manje pouzdano, uradi određene stvari. I vi i izvor morate jedno drugom ustupiti informacije i obavezati se na određene stvari. Bez obzira da li izvor poštuje svoje obaveze, vi svoje morate poštovati. To nije samo profesionalna obaveza, nego i stvar karaktera. Vi morate da instinktivno ulijevate povjerenje ili će ljudi osjetiti da vam ne mogu vjerovati.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Prvi kontakti: Priprema i poziv

1. Priprema za susret

Najsigurniji način komunikacije s izvorom (osim ako je izvor fizički opasan) jeste susret uživo. Svrha vašeg prvog kontakta je da dogovorite susret.

Prije tog prvog poziva, treba da malo istražite o toj osobi i o temi, koristeći otvorene izvore.

O osobi:

Apsolutni minimum je «proguglati» tu osobu. Treba pregledati sve novinske tekstove i druge napise u kojima se izvor eventualno pominje. Ako ih ima previše da biste ih sve pročitali, odaberite nekoliko. Svrha toga je da pokažete zainteresovanost za izvor i upućenost u njegovu karijeru. Nikada nemojte otići na intervju i upitati izvor koji je poznat u javnosti da vam predstavi svoju karijeru. Treba da budete upoznati s njom prije dolaska.

Ako je izvor objavljavao tekstove u informativnim medijima ili u specijalizovanim publikacijama, nabavite ih i pročitajte. Čak i tajanstvene i stidljive osobe otkrivaju svoj karakter, vrijednosti i strahove kada pišu. Ti materijali vam mogu dati hipoteze koje kasnije možete provjeriti za vrijeme intervjua.

Naprimjer, na osnovu njegovih objavljenih tekstova i govora, postavili smo hipotezu da jedan visoki javni zvaničnik u Francuskoj mrzi da laže, ali da je stručnjak za izbjegavanje tema koje smatra osjetljivim ili opasnim. Tako smo, posmatrajući kako i kada mijenja temu razgovora, uspjeli da otkrijemo konkretna pitanja koja je želio da prikrije i da ih dodatno istražimo. Kada smo ga direktno pitali da potvrdi naše zaključke, u skladu s našom hipotezom o njegovom karakteru, nije lagao.

O temi:

Treba da budete upoznati sa najnovijim vijestima i javnim izjavama vezanim za temu. Nema potrebe da budete stručnjak. Međutim, morate pokazati upućenost, ako ne i razumijevanje, ključnih termina koji se koriste u svijetu u kojem se izvor kreće. Zatim ga možete zamoliti da vam ih objasni.

2. Uspostavljanje kontakta

Kontakt se može uspostaviti telefonom ili pismom – ali samo na kućni broj ili adresu date osobe. Nikada je nemojte zvati na posao, osim ako ste apsolutno uvjereni da je to bezbjedno. Možda šef sluša, a poziv se može pratiti (o ovome će biti više govora kasnije). Isto se odnosi na e-mail, čak i ako je sadržaj bezazlen. Poslodavac može lako saznati ko je dobio e-mail od novinara.

Ovdje ne govorimo teoretski. Jednom smo vidjeli kako je istraživački tim imao na meti javnog zvaničnika za koga se govorilo da je tiranin i paranoičan, a uz to i korumpiran. Pisali su njegovoj sekretarici, u njihovom uredu, i zamolili je da im pomogne. Ona je odbila. Ali, kada je šef čuo za istragu, jer oni koji se nalaze na meti uvijek čuju, šta mislite kako se ponašao prema jednoj ženi?

Prije uspostavljanja kontakta, razmislite kako ćete se predstaviti. Morate toj osobi reći ko ste i šta radite, s uvjerenjem u svoj cilj i u svoju sposobnost da uspijete. Ne trebate da kažete, ali treba da osjećate da ćete uspjeti da dođete do priče i da ćete je ispričati, te da će svijet biti bolji kada to učinite.

Razmislite o sljedećim primjerima ispravnog i pogrešnog načina:

Pogrešno: «Želim nešto da vas pitam, ako vam nije prevelika smetnja...»

Šta je pogrešno: Ne želite da pitate, već pitate. Ne treba da sugerišete izvoru da razgovor sa vama predstavlja smetnju i da vam je nezgodno što pitate.

Ispravno: «Dobar dan, moje ime je... Ja sam novinar i radim za medij po imenu... i radim na priči o... Smatram da je priča

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

važna i želim da je ispričam tačno i u potpunosti. Kada se možemo sastati da porazgovaramo o tome?»

Šta je ispravno: *U potpunosti predstavljate sebe i svoj cilj i dajete izvoru dobar razlog da razgovara s vama. Ne pitate ga da li se možete sastati, već kada. Ne koristite riječ «intervju», jer osoba odmah veže svoje ime s medijskim naslovima i vidi budućnost punu nevolja.*

Ako ne radite za određeni medij, možete reći za koje ste medije ranije radili.

Ako niste radili ni za jedan medij, recite kom mediju ćete poslati priču.

Zapamtite:

Nije važno za koga radite, već kako radite.

Pogrešno: «Molim vas da mi pomognete, vi ste jedina osoba koja mi može pomoći!»

Šta je pogrešno: Ako niko drugi ne želi da vam pomogne i ako ne možete pomoći sami sebi, zašto bismo vam mi pomogli?

Ispravno: «Jasno mi je da ste pravi stručnjak za ovu temu i veoma bih cijenio vaš uvid.»

Šta je ispravno: *Laskate izvoru, ali ako je laskanje opravdano, nema razloga da to ne činite. Takođe toj osobi stavljate do znanja da imate i druge izvore, koji su možda podjednako stručni.*

Temeljni princip:

Uvijek pođite od pretpostavke da ste vi fascinantna osoba koji radi važan posao i da bi svako bio oduševljen da se sretne s vama. Ako vam je ovo isuviše teško, molimo vas da razmislite da nađete posao koji više odgovara vašim kompleksima.

3. Gdje se sastati

Ako ne možete pronaći izvor da zatražite susret, ako on odbije da se sastane sa vama ili ako postavi nerazumne vremenske uslove, razmislite da odete na mjesto odakle izvor ne može tek tako otići. Ako se izvoru sudi, otidite u sudnicu. Ako je izvor profesor,

otidite na predavanje. Jednom je jedan visoki francuski zvaničnik mjesecima odbijao da se sretne s nama sve dok nismo otišli u ured gdje se svake sedmice sastajao sa svojim glasačima i stali u red. Kada je došao naš red da uđemo u ured, rekli smo: «Mi smo posljednji u redu, a vama je ostalo još 20 minuta. Hajdemo sada da razgovaramo.» Nasmijao se i pristao.

Ako je izvor voljan da se sastane s vama, otidite kod njega kući ili na neko drugo mjesto gdje se osjeća ugodno. Ako je istraga povezana s poslom te osobe i ako je organizacija za koju radi upoznata s intervjuom, njen ured je obično najbolja lokacija. Ured sadrži veliku količinu informacija o izvoru – šta čita, kakav ima ukus, kako reaguje na upadice itd. (Indikativan trenutak u značajnoj studiji o Wall Streetu koju je napravila Connie Bruck, *The Predators' Ball*, dešava se kada se jedan finansijer bez opravdanog razloga izdere na svoju sekretaricu.)

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redosljedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Uspostavljanje kontakta: ciljevi i uloge

U medijskom svijetu, odnosi sa izvorima su obično kao seks za jednu noć u kome partner ostaje s osjećajem gađenja. Ovo se naročito odnosi na mjesta gdje su se dogodile katastrofe, gdje reporteri dolaze u velikom broju, gaze po svemu što vide, a zatim odlaze nakon komentara kako su lokalna hrana, piće i ponašanje loši. Istraživački novinari se ne trude da budu idealni ljubavnici – a sada ozbiljno, spavanje, pa čak i flert sa izvorima je gotovo uvijek grozna ideja – ali je sigurno da traže stabilniju, dugotrajniju vezu. Početak veze je, dakle, ključni trenutak, koji u velikoj mjeri određuje ono što slijedi.

1. Prvo i posljednje: zaštita anonimnosti izvora

Najvažnija stvar koju možete uraditi u istraživanju jeste da zaštitite povjerljivost izvora koji mogu biti u opasnosti zbog kontakta s vama. Ovaj uslov je naročito važan kada se radi o izvorima koji traže anonimnost. Obecanje anonimnosti znači da morate uraditi sve da ne ostavite nikakve tragove o izvoru, uključujući situacije u kojima policija ili advokati mogu zaplijeniti vaše bilješke. Mogu se koristiti sljedeće metode:

A / Ne zovite izvore na poslu. Takvi pozivi se mogu pratiti. Da biste u potpunosti bili sigurni, oboje trebate da koristite mobilne telefone sa prepaid karticama.

B / Izbjegavajte kontakt putem e-maila. To je kao da pošaljete razglednicu. Bezbjedan e-mail kontakt zahtijeva šifriranje, a ta metoda upada u oči i može izazvati neželjenu pažnju.

C / Sastajte se sa izvorima na sigurnim mjestima gdje postoji minimalna mogućnost da će neko prepoznati bilo koga od vas dvoje.

D / Dajte izvorima lažno ili tajno ime («Izvor A», «Izvor B»). U razgovorima i bilješkama nemojte nikada koristiti pravo ime izvora.

E / Držite pod ključem sav materijal vezan za izvore, idealno bi bilo na mjestu koje se ne može povezati s vama.

2. Postavljanje ciljeva

Prije prvog susreta, odlučite šta želite da postignete.

Ciljevi treba da obuhvataju minimalno:

Aduti koje želite da pribavite.

Aduti mogu biti dokumenti, povjerenje, tumačenja, uvidi i analize, te imena drugih izvora sa kojima možete stupiti u kontakt.

- Na jednom sastanku možete tražiti samo ograničen broj aduta. Naš prijatelj Philip Madelin, koji se specijalizovao za francuske tajne službe, kaže da za vrijeme intervju obično pokušava da potvrdi ili izvuče samo jednu informaciju.

- Ili, možete tražiti maksimum i uzeti svaki dokument koji vidite. U tom slučaju, pobrinite se da izvori znaju zašto ih uzimate.

- Generalno, posljednji adut koji tražimo na sastanku je ime i kontakt podaci sljedeće osobe s kojom treba da razgovaramo. Obično kažemo: «Čiji stav o temama o kojima smo razgovarali cijenite? Zna li kako možemo stupiti u vezu s njima?»

Šta želite da otkrijete izvorima o svom projektu.

Trebate očekivati da će vas pitati – ako ne jedan izvor, onda neki drugi – zašto se bavite ovim projektom i šta se nadate da ćete dobiti od njega. Kakav god odgovor da date na ovo pitanje, morate ga dati odmah i iskreno. Predlažemo da slijedite tri pravila britanske diplomatije:

- Nemojte nikada lagati.

Nemojte davati lažne informacije osim ako to apsolutno morate uraditi. Imajte na umu

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

da će vas otkrivanje laži izložiti posljedica, od izbacivanja iz prostorije do pucanja u noge i mučenja (ovo se desilo brazilskom reporteru na tajnom zadatku čija je skrivena kamera otkrivena za vrijeme sastanka sa trgovcima drogom).

- Nemojte nikada reći cijelu istinu. Naprimjer, kada radimo sa ekstremnom desnicom, rekli bismo: «Imidž vašeg pokreta u medijima nam se ne čini ispravnim i želimo da saznamo šta je istina.» Ne bismo rekli: «Istina je možda još gora.»
- Ako ne možete da odgovorite na pitanje, recite to – i recite kada ćete odgovoriti na njega.

Šta želite da saznate o izvoru.

S kakvom osobom imamo posla? Na kakve poticaje reaguje? Koji su njeni ciljevi u razgovoru s nama? Da li naprosto želi ili ima potrebu da ispriča svoju priču ili nas koristi za neki drugi cilj? Britanska obavještajna služba koristi trokutasti dijagram koji odgovara kriterijima švedske televizijske mreže SVT:

Molimo vas da zapamtite sljedeće kada budete koristili dijagram:

Vezano za motiv:

Nije važno koji je motiv u pitanju. Važno je da je on razumljiv i ubjedljiv.

Vezano za kvalitet informacija:

Kod informativnog izvještavanja, pretpostavlja se da najkvalitetnije informacije potiču od izvora na najvišem nivou. Istraživački novinari pretpostavljaju da se izvor na najvišem nivou manje brine za istinu nego za postizanje ličnih ciljeva ili ciljeva svoje organizacije. Gledajući iz ove perspektive, kvalitetnije informacije ćete dobiti od onih na nižem nivou u organizaciji koji se suprotstavljaju ličnim ambicijama ili ciljevima organizacije.

Vezano za pristup informacijama:

Kao što je već navedeno, idealan izvor u većini istraživanja je neko u srednjim redovima organizacije, kao što su operativni nivo ili nivo planiranja. Ti ljudi imaju pristup važnim dokumentima, ali imaju veoma malo uticaja na način na koji se donosi i provodi politika. Isto tako, oni se nalaze u izuzetno osjetljivom položaju unutar organizacije.

Prema tome, kada vam takav izvor ustupi povjerljive informacije, odmah ih upitajte: «Ko to još zna?» Objasnite da ne želite da citirate informacije koje se mogu direktno povezati s tom osobom. Ako za vrijeme sastanka zabilježite informacije za ograničenu upotrebu, stavite oznaku pored njih da naznačite da ih ne smijete citirati (mi koristimo oznaku «NFC», što znači «not for citation»/nije za citiranje) i objasnite izvoru šta radite. Ukratko, dozvolite izvorima da vide da razmišljate o tome kako da ih zaštitite, a onda se pobrinite da to i uradite.

KVALITET INFORMACIJA

- Da li je osoba doživjela, čula ili vidjela ono o čemu govori ili su to informacije iz druge ruke?
- Ima li izvor dokumente ili imena drugih izvora koji mogu potvrditi te informacije?
- Da li se informacije slažu sa drugim podacima?
- Da li izvor nešto krije?
- Ima li izvor veze sa drugim osobama ili organizacijama za koje biste trebali znati?
- Da li je izvor ranije davao tačne podatke?

Pronalazimo temu.
 Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
 Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
 Tražimo ljude kao izvore.
 Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
 Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
 Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
 Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

3. Odabir vlastite uloge

Postoje dvije osnovne uloge koje možete igrati za vrijeme intervjua.

Stručnjak

zna većinu odgovora i u potpunosti može razumjeti ponekad stručne informacije koje mu pruži podjednako stručan izvor. Za stručnjaka, razgovori sa izvorima se odvijaju na visokom nivou koji običnim smrtnicima može biti težak za praćenje. Izvori su nam znali reći: *«Dobro je razgovarati s nekim ko zaista poznaje ovaj slučaj, jer to znači da mogu iznijeti svoje ideje.»*

Međutim, ako započnete kao stručnjak, morate biti sasvim sigurni da nećete biti prisiljeni da priznate kasnije u toku intervjua da je vaše znanje manje nego što se pretvarate, jer ćete se time osramotiti.

Neupućeni (Kandid)

razgovara s izvorom upravo zato što zna veoma malo i žudi da bude prosvijetljen. To ne znači da je neupućeni budala, mada nekada želi da ga izvor potcijeni. Ako ste ikada gledali Kolumba, vidjeli ste kako neupućeni funkcionišu. To je vjerovatno najefikasnija uloga, jer vam omogućava da postavljate naivna, jednostavna pitanja, kao i ona složenija. S obzirom na to da neupućeni imaju potrebu da pitaju o svemu, izbjegavaju opasnost da pokaže izvoru za čim novinar traga i koliko već zna.

Istraživački novinari često počinju intervjua kao neupućeni, a onda se, kako razgovor napreduje, razotkrivaju kao stručnjaci. Ako to radite, pazite da ne date izvoru utisak da ste ga lagali, osim ako vaš cilj nije upravo da postavite zasjedu izvoru koga nećete nikada više vidjeti.

Za vrijeme intervjua možete koristiti bilo koju od ove dvije uloge ili možete koristiti obje. **Najbitnije je da budete uvjerljivi u ulogu koju odaberete u tom trenutku.**

Vaša uloga u odnosu na izvor se može razvijati tokom vašeg odnosa. Za mnoge izvore predstavlja veliko zadovoljstvo kada vide da je neupućeni sve više u stanju da postavlja

stručna pitanja, jer to pokazuje da ih sluša i da uči. Odnos sa izvorom se vremenom prirodno razvija u ovom pravcu.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Taktike vođenja intervjua

Svaki reporter ima vlastiti arsenal taktika za vođenje intervjua i mnogi reporteri ih nikada ne mijenjaju, kao zavodnici koji znaju samo jedan pristup. Kao istraživački novinar, provedite neko vrijeme sa ljudima u čijem je opisu posla postavljanje pitanja – ne samo sa drugim reporterima, već i sa policajcima, tužiocima, advokatima, prodavačima, finansijskim revizorima i tako dalje. Pitajte ih kako oni reaguju na konkretne situacije ili ih zamolite da vam ispričaju svoje «ratne» priče. Najbolje taktike vođenja intervjua pokazuju karakter osobe koja vodi intervju, pa uzmite i to u obzir kada budete razvijali vlastiti reper-toar. U međuvremenu, evo nekoliko naših omiljenih trikova.

1. Donesite vijesti na poklon

Istraživački novinari se često uključuju kada je slučaj već prilično odmakao, što znači da su informativni mediji već prikupili manje ili više značajne informacije. Ali, te informacije su obično pune grešaka. Da biste započeli intervju i uspostavili međusobni odnos, pokušajte da ponesete sa sobom nekoliko takvih snimaka. Zamolite izvor da ih pregleda zajedno s vama da biste vidjeli koje činjenice su tačne. Ne morate objašnjavati da smatrate da je istina važnija nego što to misle vaše neprofesionalne kolege izvještači.

2. Preuzmite kontrolu nad situacijom

Jednom smo pročitali članak u časopisu Rolling Stone koji je napisao jedan tip koji se, na svoje potpuno iznenađenje, jednog dana našao u ulozi domaćina Micku Jaggeru. Bio je toliko nervozan da je zaboravio da na

vrućini koja je vladala toga dana ponudi svom gostu hladno piće. Kada je došao naš red da napravimo intervju sa Jaggerom, pobrinuli smo se da ga poslužimo čajem – ne da bismo bili snishodljivi, već da mu jasno stavimo do znanja da je na našem terenu. On je shvatio gestu i intervju je dobro počeo.

Zamislite ono što se dešava tokom intervjua kao borbu za prevlast, jer on to obično i jeste. Pokušajte da vi odaberete mjesto gdje ćete sjediti ili stajati i krećite se sve dok vam ne bude ugodno. Zadržite kontrolu i nad svojom opremom. Naprimjer, nemojte dozvoliti osobi s kojom razgovarate da dodiruje vaš uređaj za snimanje ili bilježnicu. (Ne biste vjerovali koliko se ovo često dešava.) Ako to uradi, recite: «To je moja oprema. Ja ne diram vašu, pa nemojte ni vi moju bez dozvole.» Nemojte reći: «Mogu li snimiti ovaj intervju?» Recite: «Snimam ovaj intervju da bih bio siguran da je tačan,» uključite aparat, navedite datum i mjesto intervjua i ime sagovornika. Ako mislite da će se izvor buniti, dovedite svjedoka na intervju i recite: «Da bih bio siguran da su naše bilješke tačne, zamolio sam kolegu da mi pomogne.»

3. Zadržite distancu

Neki ljudi postaju novinari da bi upoznavali ljude i uživali u njihovom društvu. To je u redu, ali ako je istraživačkom novinaru toliko potreban prijatelj, neka kupi psa. Ako se sprijateljite sa akterima svojih priča, na kraju ćete ih izdati. Očite žrtve nisu uvijek tako nevine kao što se čine, političari vizionari su ponekad šarlatani, a kapeteni u svom poslu mogu utopiti svoje posade. Nemojte da potonete zajedno s njima.

4. Upotrijebite odbrambene mehanizme izvora protiv njega

Poznati intervju Oriane Fallaci s Henryjem Kissingerom je započeo ponižavajućim susretom. On joj je okrenuo leđa, a zatim je pitao da li će se zaljubiti u njega. Fallaci je

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

bila bijesna, a onda je shvatila da Kissinger ima određeni problem sa ženama. Takođe je zaključila da takav beskrupulozan čovjek, koji bi zloupotrijebio novinarku koja radi svoj posao, nije vrijedan njenog sažaljenja. U intervjuu koji je uslijedio, smjenjivala je pitanja usmjerena na precizne informacije s pitanjima u kojima je koristila žensku lukavštinu da bi ga provocirala i laskala mu (npr. «Sada vas pitam ono što sam pitala astronaute: Šta još možete uraditi nakon što ste hodali po mjesecu?»). Postepeno ga je izbacivala iz ravnoteže i Kissinger je izgubio kontrolu nad razgovorom i konačno nad sobom. Otkrića koja su uslijedila su otvorila vrata ka središtu moći.

Budite kao Fallaci: Nemojte imati milosti prema moćnima, naročito ako ne igraju fer. Ako vidite njihovu slabost, iskoristite je. Naprimjer, ako dokumenti o javnoj ličnosti pokazuju da ona više voli principijelne izjave od neoborivih činjenica, dodite spremni s činjenicama iz tih dokumenata koje pobijaju veličanstvene principe koje oni vole da ponavljaju.

5. Iznenađite izvor

Ako pravite intervju sa javnom ličnosti, velike su šanse da je ona već mnogo puta davala intervju o potpuno istim temama. Možete tu činjenicu upotrijebiti da pripremite intervju koji se bavi nečim novim. Jednostavno pregledajte šta je već urađeno i uradite nešto drugo. Ponekad je nevjerojatno šta sve novinari zanemare. Mick Jagger, naprimjer, intervjuisan je o gotovo svim temama osim o tome kako stvara muziku. Ispostavilo se da mu je veoma drago da o tome razgovara.

6. Dozvolite izvoru da on vas iznenadi

Izvještači su uvijek u žurbi, a jedan od načina na koji to pokazuju jeste da formulišu pitanja koja ne omogućavaju izvoru da kaže ono što on misli da je zaista važno. Razlikovaćete se od ovakve prakse ako obratite pažnju na ono što izvori smatraju važnim.

Izvor često kaže nešto u smislu «Mogu odgovoriti na vaše pitanje, ali ima jedno pitanje koje mi niste postavili, a koje je važnije.» Pogrešan odgovor je: «Kasnije». Pravi dogovor je: «Recite mi šta je to». Odgovor će vam ponekad pokazati potpuno drugačiju priču, koja je možda važnija od one na kojoj ste radili.

7. Natjerajte izvor da radi

Naročito u slučajevima u kojima je važna hronologija, dobar način da započnete više uzastopnih intervjuova jeste da vodite izvor kroz događaje o kojima se govori, potvrđujući hronologiju i detalje svakog događaja (npr. ko je bio tamo i o čemu su govorili). Izvori se rijetko sjećaju nekog događaja tačno i potpuno prvi put kada o njemu govore. Treba im potaći pamćenje, a bolna iskustva treba osloboditi. Nemojte se šokirati kada se priče promijene kao rezultat ovakvog načina rada.

8. Slušajte podtekst

Na jeziku teatra, «tekst» je izričiti dijalog koji se izgovara na sceni, a «podtekst» je ono što stoji iza dijaloga. Pazite da za vrijeme intervjuva ne zanemarite podtekst. Naročito:

- Osluškujte trenutke kada se promijeni ton glasa, što je siguran znak napetosti.
- Obratite pažnju i na trenutke kada izvor počne da govori nejasno ili se počne ponavljati, bez dodavanja novih informacija. (Ponavljanje pomaže memoriji, ali treba da dovede do otkrivanja novih detalja).
- Konačno, budite na oprezu kada izvor odgovori na pitanje koje niste postavili. Da li izvor pokušava da vam kaže nešto što je zaista važno ili pokušava da izbjegne određene teme? Ako je to drugo u pitanju, te teme su vjerovatno ono što najviše treba da istražite, sada ili kasnije. Ako koristite uređaj za snimanje, budno pratite ove trenutke kada budete preslušavali intervju.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

9. Uključite izvor u svoj rad

Zapamtite da odnos s izvorom može biti važniji od bilo kakvih konkretnih informacija koje vam pruži tokom jednog intervjua. Ovaj odnos vremenom stvara međusobnu povezanost i obaveze. Kada se to počne dešavati, istraživački novinari početnici mogu nesvjesno da osjete krivicu zbog dubokog zadiranja u ono što je izvor doživio. Podjednako nesvjesno počinju da izbjegavaju tu osobu.

Upravo je to pogrešna stvar koju možete učiniti. Umjesto toga, budite redovno u kontaktu s tom osobom. Zovite je da podijelite informacije, da pitate za novosti ili da zatražite komentar o nečemu u što je upućena. Ne čekajte trenutak kada vam je potreban ključni podatak da je podsjetite da postojite.

Na taj način ćete osobu koja vam služi kao izvor sve dublje uključivati u projekat. Ako je obavještavate o svom napretku i tražite informacije i njeno viđenje, i ona će postati zainteresovana za ishod vaše priče. Ustvari, izvor će postati vaš savjetnik na veoma važnoj temi.

10. Odmah pregledajte bilješke

Pokušajte da odvojite vrijeme odmah nakon intervjua – dovoljno je 15 minuta – da na brzinu pregledate svoje bilješke da vidite da li ste nešto zaboravili da zapišete. Pasti će vam na pamet utisci o raspoloženju, nejasnoće i drugi detalji nakon što izađete iz prostorije. Zabilježite ih.

11. Odmarajte se kada stignete

Za reportere koji su navikli na kratko izvještavanje o vijestima je veoma naporno da učestvuju u dugotrajnim razgovorima sa izvorima. Reporter koji prenosi vijesti možda nikada neće napraviti intervju duži od sat-dva. Istraživački intervjui mogu trajati danima. Reporter mora biti svjestan da ga za to vrijeme umor ili napetost teme o kojoj se govori mogu učiniti agresivnim. Kada se to desi, pazite da svom izvoru ne kažete nešto neopravdano ružno.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Zvanično, nezvanično ili anonimno?

Izvori obožavaju da kažu: «Ovo je nezvanično.» Problem je što obično ne znaju šta govore. Nažalost, ne znaju to ni mnogi reporteri. Postoje različite kategorije anonimnosti i navođenja imena:

Nezvanično:

Reporter obećava da neće koristiti informacije koje mu je izvor ustupio, osim ako informacije potiču iz sasvim drugog izvora. Izvor ne može zabraniti reporteru da koristi informacije pod ovim uslovima.

Bez navođenja izvora:

Reporter može koristiti informacije, ali ne smije direktno navesti ko je njihov izvor. Reporter i izvor se moraju dogovoriti o drugom nazivu, kao što je «izvor blizak pravosuđu».

Zvanično:

Reporter može koristiti informacije i navesti ko je njihov izvor.

Ono što je ključno jeste da znate da, kada mnogi izvori kažu: «Želim da ovo bude nezvanično», ono što oni zaista misle je zapravo: «Želim da koristite ove informacije, ali da me ne navedete.» Upitajte izvor: «Hoćete li da kažete da ne želite da koristim ove informacije ili ne želite da koristim vaše ime?» Ako izvor kaže: «Ne želim da koristite moje ime,» pitajte: «Koliko još ljudi zna za ove informacije? Ako ih upotrijebim, može li iko biti siguran da su potekle od vas?» Ako je odgovor ne, pitajte: «Kako ćemo navesti izvor?» Nemojte reći: «Pa kako da vas onda nazovemo?»

Izvor odlučuje da li će ostati anonimna ili ne. Teško možemo očekivati od ljudi da nam

daju informacije pod svojim imenom ako to znači da time rizikuju karijeru i sigurnost, a oni obično mogu bolje procijeniti rizik s kojim se suočavaju. Vaša je odgovornost da poštuju njihovu odluku. Činjenice se moraju koristiti na način da se ne mogu pratiti do izvora. Isto tako, budite veoma pažljivi da ne postavljate pitanja na osnovu saznanja koja su mogla poteći od samo jednog ili nekolicine izvora.

Korištenje anonimnih izvora prebacuje rizik upotrebe informacija sa izvora na vas. Vaša vjerodostojnost je na kocki ako su informacije netačne. Ako protiv vas bude podignuta krivična optužnica, nećete imati dokaz ni svoje dobre volje, a ni tačnosti svojih informacija. Iz tog razloga, zaista vam savjetujemo da ne objavljujete materijal zasnovan na anonimnim izvorima, osim pod jednim od sljedećih uslova:

- U pitanju su dokumentarni dokazi koji se mogu dobiti i iz drugih izvora.
- U pitanju su informacije dobijene od anonimnog izvora koje se poklapaju s drugim, potvrđenim informacijama.
- Izvor je u prošlosti bio pouzdan.
- Ako izvor zasniva svoje informacije na dokumentu, a na osnovu dokumenta se ne može doći do izvora, zahtijevajte taj dokument, a da niste upoznati s punim kontekstom citata. (U skandalu sa kontaminiranim krvi u Francuskoj, karijera reportera *Le Monda* zaduženog za medicinske teme je uništena djelimično zato što je jedan izvor upotrijebio ovaj trik protiv njega.)

Ako ne možete pronaći ovakve dokaze, pitajte prvobitni izvor da li prihvata da bude imenovan, tako da možete ispričati njegov dio priče. Nama se desilo barem jedanput, kada smo osjetili da je izvor na granici da dozvoli da ga imenujemo, da smo mu rekli: «Uradićemo ovu priču s navođenjem vašeg imena. Ali, vi ćete prije objavljivanja pregledati dijelove gdje ste citirani. Ako niste zadovoljni onim što vidite, izbacimo to.» Izvori bi često dozvolili da ih imenujemo barem po pitanju nekih činjenica.

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Korištenje emocija

(umjesto da one koriste vas)

Možda ste primijetili nit koja se provlači kroz cijelo ovo poglavlje: važnost emocija i psihologije u odnosima s izvorima. Razmotrimo detaljno nekoliko elemenata ove teme.

1. Emocije su informacije

Klasična greška koju prave reporteri koji su obučeni u kanonima «objektivnog» informisanja ili koji su u žurbi jeste da kada razgovaraju sa izvorima, slušaju samo informacije, a ne i emocije. Emocije obično smatraju naprosto bukom – uključujući i vlastite emocije. U svom klasičnom djelu, *The Powers That Be*, David Halberstalm navodi da je to razlog zašto su dvojica relativno neiskusnih reportera iz Washington Posta ugrabili priču o Watergateu, dok njihova konkurencija nije u tome uspjela. Mladi reporteri su sebi dozvolili da ih impresionira strah njihovih izvora i da ga i sami osjete: strah im je pokazao koliko je ta priča zapravo velika.

Minimum je da vam emocije kažu da se nešto događa i da je to što se događa važno. Maksimum je da vam one ukažu na pravac kojim trebate ići.

Primjer:

Na sastanku Nacionalnog fronta, primijetili smo da nas stalno privlači ista grupa ljudi koja je bila okupljena na jednoj strani prostorije. Ti ljudi su bili članovi integrističkog katoličkog krila Fronta, čije rasističke, nasilne tendencije su bile detaljno dokumentovane. Zapitali smo se zašto izbjegavamo ljude na suprotnoj strani prostorije. Ko su oni? Zašto ih se plašimo? Istraživanje je pokazalo da su oni pagani – obožavaoci paganskih bogova. Za razliku od katolika, oni svoju nasilnost nisu obuzdavali poštivanjem Deset zapovijedi. Oni su objek-

tivno bili opasniji od katolika i to je razlog zašto smo ih izbjegavali. Činjenica da su bili veoma prisutni u stranačkoj hijerarhiji, te da su bili u očitom sukobu sa katolicima, bila je veoma značajna. Propustili bismo tu činjenicu da smo negirali vlastiti strah.

2. Emocionalna osmoza

Kao što je ranije rečeno, prvi izvori u gotovo svakoj istrazi su žrtve, koje imaju urgentne razloge da traže pomoć i utjehu. U mjeri u kojoj se otvori njihovim pričama, reporter će na sebe primiti njihovu bol i bijes. Pazite da se ne žalite na tu bol, naročite izvorima. Ali treba da prihvatite činjenicu da ćete možda postati depresivni u nekom trenutku istrage, obično prije nego što budete spremni da napišete priču kroz koju ćete izbaciti emocije iz sebe. Chris de Stoop, belgijski reporter koji je proveo godinu dana radeći tajno u seks klubovima u sjevernoj Evropi u majstorskoj istrazi o seksualnom ropstvu, rekao nam je da je na kraju te godine nekoliko sedmica zapao u takvu depresiju da nije bio u stanju da izađe iz kuće.

Jedan od načina da izađete na kraj sa ovim sindromom jeste da radite u timu, čiji članovi mogu jedni drugima pružiti podršku i ravnotežu. Ako vaš urednik ne razumije ili ne prepozna ovaj sindrom, to je znak da je nesposoban da shvati istragu i zato potražite podršku negdje drugo.

3. Sindrom ljepljivog papira za muhe

Reporter u dužoj istrazi postaje neuobičajeno osjetljiv na stvari koje motivišu, uzbuđuju ili tište njegove izvore u priči i počinje da ih skuplja kao što ljepljivi papir skuplja bube. Jedan od znakova koji ukazuju na ovo jeste da reporter počinje da primjećuje različite aspekte priče u vijestima koje ranije ne bi primijetio. Drugi znak je da se njegov sluh izmijenio: počinje da hvata razgovore na drugoj strani prostorije u kojima se pojavljuju određene ključne riječi. (Da, nama se to dešavalo, a desiće se i vama.)

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Ovaj osjećaj može biti izuzetno uzbudljiv i može vam dati dodatnu energiju, ali može izazvati i uznemirenje. Ako ne pazite, ova nova osjetljivost vas može učiniti slijepim na svijet izvan vaše priče. Ako toliko obraćate pažnju na jedan dio života koji je krenuo naopako, izgubite osjećaj za normalno i za činjenicu da društvo većinom vremena funkcionira prilično dobro. Ako osjetite da se ovo događa, pobrinite se da provedete neko vrijeme razmišljajući o drugim stvarima izvan vaše priče.

4. Osjećaj nemoći

Prije nekoliko godina, usred petogodišnje istrage, shvatili smo da su izvori koji su nam bili dragi, koji su bili ugledni i šarmantni ljudi, zapravo odgovorni za krivična djela i naš zadatak je bio da to dokažemo. Ti pojedinci su bili moćni, što je mogućnost da iznesemo istinu na vidjelo činilo zatražujućom. U takvim situacijama, neki reporteri se fizički razbole. Ove krize obično nastupe upravo u trenutku kada se zapitate, kao svaki pošten reporter, da li zaista posjedujete sve činjenice koje su vam potrebne da dokažete slučaj na kome radite, odnosno da li ste možda propustili nešto važno. S jedne strane, vidjeli ste i čuli dovoljno da se razbolite, a s druge strane, dio vas još uvijek želi da vjeruje da to nije istina, što vas navodi da pomislite da nikada nećete imati dovoljno podataka.

Zapamtite sljedeće: Ako ne objavite, u gorem ste položaju nego da objavite. Ostanite u okviru granica onoga što ste otkrili, ali poštuju vlastiti rad i objavite to.

5. Objektivizirajte emocije

Postoji jednostavna metoda suočavanja s ovakvim vrstama emotivnih reakcija: zapišite svoje emocije za vrijeme istrage.

- Zapišite šta osjećate i šta je dovelo do tog osjećaja. S kim ste razgovarali? Šta su oni rekli? Kakve misli su vam padale na pamet?
- Bilježeći svoje osjećaje, pretvarate ih u materijal koji se može objektivizirati i kojim se može upravljati.

- Taj materijal se može provjeriti kao i svaki drugi. Upotrijebite ga da otkrijete obrasce u svojim odnosima sa izvorima, a naročito opasne tačke u svojoj istrazi. Uznemirenost i strah se obično pojavljuju u određenim trenucima. Te emocije mogu ukazivati na potrebu za novim istraživanjem. Ili mogu ukazivati na to da se osjećate izolovanim, bez odbrambenih mehanizama. Šta god da je u pitanju, možete reagovati – tražeći saveznike ili potvrđujući informacije koje posjedujete.

6. Ne zaboravite na sutra

Novinari isuviše često zaborave svoje izvore nakon objavljivanja. Nemojte da budete jedan od njih. Ako prekinete kontakt nakon objavljivanja priče, izvor će na vas gledati kao na izdajnika. Ako ostanete u vezi, početi ćete da gradite mrežu izvora za buduće istraživačke projekte. Ako niste dovoljno pametni da uradite ovo drugo, vjerovatno niste ni dovoljno pametni da budete istraživački novinar.

I posljednja stvar. Naši studenti novinarstva često kažu: «Zar nećemo steći neprijatelje ako istražujemo?» Sigurno da hoćete. Ali, ako uradite posao kako treba i ako se prema ljudima odnosite uz poštovanje njihovih i svojih prava, čak i vaši neprijatelji će vas vjerovatno poštovati. Što je još važnije, steći ćete više prijatelja nego neprijatelja i uz to će ti prijatelji vjerovatno biti bolji ljudi.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

organizacija

5

Kako se organizovati da biste uspjeli

MARK LEE HUNTER i FLEMMING SVITH

Dosadašnji proces:

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Istraživačke aktivnosti donose znatno više materijala od konvencionalnog informativnog izvještavanja, a taj materijal se mora organizovati efikasno i redovno. Posao organizacije je dio sistematskog procesa pisanja i objavljivanja. Ne treba da prvo istražujete, zatim da organizujete, a onda da pišete. Umjesto toga, organizujte podatke dok istražujete, jer organizacija predstavlja pripremu i početak procesa pisanja.

Ako ne odvojite vrijeme za organizaciju, na kraju će vam trebati (minimalno) dvostruko više vremena za projekat, a biće vam i teže da svoj rad napišete, objasnite i odbranite. Pored toga, nećete se toliko zabaviti, jer ćete cijelo vrijeme biti zabrinuti i... neorganizovani, van sebe i frustrirani. Evo nekoliko jednostavnih koraka koje možete primijeniti u svom uobičajenom radu.

Organizujte dokumente koje posjedujete

Kada smo prvi put objavili istragu u velikim američkim novinama, morali smo da izostavimo krasnu anegdotu. Jedan od glavnih aktera je lagao kada je svjedočio na sudskoj raspravi, ali mi nismo bili tamo, a izgubili smo novinski isječak koji govori o tom događaju. Jednom prilikom, kolega je morao da napusti istragu kada je u taksiju zaboravio aktovku sa ključnim spisima. A kolegica je provela godinu dana tražeći dokaze da su njene mete provele studiju, a zatim je shvatila da tu studiju već ima u svojim spisima.

Organizovanost vam može pomoći da izbjegnute ovakve probleme. Organizacija istraživanja znači da:

- znate koje ste dokumente pronašli i kakve informacije oni sadrže (to su vaši «aduti»).
- znate gdje se svaki dokument nalazi i možete ga odmah izvaditi (u roku od 30 sekundi).
- možete povezivati činjenice u različitim dokumentima.

Ako znate šta imate i ako to možete brzo naći, vaša istraga se neće urušiti sama od sebe. Podjednako je važno da imate pristup ovim informacijama i u budućim projektima, nešto slično stvaranju osnovne glavnice u ekonomiji. Ako to niste u stanju uraditi, vaš rad i vaša karijera će biti siromašniji. Dakle, nemojte ovo smatrati nevažnim dijelom svog posla. Ne možete mu posvetiti svo svoje vrijeme, ali morate odvojiti dovoljno vremena

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

da biste na svakom koraku u istrazi u potpunosti vladali podacima i dokumentacijom koju posjedujete.

Ovaj proces se sastoji iz dva dijela:

- Očigledni dio je pravljenje baze podataka, tj. pretražive, uredne arhive ili biblioteke vlastite dokumentacije.
- Ono što je manje očito jeste da, dok gradite strukturu svoje baze podataka, takođe izgrađujete strukturu priče na kojoj radite, kao i svoje vjerovanje u priču.

1. Pravljenje baze podataka

Za pravljenje baze podataka ili arhive se mogu koristiti papirne fascikle, elektronski podaci ili kombinacija to dvoje. Međutim, nema svrha da je pravite ako je nećete koristiti i zbog toga njena struktura mora biti čvrsta i jednostavna. Predlažemo da koristite sljedeći jednostavan i efikasan osnovni proces.

A / Prikupljajte dokumentaciju.

Vizit kartica osobe koja vam služi kao izvor predstavlja dokument. Dokumenti su i zvanični izvještaj, novinski isječak, bilješke i transkript intervjua itd.

B / Pregledajte dokument da biste ocijenili njegov sadržaj.

Podvucite ili zasjenite sve dijelove koji se čine naročito značajnim, a obilježite ih i fizičkim oznakama. Ako se štampani dokument čini naročito bitnim, napravite najmanje jednu štampanu ili elektronsku kopiju.

C / Dajte dokumentu naziv ili broj, ako ga već nema.

Možete koristiti bilo koji naziv ako vas podsjeća na ono što dokument sadrži. (Ovo je naročito važno za web stranice! Spašavanje web stranice pod originalnim nazivom je ponekad isto kao da je sakrijete na svom hard drajvu. Ili promijenite naziv da biste je snimili, a originalni URL zabilježite negdje drugo, ili prekopirajte sadržaj koji vas zan-

ima u drugi dokument, zajedno sa URL oznakom). Što se tiče intervjua, predlažemo da koristite ime subjekta. Ako je subjekat poverljiv, dajte mu tajno ime.

D / Pohranite dokumente.

Poredajte ih po redosljedu koji vam se čini prirodnim. Mi najradije pohranjujemo dokumente po abecednom redu, u običnoj fascikli ili u kompjuterskoj datoteci. Rado pohranjujemo i prema subjektu: otvaramo spis za određeni subjekat s jednim dokumentom, a zatim ga širimo i dodajemo podnaslove s pristizanjem novih dokumenata. U okviru spisa subjekta, dokumente slažemo hronološki, stavljajući najnovije na početak.

E / S vremena na vrijeme pregledajte dokumente.

Jednom mjesečno je dovoljno. Pobrinite se da različiti dokumenti budu pravilno pohranjeni. Ako vam dokument izgleda nepoznato, odvojite trenutak da ga pročitate. Svrha toga nije samo da ažurirate spise, već i da budete sigurni da znate šta oni sadrže.

F / Prebacujte dokumente iz jednog spisa u drugi.

Ako se određeni događaj ili niz događaja ističu u spisu i ukazuje na zasebnu priču, kopirajte dokumente koji se odnose na njih iz svih spisa i otvorite novi spis. Ne zaboravite da ostavite kopije svih dokumenata u njihovim prethodnim spisima. Ovo je tehnika koju koristi FBI: kada god se u jednom dokumentu pominje drugi dokument (naprimjer, ako se u oba nalazi ime iste osobe), kopije oba dokumenta se stavljaju u oba spisa. Razlog za ovu tehniku je što se tako povećavaju šanse povezivanja sasvim različitih informacija.

G / Osigurajte rezervne kopije.

Ako su dokumenti osjetljivi, pripremite kopije i pohranite ih na neko mjesto van svoje kuće ili ureda, gdje vi ili kolega imate pristup. Nemojte na svom kompjuteru držati osjetljive podatke, kao što su imena poverljivih izvora. Nijedan podatak na vašem kompjuteru se ne može smatrati sigurnim.

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redosljedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Struktura podataka: Kreiranje centralnog fajla

Vaši aduti ništa ne vrijede ako ih ne možete upotrijebiti u priči. Hipoteze će vam pomoći jer vas podsjećaju na suštinu priče i usmjeravaju vaše istraživanje. Ali, one nisu dovoljne za stvaranje čvrstog, dobro struktuiranog narativa. Da biste to uradili, potreban vam je još jedan ključni alat: centralni fajl.

Centralni fajl je u suštini «robna kuća podataka» - mjesto gdje ubacujete sve podatke koje ste prikupili. Ali, to nije haotični otpad, jer u njega unosite red. Svrha je da sve podatke koje biste mogli koristiti imate na jednom mjestu i u jednom obliku.

1. Osnove centralnog fajla

A / Otvorite novi fajl u programu za obradu teksta ili fajl u bazi podataka na svom računaru. Možete upotrijebiti bilo koje od to dvoje, pa odaberite ono sa čime vam je lakše raditi.

B / Prebacite podatke u taj fajl.

- Pod «podacima» mislimo na sve činjenice koje su vam potrebne za priču: izvore, transkripte intervjua, izvode iz dokumenata, bilješke itd. Predlažemo da prvo stavite izvore, tako da ih možete lako naći.
- Ako su podaci u elektronskom obliku (izvodi iz online dokumenata ili web stranica, skenirane ilustracije itd), kopirajte ih direktno u fajl.
- Ako podaci nisu u elektronskom obliku, kao što su pisani dokumenti, a originalni oblik je važan, skenirajte dokument, spasite ga na hard drajvu na mjestu do kojeg je lako doći, i u centralni fajl ubacite hiperlink koji

vodi do mjesta gdje se dokument nalazi. Naravno, možete staviti i hiperlinkove do drugih web stranica ili drugih online izvora.

- Nemojte biti lijeni u pravljenju transkripta ključnih dijelova intervjua. Svaki sat koji posvetite ovom dijelu istrage će vam kasnije uštediti nekoliko sati.
- Pobrinite se da svaki podatak koji stavite u fajl sadrži informacije o svom izvoru. Za objavljene izvore, unesite pune bibliografske informacije.
- Pobrinite se i da dokumentujete svoje kontakte sa izvorima. Centralni fajl treba da sadrži informacije kao na primjer kada ste imali prvi kontakt s ciljnim akterom, šta je on/ona rekao/la, kada ste izvoru dali obećanje itd. Ove informacije mogu biti odlučujuće ako neko ospori vašu istragu, jer pokazuju da ste se ozbiljno potrudili u istrazi.
- Ponavljamo: u centralni fajl nemojte stavljati informacije koje mogu ugroziti sigurnost izvora. Pođite od pretpostavke da bi neko drugi mogao imati pristup svemu što se nalazi na vašem kompjuteru.

C / Prilikom unošenja podataka u centralni fajl, ako oni imaju fizičku lokaciju (kao što je spis u datoteci), zabilježite gdje se nalaze. Ovo će vam kasnije biti od ogromne pomoći. Ako budete imali pitanja o datom dokumentu, moći ćete ga lako pronaći. Podjednako je važno, ako vaši advokati prije objavljivanja žele da znaju kakve dokaze imate, da možete za par sekundi da im predate dokument. (Ovo je dragocjeno iskustvo koje ne treba uskratiti nijednom advokatu, pogotovo onom koji će možda morati da vas brani ako neko podnese tužbu protiv vas.)

D / Kada premještate podatke, poredajte ih po osnovnom redosljedu. Hronološki redosljed je najjednostavniji, a najefikasniji sa stanovišta organizacije. Redajte događaje redom kojim su se dešavali. Ubacujte portrete ili biografske podatke o akterima u priči onog časa kada se prvi put pojave u njoj.

E / Kada pravite centralni fajl, postaće vam očite veze između različitih podataka,

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Podatke slažemo po narativnom redosljedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

događaja i činjenica čiji smisao do tada nije bio jasan. Očite će vam postati i cijele rečenice i pasusi koji objašnjavaju vaš materijal. Ove uvide bilježite u centralnom fajlu. Označite ih ključnom riječi (naprimjer, možete upotrijebiti riječ NAPOMENA, velikim slovima).

F / Obavezno uvijek unosite datume u istom obliku (dan-mjesec-godina). Takođe i imena svaki put unesite na isti način, inače nećete moći da pravilno pretražujete centralni fajl.

2. Segmentiranje centralnog fajla

Flemming Svith, suosnivač organizacije *Danish Institute for Computer-Assisted Reporting* (DICAR), razvio je detaljniji pristup navedenom sistemu. Umjesto upotrebe fajla za obradu teksta za prikupljanje i praćenje podataka, Flemming koristi Excel ili softver sa proračunskim tablicama (*spreadsheets*) iz otvorenog izvora za pravljenje indeksa i centralnog fajla za različite elemente svoje istrage.

Metoda je jednostavna: on pravi proračunsku tablicu za istragu, a zatim otvara odvojene stranice sa sljedećim rubrikama:

A / Spisak dokumenata

Flemming za dokumente najradije koristi hronološki redosljed. U svakom slučaju, insistira da se «svakom dokumentu dodijeli broj i da se pisana dokumentacija pohranjuje po numeričkom redosljedu». Ako se na njegovom spisku nalaze i elektronski dokumenti, on dodaje hiperlink do online lokacije ili lokacije na hard disku. Na sljedeći način pravi kolone sa podacima koji se odnose na dokumente:

Broj	Datum	Od	Za	Predmet, sadržaj, ključna riječ	Oblik
1	01/02/05	Prezime, ime	Prezime, ime	ključna riječ, ključna riječ, ključna riječ	email
2					pismo
3					telefon

B / Spisak izvora

Ovdje Flemming prati osobe s kojima je u kontaktu. Tablica s podacima izgleda ovako (svi podaci osim njegovog imena su promijenjeni!):

Broj	Titula	Osoba	Organizacija	Adresa	Poštanski broj	Država	Telefon organizacije	Telefon
1	Urednik	Flemming Svith	Dicar	Olof Palmes Alle 11	8200	Danska	+45 89440493	+45 89440480
2								
3								

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redosljedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

poglavlje 5

C / Hronološka proračunska tablica sadrži redosljed događaja u istrazi, uključujući svaki kontakt sa izvorima. Evo kako ona izgleda:

Datum	Izvor	Organizacija	Događaj	Sadržaj, ključna riječ	Izvor
1/02/03	Prezime, ime	Naziv	Intervju sa...	Korupcija itd.	
			Sastanak između...		
			Objavljivanje dokumenta...		

D / Sljedeći je **dnevnik kontakata**, a evo kako on izgleda:

Datum	Vrijeme	Istraživač	Osoba (izvor)	Organizacija	Kontakt	Odgovor	Sadržaj
01/02/03	13:22	Ime	Ime, prezime	Naziv	da	Intervju	Počinjena korupcija
					Ponovo nazvati 15.00		
					Poslan email 13.05	Odgovoreno na email	

Kao što možete vidjeti, *Flemming* razdvaja različite vrste informacija koje bi drugi reporteri (kao ja) stavili u jedinstven fajl. Jedna od prednosti ove metode je da u sistem ugrađuje ponavljanje, jer će se ista informacija pojaviti na više mjesta. (Nedostatak je što postoji i veća mogućnost da se napravi greška). Druga, ogromna prednost je da aplikacije s proračunskim tablicama omogućavaju brzo pregledanje fajlove radi pronalaska i grupisanja svih pominjanja određenog aktera ili elementa u istrazi. S programom za obradu teksta to ne možete uraditi.

Predlažemo da koristite softver koji vama odgovara, dok ne postane očito da je nedovoljan ili neodgovarajući za vaše potrebe. U međuvremenu, ako su programi za obradu teksta vaš omiljeni alat, koristite ih. Ako ste spretni s proračunskim tablicama, koristite njih. Ali, koristite nešto što će vam omogućiti da uz pomoć ličnog kompjutera poboljšate svoj rad.

3. Zašto se truditi? Kada?

Ne morate se ovoliko truditi oko svake priče. Ali, ako ne napravite centralni fajl u nekom obliku za istraživanje koje sadrži više od desetak dokumenata ili izvora, kasnije ćete se kajati zbog toga. Ključna razlika

između istraživanja i dnevnog izvještavanja je da istraživanje sadrži više informacija i kontakata, te različite vrste i kvalitet informacija, nego obično praćenje vijesti. Sistemi koji su ovdje navedeni će vam pomoći u takvoj situaciji. Možete ih poboljšati i izmijeniti ili možete sami otkriti bolji sistem.

Ali, nemojte misliti da ćete brže napredovati ako preskočite ovaj zadatak. Ili ćete usporiti ili ćete doživjeti neuspjeh. Najupečatljivije prednosti upotrebe kompjutera za izradu jednog od gore navedenih sistema su sljedeće:

- Kada dođe vrijeme za pisanje, posjedovanje spremnih podataka poredanih po redu će vam pomoći da ne zaboravite sve osim posljednje stvari koju ste otkrili.
- Kada dođe vrijeme za provjeru činjenica, mogućnost nalaženja podataka i izvora na jednom mjestu će vam uštediti ogromne količine vremena i brige.
- Ukratko, pisacete brže i bolje.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Podatke slažemo po narativnom redosljedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Povezivanje podataka u različitim fajlovima

Ako olakšate prikupljanje, praćenje i pregled dokumenata, vaš mozak će lakše povezivati podatke. Sigurno ćete primijetiti da vas podaci vode do pitanja na koje nema odgovora. Na taj način vaša arhiva pokazuje koji su joj podaci potrebni da bi bila potpuna. Također ćete s više pažnje pratiti nove podatke koji imaju veze s vašom hipotezom, te ćete tako dolaziti do neočekivanih otkrića.

Primjer procesa uspostavljanja novih veza:

Prvi korak (početak):

Kada smo istraživali Nacionalni front, primijetili smo da im se često sudi za različita djela i postavili smo hipotezu da je pravosudna aktivnost središnji dio njihove strategije. Prikupili smo dokumente vezane za njihove sudske probleme, uključujući novinske isječke i sudske dokumente.

Drugi korak (podjela):

S povećanjem količine materijala, počeli smo ga dijeliti prema vrsti. Otvorili smo nove fajlove za predmete o optužbama za izbornu prevaru, o nasilnim zločinima u kojima su učestvovali pripadnici Fronta itd.

Treći korak (fokusiranje):

S obzirom na to da su neki od optuženih u predmetima o napadima bili skinheads, tj. neonacisti s obrijanim glavama, postavili smo hipotezu da je, uprkos zvaničnom demantu, Nacionalni front održavao neku vrstu veze sa pokretom skinheads. Otvorili smo i fajl o skinheadsima. Kasnije smo primijetili izvještaj o suđenju dvojici skinheads i kandidatu Fronta za opštinsko vijeće koji su napali čovjeka duge kose bejzbol palicom i napravili od njega trajnog invalida. Stupili smo u vezu s advokatom žrtve.

Četvrti korak (uočavanje povezanosti)

Advokat nam je ponudio informacije koji ukazuju na to da je učestvovala i druga grupa napadača, ali da oni nisu nikada identifikovani. Činilo se da su ti napadači pagani (u konkretnom slučaju, poštovaoci starih bogova). Imali smo drugi fajl o paganskom podzemlju Fronta, tako da smo mu sada dodali dokumente iz spisa o skinheadsima. Naša radna hipoteza, na osnovu informacija od osoba iz Nacionalnog fronta s kojima smo bili u kontaktu, jeste da su pagani veza između Fronta i skinheads.

Peti korak (pregled i ponovno grupisanje)

Prikupili smo materijal iz različitih fajlova, tražeći veze između paganskog podzemlja, skinheads i nasilnih djela u kojima je učestvovao Front. U materijalu su se nalazili intervjui sa zvaničnicima Fronta o skinheadsima, isječki iz publikacija Fronta, intervjui sa paganima o Nacionalnom frontu itd. Ovaj spis je postao osnova za poglavlje u knjizi gdje se detaljno opisuje navedeni napad i koristi se za razotkrivanje veza između paganskog podzemlja, skinheads i Nacionalnog fronta.

Pregled: Ključni principi i alati koji se koriste u procesu organizacije

1 Organizujte dokumente, isječke i drugi materijal na takav način da odmah imate pristup konkretnim elementima.

2 Podacima dajte ime, pregledajte ih i pohranite čim stignu.

3 Napravite centralni fajl u kome su materijali i pominjanja grupisani u jednom nizu.

4 Upotrijebite organizacijski proces da otkrijete pukotine u istrazi i elemente koje treba dodatno proučiti.

5 Uporedite podatke u određenim fajlovima sa podacima iz drugih fajlova tako što ćete ih pregledati i ponovo grupisati.

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

pisanje

6

Pisanje istraživačkih priča

MARK LEE HUNTER

Dosadašnji proces:

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, sastavili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redosljedu i sastavljamo priču.

Pisanje istraživačke priče nije isto kao pisanje vijesti. Već smo govorili o tome da organizacija ima ključnu ulogu, jer zahvaljujući njoj posao istraživanja prerasta u dio procesa pisanja. Kada dođe vrijeme da se napiše konačna priča, potrebne su drugačije vještine, koje obuhvataju drugačije kreativne standarde od onih koji se koriste u pisanju vijesti, dok se pravila narativa koriste na složenije načine. Reporter mora da koristi snagu sredstava koja obilježavaju beletristiku, istovremeno izbjegavajući da piše beletristiku. Konačno, u tekst unosite svoje emotivno stanje, bili vi toga svjesni ili ne.

Elementi stila

1. Molimo vas da prestanete biti nezanimljivi

Većinu nas su naučili da mislimo da je posao reportera da naprosto iznese činjenice i da dozvoli gledaocu da izvuče zaključke. Činjenice ne smiju biti obojene stavom ili mišljenjem reportera. Svaki drugačiji pristup ne bi djelovao «ozbiljno».

Naravno, takav ton može imati veliki efekat kada se koristi pravilno i svjesno. Ali ipak je čudno kada čujemo da reporteri ne treba da dozvole svojim strastima, karakteru i vrijednostima da se pojave u njihovom radu. Da bi shvatili značenje, gledaoci treba da otvore i svoja čula. Oni na različite načine moraju da osjete uticaj onoga što vide i čuju ili ga neće razumjeti. Istraživački novinar koji im ne pruži ovu mogućnost će jednostavno doživjeti neuspjeh.

Ipak, istraživački novinar takođe mora da bude objektivan na specifičan način: mora da bude neutralan i pravičan prema svim činjenicama u datoj situaciji. Ta neutralnost ne znači, niti može da znači, ravnodušnost prema posljedicama određenih činjenica, što bi usrećilo mnoge političare koji optužuju reportere za nedostatak objektivnosti. Osnovna svrha istraživačkog novinarstva je reforma, a želja da se svijet reformiše je sama po sebi individualna i subjektivna.

Objektivne činjenice – činjenice čije se postojanje ne može ozbiljno dovesti u pitanje, bez obzira ko ih posmatra – predstavljaju sredstvo, a ne cilj ovog procesa. Gledaoci ne žele i ne trebaju samo informacije. Oni traže i značenje, a to značenje neko mora kreirati. Dio značenja jeste u tome da je priča bitna i da je reporter to osjetio. Ukratko, ispričajte priču na način koji će privući pažnju i koji ima podršku u činjenicama.

Pronalazimo temu.
 Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
 Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
 Tražimo ljude kao izvore.
 Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
 Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
 Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
 Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Većina autora se previše brine oko stila. Mi vjerujemo da je autentični stil ličan i da predstavlja funkciju karaktera, te da će se vremenom prirodno pokazati. Vaš stil ne treba da nadjača materijal, jer ako se to desi, materijal će se činiti nevažnim. Zapamtite da se jednostavan stil lako može učiniti složenijim, ali da je komplikovan stil teško pojednostaviti. Ne dozvolite da vas savladaju vlastite doskočice i osebujsnost. Ključ pisanja istraživačkih priča leži u ritmu, a previše stila će ga usporiti.

2. Opasnost sumnje

Većinu reportera njihovi bogati i moćni izvori tretiraju kao sluge ili budale. To je jedan od razloga zašto pojedini reporteri nemaju vjeru u vlastitu vrijednost. Oni postaju novinari da bi mogli posjećivati ljude za koje smatraju da su zanimljiviji, aktivniji i važniji od njih samih.

Ovakvi stavovi su za istraživanje fatalni, a češći su nego što možda mislite. Svake godine se među novinarima koje obučavam nađe nekoliko njih koji pronađu sasvim dobru temu, obave odlično istraživanje, a zatim iznevjere vlastita otkrića. Otkriju neprijatnu istinu, ali dozvole izvoru koji je na dobroj poziciji da objasni da to ipak nije istina. Taj izvor na dobroj poziciji obično u svom tonu kombinuje mudrost i upozorenje i reporter se nesvjesno pokori.

Naprimjer, poslušajte riječi poznatog ljekara na kraju istraživanja o medicinski prekinutim trudnoćama: *«Ponekad nesigurnost može potaći parove da naprave izbor koji je prihvatljiv za neke, a manje prihvatljiv za druge.»* Ljekar zvuči veoma prijatno, ali negira činjenice koje su reporteri otkrili, a to je da je medicinsko osoblje, a ne parovi, donosilo ove odluke o životu i smrti. Dajući mu posljednju riječ, reporteri su potkopali vlastiti rad. Pazite se ovih trenutaka kada sumnjate u sebe.

Varijacija ove greške jeste da reporter izvrši žestok napad na svoju metu, a zatim u posljednjim redovima kaže nešto u stilu: *«Ali,*

ipak on nije toliko loš.» Ovo je izraz reporterovog podsvjesnog straha i želje za odobravanjem. Ako ste otkrili istinu, ispričajte je. Oduprite se porivu da tražite odobravanje od izvora koji vam istovremeno čestitaju na inteligenciji i smatraju vas budalom.

3. Budite strogi, ali ne i zlobni

Stres izazvan vođenjem i okončavanjem istraživanja može dovesti do zamora, frustracije i ljutnje, što sve doprinosi opasnosti da će reporter koristiti uvredljiv, agresivan ton. To je odbrambeni mehanizam, ali za gledaoce i ciljne aktere je to znak slabosti, te neiskrenosti ako vam budu sudili za klevetu.

Nemojte ozbiljne optužbe pokvariti sitničavim uvredama. Skupo ćete to platiti. Obavezno ponovo pročitajte prve verzije priče, potražite znakove bezrazložne zlobe i izbacite ih.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redosljedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Učenje stila od drugih: upotreba modela

Pred gotovo svakim problemom u narativnoj umjetnosti se već našao i riješio ga neki genije, a čak su i geniji uzimali određene tehnike i mehanizme od nekog drugog. (Shakespeare je, naprimjer, posuđivao zaplete za svoja djela od drugih dramskih pisaca i istoričara.) I vi to možete raditi, bez obzira da li ste genije ili niste. Potraga za takvim modelima treba da bude dio vašeg istraživanja, u istoj ravni kao potraga za informacijama.

Kada radite na projektu, pronađite narativne umjetnike koji su se bavili sličnim temama u svom radu i proučavajte elemente koji vas najviše zanimaju. Ovo je naročito važno kada radimo na dužim narativima. Naprosto nećete imati vremena da se bavite informacijama i da izmišljate sve narativne mehanizme koji su vam potrebni.

Naprimjer, prikaz sudskih postupaka za istraživačke novinare predstavlja ogroman zadatak, zato što su takvi procesi opterećeni velikom količinom nepravde. Problem kako ih učiniti zanimljivim je vječan, a niko to nije riješio bolje od Balzaca u *Sjaju i bijedi kurtizana*. Drugi problem s kojim se istraživački novinari stalno suočavaju je kako da izađu na kraj sa velikim brojem likova, zato što za razliku od pisaca beletristike, reporter ne može, u cilju postizanja narativne jednostavnosti, naprosto ubiti likove koji odvlače pažnju. Engleski romanopisac Anthony Trollope je razvio narativnu strukturu koja se sastoji od scena u nizu i tako riješio ovaj problem razdvajanjem popisa likova na manje jedinice. Rimski istoričari kao što su Tacit i Suton su do visokog nivoa razvili publicistički akcioni narativ i politički

portret. Sineast King Vidor je neumorno eksperimentisao s upotrebom ritmičkih sredstava u glumi, snimanju i režiji.

Koristite onu tradiciju koja je vama najbliža. Izučavajte svoju umjetnost, a ne samo svoj zanat. Uzimate šta vam treba, a obavezno navedite autora od kojeg ste nešto uzeli.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Definisanje narativne strukture: hronologija ili odiseja

Istraživačke priče prevazilaze tipičnu strukturu informativnog teksta, u kome se naprosto iznosi «pet pitanja» - ko, šta, kada, gdje i zašto. Istraživačka priča obuhvata ove elemente, ali u puno dubljem i širem obliku. Istraživačka priča ima likove koji, pored funkcije i mišljenja, imaju i motive, fizičke osobine, ličnu prošlost i druge osobine. Ona se odvija na mjestima koja imaju vlastite specifične likove i prošlost. Pokazuje nam prošlost u kojoj priča počinje, sadašnjost u kojoj se otkriva, te budućnost koja će biti rezultat njenog otkrića. Ukratko, ona predstavlja bogat narativ. Ako želite da vaša priča bude uspješna, morate joj dati strukturu.

Postoje dva osnovna načina pravljenja strukture bogatog narativa:

- U **hronološkoj strukturi**, događaji se redaju vremenski, pri čemu svaka uzastopna radnja nagovještava mogućnosti za radnje koje slijede.
- U **pikaresknoj strukturi**, događaji se redaju prema mjestu, s kretanjem aktera u prostoru. Svaki dio može funkcionisati zasebno, zato što sadrži sve elemente koji su potrebni za stvaranje mini-narativa koji ima smisla.

Najbolji primjer koji znamo gdje se mogu vidjeti klasični primjeri ovih struktura je grčki pjesnik Homer. U njegovom prikazu Trojanskog rata, *Ilijadi*, događaji se iznose hronološkim redoslijedom. U *Odiseji*, slijed događaja u vremenu je manje važan od kretanje priče od jednog mjesta do drugog, pri čemu svako od njih ima odlučujući uticaj na radnju.

Jedan od ova dva oblika je prikladan za vašu priču.

Izbor treba napraviti u skladu sa materijalom. U nekim pričama se prikazuje neumoljivo odvijanje sudbine i te priče se moraju ispričati hronološki. U drugima se prikazuje osjećaj za svijet koji je pun iznenađujućih mjesta, a na tim mjestima su sile koje smo prethodno zanemarili. Ovdje najbolje funkcioniše pikareskna struktura.

Mi smo, naprimjer, koristili pikaresknu strukturu kada smo pisali o Nacionalnom frontu, zato što je to heterogen pokret sa snažnim lokalnim korijenima. Da se ispostavilo da je Nacionalni front centralizovani buldožer od pokreta, kako su ga predstavljali neki od njegovih neprijatelja, hronološki portret njegovog razvoja bi bio prikladniji.

Svaki oblik ima određene prednosti.

Pikareskna struktura vam omogućava da ukažete na obim i razmjeru određene situacije lakše nego hronološka struktura. Ali, hronologija je obično mnogo superiornija kao sredstvo za otkrivanje korijena date situacije.

Izbjegavajte da uklapate materijal u unaprijed zamišljenu strukturu samo zato što vam djeluje «prirodnije». Michael Moore je u ovom smislu, kao i u drugim, zanimljiv primjer. Njegov prirodni oblik je pikareskni, a u njegovom tipičnom narativu se prikazuje zajedljivi stranac (Moore lično) koji putuje kroz neku čudnu zemlju. Ovo u većini njegovih filmova sjajno funkcioniše. Ali ne funkcioniše u filmu «Fahrenheit 911», djelimično zato što on u ovom filmu pokušava da prodre u odnos između porodice Bush i Saudijaca, a to prijateljstvo se jedino moglo razvijati tokom vremena.

Dopustite da vam materijal pokaže da li predstavlja putovanje kroz vrijeme ili putovanje kroz prostor. Nakon što donesete tu odluku, vi – ili da budemo precizniji, vi i vaš kompjuter – možete započeti s oblikovanjem skice priče.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Izgradnja i upletanje hronologije

Prema Aristotelovoj *Poetici*, **narativi imaju početak, sredinu i kraj. Ovo je jako korisno znati, ali to ne rješava ključne probleme novinarskih narativa.**

Prvo, obično ne znamo gdje bi mogao biti kraj priče, čak ni kada smo spremni da je napišemo. Naprimjer, možda smo otkrili ubicu, ali nismo mi ti koji odlučuju da li će on ići u zatvor. Štaviše, radimo za publiku čiji su prva preokupacija i očekivanje da im kažemo nešto što je za njih važno upravo sada. Drugim riječima, manje ih zanima gdje priča počinje nego njen kasniji razvoj.

Prema tome, u istraživačkom narativu, često počinjemo tamo gdje smo sada (u sadašnjem trenutku), zatim idemo natrag da pokažemo kako smo tu dospjeli (prošlost priče), onda vraćamo priču u sadašnjost (da bismo omogućili čitaocu da apsorbuje priču), a na kraju kažemo gdje ona ide nakon toga (eventualni budući rasplet).

Ovakva struktura – sadašnjost, prošlost, budućnost – odgovara na tri ključna pitanja na koja svaki gledalac želi da dobije odgovor od reportera:

- Zašto bi mene bilo briga za ovu priču?
- Kako je došlo do ovog strašnog ili divnog događaja?
- Da li će se ikada završiti? Kako?

Činjenica da je ovo najčešća narativna struktura koja se koristi u dužim novinarskim formama, te da je efikasna u većini situacija, nimalo vas ne obavezuje da je koristite. Zapravo, hronološki princip je toliko efektan da kada se pravilno koristi, može se rasporediti kako god želite. Naprimjer, mi smo napisali reportažu o slučaju ubistva koja je

započela u budućnosti: roditelji žrtve će biti progonjeni na suđenju za zločin koji nisu počinili. Priča se zatim premješta u prošlost ovog slučaja i govori o tome kako je policija novinarima davala izuzetno spekulativne informacije. Završava se u sadašnjosti, osudom ovog suđenja zasnovanog na mišljenju. I obrnuto, možete započeti priču tamo gdje je počela, u prošlosti, a zatim odmah preći na pitanje: «Kako bi se ovo moglo završiti?» Ali u većini slučajeva, srž vaše priče će biti odgovor na pitanje: «*Kako je došlo do ovoga?*»

Treba imati u vidu dvije bitne stvari kada postavljate hronološki redosljed materijala u svojoj skici.

- **Prvo, započnite s trenutkom koji će privući i zadržati pažnju gledaoca, tj. sa najznačajnijom scenom koju imate.** To može biti neko ko pati u sadašnjem trenutku. Može to biti i trenutak u prošlosti kada se nešto zauvijek promijenilo. A može biti i nepodnošljiva budućnost koja nam se približava. Šta god da je, mora navesti gledaoca da se zapita: «*Kako se to desilo?*»

- **Drugo, molimo vas da gledaoca ne prebacujete stalno naprijed-nazad u vremenu.** Da vozite automobil i da to uradite svojim putnicima, njima bi bilo muka. I vašem gledaocu će biti muka. Ako odvedete gledaoca u prošlost, ostanite tamo dovoljno dugo da kažete šta se desilo, a zatim se vratite u sadašnjost. Nemojte skočiti iz 2008. u 1995. godinu, zatim u 2006, pa onda u 1982... Neka hronološko kretanje bude što direktnije i jednostavnije. Izuzetak od ovog pravila zahtijeva pikaresknu strukturu: narator pikareskne priče može čuti za isti događaj od nekoliko različitih ljudi, u različito vrijeme i na različitom mjestu. Imajte ovo na umu kada birate svoju okvirnu strukturu.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redosljedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Upotreba centralnog fajla

Sjećate li se centralnog fajla – onog u kome se nalaze svi isječci iz dokumenata, portreti, ideje i bilješke? Sada ćete biti veoma sretni što ste ga napravili. Naročito ako, kao i mi, ne volite da pokušavate da napravite skicu prije nego što počnete pisati.

1. Pravljenje skice uz pomoć centralnog fajla

- Prvo, otvorite centralni fajl i pročitajte ga.
- Nakon toga, spasite jednu verziju koju ćete uređivati.
- Sada to ponovo pročitajte.

Ovaj put, izbacite materijal koji nećete koristiti.

- Pročitajte do kraja još jednom.

Ovaj put, sijekite i prebacujte materijal prema redosljedu po kojem mislite da ga treba koristiti, na hronološkoj ili pikaresknoj osnovi.

- Ponavljajte prethodna dva koraka dok vam se ne bude činilo da imate materijal koji vam se najviše sviđa, spreman za upotrebu.

Čestitam.

Upravo ste napisali svoju prvu skicu. Sada možete «pisati kroz dijelove fajla», pretvarajući bilješke i podatke u tekst. Jednostavno se krećite niz stranice fajla i prepravljajte dok to radite. Ne zaboravite da isječete i prebacite reference na dokumente u fusnote. To će kasnije u velikoj mjeri pojednostaviti provjeru činjenica i pregled pravnog aspekta priče.

2. Konstrukcija scena u nizu uz pomoć centralnog fajla

Drugi pristup, ako vam se više sviđa pikareskna konstrukcija, jeste da pišete pod-

naslove za scene koje znate da ćete koristiti. Obavezno se pobrinite da:

- svaka scena daje ključnu poentu koja vašu priču vodi naprijed.
- prelazi između scena – razloži zašto idemo s jednog mjesta na drugo – budu očigledni.

Nakon toga, iz centralnog fajla isjecite i prebacite materijal koji odgovara svakoj sceni. Potvrdite ono što znate: kakvo je mjesto, ko je sve bio tamo, šta su radili, šta su govorili (dijalog), kako vi to znate. Ovo su elementi koji su vam potrebni za konstrukciju scene.

U sljedećem odlomku iz prave krivične istrage, dvoje svjedoka zločina obavještavaju svog pretpostavljenog. Obratite pažnju na to kako se koriste detalji da bi njihove optužbe bile uvjerljive kod provjere vjerodostojnosti ključnog dokumenta:

«Ušli su u kancelariju svog šefa, Huberta Landaisa, i predali mu katalog firme Christie's. Firma je prodavala krijumčarenu Murillovu sliku, rekli su... Landais je upitao: 'Imate li dokaze da je slika nedavno bila u Francuskoj?' Laclotte je otvorio svoj spis i izvadio list papira, na kome je nešto bilo otkucano starom pisaćom mašinom. Bio je to izvještaj o Murillovoj slici, koji je napravljen u laboratoriji muzeja Louvre, s potpisom bivše glavne kustosice laboratorije Magdeleine Hours, na dan 7. aprila 1975. godine.»

Ako ne posjedujete detaljan materijal za konstrukciju svake scene, ili ako scene prirodno ne slijede jedna drugu, niste spremni da pišete. U prvom slučaju trebate još istraživati, a u drugom je potrebno da bolje shvatite svoju priču.

3. Priča > činjenice

Klasična greška u kompoziciji koju prave istraživački novinari je da nas zatrpaju činjenicama. Ova greška nastaje zato što reporter nije u stanju da izađe na kraj sa količinom materijala koji je prikupio ili zato što želi da impresionira gledaoca svime što

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redosljedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

je otkrio. Postoje dvije osnovne tehnike za rješavanje ovog problema.

- **Posmatrajte činjenice kao detalje,** a ne samo kao informacije. Obično mislimo da ne možemo imati dovoljno informacija. Međutim, lako se desi da imamo previše detalja. Detalji treba da vašoj priči daju nužnu boju i značenje. Dakle, iznesite samo detalje koji privlače pažnju (*«kuća je bila u požaru»*) ili koji nude duboki uvid. Naprimjer, način na koji je ukrašena kancelarija zvaničnika, predmeti kojima je okružen, mogu gledaocu veoma brzo reći šta ta osoba smatra važnim. Naš kolega Nils Hanson ove detalje naziva «grumenima zlata» - sjajnim komadićima dragocjenog metala koji isijavaju iz toka priče.

- **Sa svakom novom činjenicom, promijenite scenu.**

To znači da se mora prikazati novi izvor, novo mjesto ili novo vrijeme. Ovi elementi postaju nosioci činjenica.

Zapamtite:

Činjenice ne govore priču.

Priča govori činjenice.

Ako se priča urušava pod težinom činjenica, reporter će doživjeti neuspjeh. Nemojte koristiti nijednu činjenicu koja ne osvjetljava značenje priče, ma kako vam se ona inače činila zanimljivom.

Konkretne tehnike komponovanja priče

1. «Srce priče», ili šta da uradite sa svojom hipotezom

Negdje pri vrhu priče, morate napisati odlomak koji nam govori suštinu, srž ili osnovu priče (i kao posljedica toga, zašto je gledamo). Ako ste postavili i potvrdili hipotezu, ona u većini slučajeva služi kao srž. Ako nemate taj odlomak, gledaoci možda neće razumjeti gdje ih vodite i zašto.

Evo primjera «srca» nagrađene priče:

«Socijalistička vlada je 1992. godine pokušala da ograničavanjem plata odvrati političare od obnašanja nekoliko funkcija u isto vrijeme – što predstavlja tipično francusku osobinu izborne demokratije. Ali, zaboravili su da propišu šta će se desiti sa viškom prihoda koje političari nisu mogli uzeti. Naša istraga pokazuje da je tokom sljedeće decenije, 45 miliona dolara tibo prebačeno iz države u džepove političara podjednako i na ljevici i na desnici.»

Neka «srce» ne bude duže od nekoliko rečenica. Ako ne možete na tolikom prostoru objasniti o čemu se u priči radi, ni sami je dobro ne razumijete.

2. Lice nepravde: personifikacija

Jedna od najstarijih tehnika u književnosti je personifikacija situacije kroz određeni lik. Ova se tehnika vjerovatno previše koristi u novinarstvu, ali je i dalje prihvatljiva, i za gledaoce i za reportere koji pokušavaju da osjete emotivnu osnovu priče. Pokazivanje žrtve gledaocu može biti snažan način da on brzo osjeti priču.

Varijacija ove tehnike je započinjanje odlomka ili priče opisom mjesta. Ovo je filmska tehnika: krećemo se kroz okoliš do srca

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redosljedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

radnje. Ova tehnika nije efikasna ako mjesto nema svoj karakter i ako nam ne kažete koji je značaj različitih osobina mjesta.

Ako koristite personifikaciju, pazite:

- da se vaš primjer zaista uklapa u priču.

Nemojte nam pokazati dramatičan slučaj, a zatim nam reći da je priča o nečemu drugom.

- da svaki primjer upotrijebite jednom, i to dobro.

Ne vraćajte se stalno iznova na isti slučaj, osim ako je priča o tom jednom slučaju.

Razmotrite sljedeći nagrađeni primjer, u kome majka priča šta je njena kćerka proživjela, što nam omogućava da vidimo tragediju u pozadini – zakon koji nikada nije trebao biti napisan.

«Bilo je trenutaka u kojima se Carol Castellano pitala da li bi njenoj kćerki bilo bolje da je mrtva.

Rođena 1984. godine nakon samo 23 sedmice u utrobi, Serena Castellano je jedno od više od četvrt miliona djece ometene u razvoju koji svoj život duguju publicitetu, tj. Zakonu o bebi Doe iz 1982-84. godine, prema kojem je krivično djelo ako ljekari ne urade sve što mogu da održe u životu čak i prijevremeno rođene bebe s najmanjim šansama za preživljavanje. Ali vlasti koje su ove bebe otrgnule od smrti su ih ostavile osakaćene – a zatim su napustile i njih i njihove porodice.

'Kao i mnogi drugi u ovoj gotovo neprimjetnoj populaciji o kojoj se ne piše, samo nekoliko godina ranije Serena Castellano ne bi preživjela u porođajnoj sali. Slijepoj od rođenja, oštećenje mozga joj ne dozvoljava da govori i da žvaće, a plućne i stomadne abnormalnosti su zabijevale šest operacija u prvih osam mjeseci njenog života, i to sve bez anestezije.

«Da sam mogla znati kroz šta prolaze (ekstremno prijevremeno rođene) bebe, ne bih

željela da moja beba prođe kroz to,» rekla je Carol Castellano, predsjednica i suosnivačica organizacije New Jersey Parents of Blind Children. «Ja obožavam svoju kćerku. Nikada ne bih poželjela da je nema. Ali da se porađam prijevremeno, ne bih otišla u bolnicu. Ostala bih kući i pustila da priroda učini svoje.»

Obratite pažnju na sljedeće u ovom odlomku:

- Prizor Carol Castellano koja razmišlja o sudbini svoje kćerke pred gledaoca postavlja sljedeće pitanje: Zašto bi bilo koja majka željela da je njeno dijete mrtvo?

● To nam omogućava da idemo direktno do pasusa koji predstavlja srce priče i da objasnimo čitaocu zašto iznosimo ovu priču.

● U trećem pasusu, gledaocima dajemo neke zaista užasne detalje. Budite pažljivi: gledaoci ne mogu prihvatiti previše boli. Prema tome, kada se prebacimo na Carol Castellano, koja nam smireno govori šta je saznala, pružamo gledaocu prednost njene teško stečene mudrosti, ali mu pružamo i predah od razmišljanja o djetetu koje je toliko pretrpjelo.

3. Pazite da ne stavite sebe ispred žrtve.

Kada pišu o žrtvama ili ih snimaju, reporteri mogu figurativno ili bukvalno stati ispred njih, tjerajući čitaoca da gleda njihov bijes ili tugu umjesto boli žrtve. Ovo je greška koju je lako napraviti. Tokom istrage o abortusima u Francuskoj, neki od mojih studenata su prikazali ženu čiji je abortus bio noćna mora, a zatim su insistirali: «Ona i njen muž su preživjeli traumatično iskustvo... Šok je ustupio mjesto nerazumijevanju za mladi par.» Primjećujete li da je tumačenje reportera iznenada prisutnije od patnje žrtve? Nesvjesno, reporter izbjegava prizor boli. Ali gledalac će vidjeti reportera koji sebe smatra važnijim od žrtve. Ako je neko u vašoj priči proživio patnju, prikažite njega, a ne sebe.

Ako i pridete naprijed, ostanite pored žrtve. Klasična uloga istraživačkog novinarstva je

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

da brani one koji ne mogu da brane sami sebe. To je bila i uloga Zole u *J'accuse!*, Norberta Zonge u *Burkini Faso*, kao i mnogih drugih veoma brojnih da bismo ih pomenuli. Ako ste odabrali ovakvu ulogu, imate opravdanje za prikazivanje svog karaktera i prisustva. Ali, budite pažljivi. Izgradnja vlastitog ugleda ne donosi veliku slavu ako ne pomognete u zaštiti ugleda žrtve.

4. Dozvolite izvorima da govore

U novinarstvu se uzalud troši ogromna količina vremena na pokušaje da se kaže nešto što je izvor već savršeno dobro rekao. To je šteta, jer ljudi koji su proživjeli priču najbolje mogu o njoj govoriti, sa najviše strasti i izražajnosti. Zašto biste pokušavali da napišete savršenu rečenicu kada su oni to već uradili za vas?

Najbolja metoda je utkati izjave izvora u vlastiti tekst kao da ste ih vi napisali, omogućavajući im da unaprijede vašu priču. U sljedećem primjeru smo omogućili glasnogovorniku bolnice da zahvaljujući ličnoj upućenosti izrazi pogubnost i strahotu zakona o bebi Doe:

«Prošle godine, ljekari u bolnici Cedars Sinai u Los Angelesu su spasili novorođenče koje je imalo samo 13 unci (380 grama). Nakon šest mjeseci i milion dolara medicinskih troškova, novorođenče je otpušteno iz bolnice. Umrlo je dvije sedmice kasnije. 'Ta porodica je imala sreće, jer je imala osiguranje,' rekao je Charlie Lahaie, glasnogovornik Cedars Sinai. 'Možete li zamisliti da platite račun od milion dolara, a da vaša beba uopšte ne preživi?」

U sljedećem odlomku smo nadugačko citirali zvaničnika Nacionalnog fronta, koristeći zvučni snimak koji smo napravili kao dio materijala o izvoru. (Generalno ne volimo da snimamo, zato što pisanje transkripta ide sporo. Ali u ovom slučaju smo napravili izuzetak zato što u Nacionalnom frontu obožavaju da tuže za klevetu, a snimak je dokaz da su ispravno citirani.) Informativna vrijednost odlomka je praktično nikakva, jer

čovjek priča gluposti. Ali važan je njegov mentalni sklop, a nismo ga mogli pokazati bez korištenja cijelog odlomka. Kada je knjiga objavljena, ovo je prvi isječak koji je prenio jedan časopis.

«U ovoj vlasti i u njenim stražnjim uličicama postoje ljudi koji bi trebali biti u zatvoru zbog pedofilije. Čujete li me? Čujete li me? Možete reći da vam je Roger Holeindre to rekao! Možete navesti vrijeme. Mislim da je petnaest do pet. ČUJETE LI ME? Neku noć sam baš govorio, 'Treba da objesimo sve ove nitkove,' a jedna gospođa u prostoriji je kazala: 'Ah, gospodine Holeindre, to nije lijepo, zašto želite da ih objesite?' A ja sam odgovorio: 'Da, gospođo, znate li šta je to pedofilija?' 'Ah, ne, ne znam.' 'Pa to su ljudi koji koriste svoj položaj... DA SILUJU MALU DJECU STARU TRI, ČETIRI ILI PET GODINA!' 'Oh, trebamo ih objesiti!' 'Tako je, gospođo!」

Zapamtite: Ljudi ne žele da od vas čuju samo činjenice. Žele da saznaju karakter, ton i boju izvora koje ćete im predstaviti. Dijalog je najbolje sredstvo za prenošenje ovih elemenata. Skratite ga na odgovarajuću dužinu i da biste postigli odgovarajući efekat, ali upotrijebite sve što vam treba.

5. Osnove uređivanja

U novinarstvu je uređivanje umjetnost pravljenja priče boljom nego što je bila. Najmanje što dobar vanjski urednik treba da uradi jeste da bude u stanju da predloži materijal koji obogaćuje vašu priču, te da taktično predloži kako se ono što je napisano može poboljšati. Ali prije nego što se uključi bilo ko drugi, uređivanje treba da bude kontinuirani proces. Steknite naviku da oblikujete svoj tekst svaki put kada ga otvorite, koristeći preciznije riječi i fraze. Obavezno pohranite posljednju verziju pod drugačijim imenom fajla (naprimjer, stavite i datum ili broj verzije) da ne biste neprestano gubili ili zaturali materijal.

a. Tri kriterija uređivanja

Uređivanje treba da služi da vaš rad bude jasniji i da ima više ritma. Sljedeći kriteriji

- Pronalazimo temu.
- Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
- Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
- Tražimo ljude kao izvore.
- Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
- Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
- Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
- Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

vam pomažu da uočite te kvalitete. Dobro uređena priča treba da ispunjava tri osnovna kriterija:

- Da li ima smisla?
Drugim riječima, da li se svi detalji slažu? Da li su sve protivrječnosti koje su se pojavile u dokazima razriješene?
- Da li je potpuna?
Da li ste dali odgovor na sva pitanja koja se postavljaju u priči? Da li su izvori za svaku citiranu činjenicu odgovarajući?
- Da li se kreće naprijed?
Ako priča usporava ili se vraća nazad, izgubićete gledaoca.

Najbolji način da provjerite da li su ovi kriteriji ispunjeni jeste da pregledate priču da biste vidjeli ima li nerazumljivih trenutaka, kada bi se gledalac mogao zapitati o čemu to govorite. Evo najčešćih razloga za 'narativnu maglu', kao i brzih rješenja:

- Odlomak je napisan iz unutrašnje perspektive, uz korištenje stručnog ili birokratskog jezika. Treba da bude jednostavniji, a manje stručan.
- Rečenice su preduge.
Duge rečenice rastavite na dijelove. Ali pazite: previše rečenica ima isti efekat usporavanja kao i veoma duge rečenice.
- Pasusi su predugi.
Kada se promijeni osoba, mjesto ili ideja, treba započeti novi pasus.

b. Dobra priča je kao voz

Čvrsto se kreće ka svojoj destinaciji. Može usporiti da primi još putnika ili da vam omogući da obratite pažnju na naročito veličanstven okoliš, ali se ne smije zaustaviti. Dakle, dok pišete i uređujete, fokusirajte se na ritam priče. Gledalac mora da osjeti kako ga prenosite od jednog odlomka do drugog. Ako toga nema, priča ne funkcioniše. Nemojte mijenjati čitavu strukturu. Otkrijte u kojim odlomcima postoji problem i izbacite ili dodajte materijal da ih učinite efikasnijim.

c. Ponovo pišite samo kada je to nužno.

Ako naprijed navedene tehnike ne osiguravaju potpunost i smisao priče i njeno kretanje čvrstim ritmom, morate ponovo da pišete – ne samo da izmijenite riječ ili dvije, već da ponovo pravite strukturu i da ponovo sastavljate priču. Pokušajte da otkrijete koji odlomci funkcionišu i da njih ne dirate. Umjesto toga, usmjerite pažnju na mjesta gdje je nešto pogrešno u priči. Odlomci koji ne funkcionišu najčešće treba da budu kompaktniji. Odaberite najsnažnije elemente koje želite da prenesete i sastavljajte tekst oko njih, ostavljajući ostalo po strani.

d. Tri načina za rješavanje 95% problema u pisanju:

Izbacujte, izbacujte i izbacujte.

Najlakši i obično najbolji način uređivanja problematičnog odlomka je da ga izbacite. Ako pokušate da ponovo napišete odlomak više od tri puta, nastavak rada na njemu je vjerovatno gubitak vremena i treba da krenete dalje. U Hemingwayovom romanu *Za kim zvona zvone* ima jedan odlomak koji je on ponovo pisao 60 puta i još uvijek ne zvuči kako treba. Ako Hemingway nije uspio u tome, nećete ni vi. Dakle izbacujte.

e. Neka vas prepreke u pisanju opomenu šta nije dobro

Ako se odlomak ne može napisati kako treba, ili vi ne razumijete šta pokušavate da kažete ili to ni ne vrijedi reći. Obično je ovo drugo u pitanju. Ali, ako je isuviše važno da biste ga izbacili, odvojite vrijeme da razmislite šta stvarno pokušavate da kažete. To je pravi posao pisanja i u tim trenucima vaša priča postaje dublja i jača.

f. Koliko priča treba da bude duga?

Prije 30 godina, u SAD-u je bilo uobičajeno da časopisi objavljuju priče dužine do 7000 riječi. Danas časopisi i novine rijetko objavljuju priče, čak i istrage, čija dužina prelazi

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redosljedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

2500 riječi. Tržište video i filmskih istraživanja sada takođe zahtijeva kraće formate.

Jedno rješenje ove situacija je da prihvatite ograničenost prostora u cilju objavljivanja priče – ili ponekad zato što sažeta ili skraćena verzija ima veći učinak od originalne i lakše je čitati ili gledati. (U većini medija ima previše nepotrebnog.) Drugo rješenje je da predložite alternative prostom izbacivanju. U istoriji novinarstva postoji nekoliko strategija objavljivanja koje mogu povećati učinak duge priče, kao i njenu korist za javnost i za medij:

● Serijalizacija

Pišite je ili uređujte kao seriju.

Umjesto jedne duge priče, napišite nekoliko kraćih. Za medij je lakše da je tako objavi. Lakše je i efikasnije je i promovirati, jer svaki nastavak u seriji će privući pažnju na ostale dijelove. Pored toga, medij može ponovo odštampati seriju u cjelini.

● Multipliciranje priče

Objavite priču u različitim medijima.

Novina možda ima prostora za samo jednu verziju priče. Ali, možda web stranica može prihvatiti dužu verziju. Obavezno zadržite prava na različite verzije svoje priče i distribuirajte je što šire u različitim medijima.

● Brendiranje

Uspostavite dominaciju kroz redovno pojavljivanje.

Koliko prostora vam je zaista potrebno? Veliki broj istraživačkih priča je preširoko i predugačko napisan. Često sadrže materijal za više od jedne priče, o različitim stranama početne hipoteze. Umjesto objavljivanja jedne priče s velikim odjekom, razmislite da redovno objavljujete povezane priče – u dužim razmacima nego u slučaju serije, ali ne tako dugim da javnost zaboravi na temu i na vašu upućenost. Ovo je jedan način izgradnje vlastitog novinarskog brenda, te izgradnje brenda medijske kuće.

6. Iskušenje kraja

Narativna umjetnost zahtijeva zadovoljavajući završetak – ali nažalost novinari ne-

maju pravo da ga izmisle. Umjesto kraja, moramo napisati završni odlomak. Razlika je bitna. Kraj rješava sve tajne narativa. Završni odlomak naprosto označava mjesto gdje narativ prestaje da se kreće naprijed.

S jedne strane, morate paziti da se oduprete iskušenju da svojoj priči date konačno rješenje kada ono ne postoji. S druge strane, morate ukazati na to kako bi to rješenje moglo izgledati. To ne mora biti dugo. Albert Londresov briljantan kritički prikaz francuske kažnjeničke kolonije u Gvajani završava riječima: *«Ja sam završio. Vlada mora da počne.»*

Obavijestite čitaoca ako neko ima ideju šta treba uraditi. Možete izložiti vlastite ideje, jer ako ste pravilno proveli istragu, postali ste stručnjak na tu temu. Možete se prisjetiti onih koji su riješili slične probleme i ukazati na one koji imaju odgovornost da ih sada riješe. Trik koji često pali je da omogućite izvoru, nekome ko je doživio priču, da kaže posljednju riječ.

Drugi trik je da, dok istražujete, svjesno bilježite trenutke koji mogu poslužiti kao završetak. Evo jednog nagrađenog primjera, koji smo napisali kada smo istraživali skandal s kontaminiranom krvi u Francuskoj. Sastoji se od izjave izvora u kombinaciji sa opisom mjesta gdje se to dogodilo, brutalne ironične misli koja nam je pala na pamet dok smo pravili bilješke («i žrtve su nekada imale vlastitu djecu»), te konačne ogorčene osude.

«Da li ljekari trebaju da budu bolji od nas ostalih? Zašto kriviti ovoga, naprimjer? Kada su ga na suđenju pitali zašto naprosto nije podnio ostavku i osudio ono što se događa, on je rekao: 'Imam djecu koju moram da izdržavam.' Iza njega se nalazila sudnica puna ljudi koji su nekada imali vlastitu djecu. Njihovi sinovi su sada mrtvi, zato što su ih izdali ljudi kao što je ovaj čovjek – i drugi, čija imena možda nikada nećemo saznati.»

Bez obzira da li govorite vi ili neko govori za vas, morate biti sigurni da je posljednja riječ istinita. Mnoge istrage sabotira njihov autor u posljednim redovima, zato što autor ne želi

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redosljedu i sastavljamo priču.

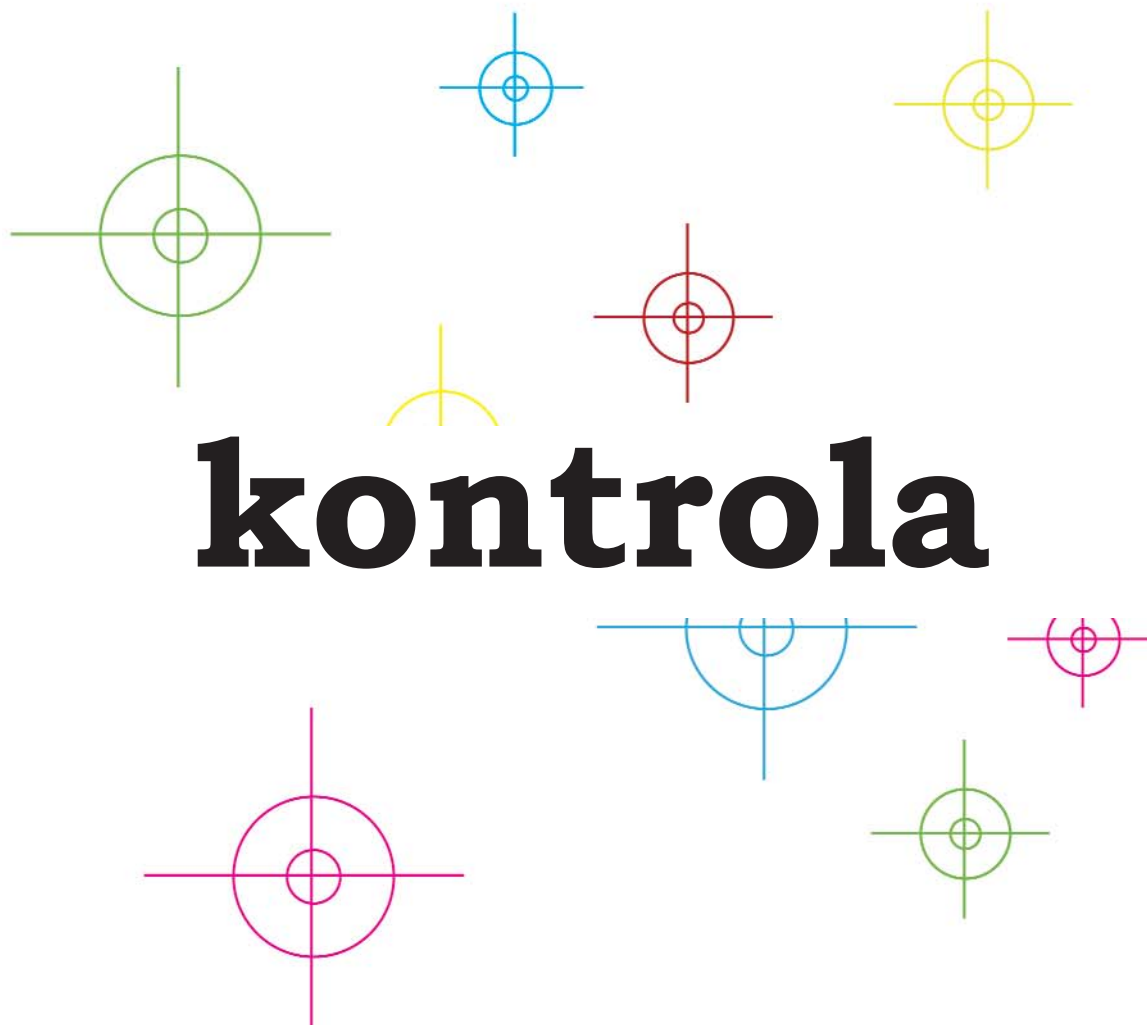
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

da čuje šta priča govori ili što se podsvjesno boji da to kaže. Ponovićemo dva najčešća slučaja: sabotazu može napraviti autor ako kaže nešto kao: «Pa možda naša meta i nije tako loša osoba.» To iz vas govori strah, jer želite da vam ta osoba oprost. (Kao što je rekao veliki psihoanalitičar Erich Fromm, neki ljudi su se divili Hitleru zato što je manje poniženje diviti se takvom čovjeku nego priznati da vas užasava.) Ili iz vas može progovoriti sumnja u sebe kada citirate veoma mudru i uglednu osobu koja kaže: «Život je pun problema, ali ih mi koji imamo dobru volju i visok društveni položaj sve rješavamo za vas.» Nažalost, upravo ste napisali cijelu priču koja govori suprotno.

Prihvatite istinu o onome što ste otkrili. To je teže nego što mislite i to je ono što vaš posao čini velikim. Ako vam je vaš rad dao pravo da na kraju date svoj sud, učinite to. Neka bude odmjeren, neka bude pravičan i neka bude u granicama onoga što znate da je apsolutno istinito. Ali nemojte ni negirati ono što ste dokazali da je istina.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redosljedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

kontrola

7

Kontrola kvaliteta: Tehnike i etičnost

NILS HANSON, MARK LEE HUNTER, PIA THORSEN I DREW SULLIVAN

Dosadašnji proces:

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redosljedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Istražili ste priču, organizovali ste je i napisali. Bravo, ali sada provjerimo da li smo to uradili kako treba prije nego što ode u javnost. Za to je potrebna kontrola kvaliteta ili, stručnim jezikom kazano, «provjera činjenica».

Šta je to provjera činjenica?

Širom svijeta, vodeći istraživački timovi imaju nekoga – urednika, ili čak stalno zaposlenog kontrolora činjenica – čiji je posao da rukovodi procesom provjeravanja da li je istraživanje savršeno izvedeno i ukomponovano. Taj zadatak obuhvata četiri glavne komponente:

- Prva je da budete sigurni da zapravo govorite istinitu priču – ne samo priču u kojoj je svaka činjenica istinita, već priču u kojoj se činjenice poklapaju i vode ka jednoj većoj istini. Ako neko drugo objašnjenje ima više smisla od vašeg, nešto nije u redu.
- Zatim potvrđujete da znate ko je izvor za svaku činjeničnu tvrdnju u priči.
- U procesu provjere izvora, pronalazite i ispravljate greške u činjenicama koje ste naveli.
- U isto vrijeme, iz priče uklanjate emocionalnu buku, odnosno neopravdana zrnca uvrede, agresivnosti ili neprijateljstva koji su našli put u vaš narativ kada ste bili umorni, frustrirani ili uplašeni.

Ponavljamo: Priča mora da bude tačna, morate da izbacite ili promijenite činjenice koje nisu tačne i morate se pobrinuti da ton vaše priče bude opravdan.

Naša je prijateljica Ariel Hart, vrhunski kontrolor činjenica u listu *Columbia Journalism Review*, rekla sljedeće: «Nikada nisam provjeravala priču koja nije imala nijednu grešku, bila ona duga pet stranica ili dva pasusa.» Zatim je dodala:

«Istini za volju, neke od 'grešaka' koje pronalazim su stvar tumačenja i autori

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redosljedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

obično pristanu da ih promijene. Međutim, gotovo svi tekstovi sadrže greške o objektivnim stvarima koje se tiču činjenica: donekle drugačija godina; stari podaci; pogrešan pravopis; naširoko objavljivane informacije preuzete iz sekundarnih izvora, ali pogrešne. I, naravno, 'činjenice' izvučene iz autorove mentalne arhive. Greške se često pojave kada autor kaže: 'Ne morate to da provjeravate, ja znam da je to tačno.'

I vi ćete praviti greške. Svi ih prave. Ponekad je to način na koji nešto kažete, a ponekad suština onoga što govorite. U svakom slučaju, to je problem. Pametni ljudi te greške ispravljaju, a amateri se nadaju da ih niko neće primijetiti. Nažalost, neko uvijek primijeti, a to je obično neko ko vam nije prijatelj. Ako niste spremni da priznate i ispravite svoje greške, a da pri tome zadržite dobro raspoloženje, promijenite svoj stav ili promijenite profesiju.

Veoma je moguće da niko u vašem mediju nije ranije provjeravao tačnost činjenica u priči, te da niko nikada nije provjeravao upravo jednu od vaših priča. Dakle, evo kako to funkcionise:

- Potrebno vam je najmanje dvoje ljudi – autor, te bilo koja osoba koja provjerava priču. Svako od njih ima svoj primjerak priče.
- Pogledajte cijelu priču da biste stekli ukupnu sliku. Da li je pristrasna ili pravična? Imate li osjećaj da nešto nedostaje? Ko bi mogao, ili šta bi moglo, da ponudi drugačiju sliku?
- Zatim pregledajte cijelu priču, činjenicu po činjenicu, red po red. Kontrolor – urednik, kolega, pravnik ili samo sposoban prijatelj – za svaku činjenicu postavlja pitanje: «Kako to znate?»
- Autor navodi izvor. Ako je izvor dokument, obje osobe pregledaju dokument da bi bili sigurni da je pravilno citiran. Ako je izvor intervju, pregledaju bilješke sa intervjuja ili preslušaju snimke ili trake.
- Ako nema izvora, autor ga mora pronaći. Ako ne može pronaći izvor, taj odlomak se mora izbaciti.

- Kontrolor naročito dovodi u pitanje autorovo tumačenje motiva, ciljeva i misli njegove mete. Općenito govoreći, ovaj materijal treba da bude izbačen. Međutim, ako postoji dokumentacija koja potvrđuje da je to zaista tako – naprimjer pisma ili dnevnici koji dokumentuju mentalno stanje te osobe u određenom trenutku – onda se može ostaviti.

Kao što možete vidjeti, ovaj proces nije komplikovan. Kako je opisan, može djelovati malo zamorno. Vjerujte nam, sve je samo ne zamoran, jer s napretkom procesa, priča postaje sve stvarnija, a njen efekat opipljiviji. Obavljanje ovog procesa je takođe manje zamorno od pokušaja da se odbranite, u sudnici ili u bilo kom drugom prostoru, od optužbi da niste znali o čemu govorite.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Provjera vlastite etičnosti

Ne zloupotrebljavajte moć uvrede

Zdrav razum nam govori da izbacimo neopravdano neprijateljstvo i agresivnost: ostavljanje takve buke u priči povećava pravni rizik i može razbjesniti ili poniziti vašu metu do te mjere da reaguje nasilno. Naravno, novinari se često podsmijavaju svojim metama ili ih vrijeđaju. Jedno je ako se to učini u uvodniku, jer je uvodnik, na kraju krajeva, mišljenje, a svako ima mišljenje. Ali posljedice su puno strašnije kada se to kombinuje sa istraživačkim otkrićima.

Reporter treba da budu veoma, veoma pažljivi da ovu moć ne zloupotrijebe. Ako istraživanje dovede do ozbiljnih optužbi protiv nekoga, generalno nije potrebno tome dodati i ličnu uvredu.

U većini slučajeva koje smo vidjeli, reporteri počnu da vrijeđaju kada su umorni ili uplašeni. Umor proizvodi sindrom 'bori se ili bježi' koji se povezuje sa fiziologijom stresa, a proizvodi ga i agresivnost, stvarna ili umišljena, od strane vas ili vaše mete. Ne budite naivni da se to vama ne može desiti: može i hoće. Budno pazite na ovu opasnost. Pobrinite se da ono što stavite u priču bude rezultat svjesnih odluka.

Dajte meti pravo na odgovor

Nikada, baš nikada nemojte napasti nekoga u priči, a da mu ne pružite priliku da odgovori na vaše dokaze. Možda će vam ponuditi apsurdno objašnjenje. Citirajte ga. Možda će odbiti da da bilo kakav komentar. Recite gledaocu da je ta osoba odlučila da ne odgovori, bez sugerisanja krivice. Niko nema obavezu da razgovara sa novinarima i odbijanje da to učini nije znak krivice. (I obrnuto, nemojte pretpostaviti samo zato što neko želi da razgovara sa vama, da je u osnovi iskren i dobar.)

Savjetujemo vam da rano i često u istrazi kontaktirate neprijateljski raspoložene izvore i mete, osim ako nemate razlog (izuzev straha) da mislite da ćete biti u opasnosti zbog toga. Najvažniji razlog za ovu strategiju jeste da, kada ta osoba objasni svoje stanovište, često se desi da vam hipoteza iznenada djeluje potpuno pogrešna. Ovo se nama dešavalo i ponekad bi bile upropaštene sedmice ili mjeseci rada.

Procedura za poštivanje izvora

Na švedskoj televiziji SVT, šef istraživačkog odjela Nils Hanson traži od svojih reportera da koriste sljedeću proceduru da bi bili sigurni da je kritika opravdana:

- Prvo, pregledajte priču i označite svaku kritiku osobe, organizacije ili preduzeća.
- Da li je kritikovana strana obaviještena o svakoj kritici? Ako nije, učinite to, osim ako nemate veoma jak razlog da to ne uradite (naprimjer, ako ćete biti uhapšeni ili ubijeni).
- Da li je kritikovana strana odgovorila na sve kritike? Ako nije, nešto nije u redu. Taj materijal je trebalo ranije prikupiti.
- Da li je reporter dokumentovao svoje pokušaje da dobije odgovor/reakciju? Ponavljamo, ovaj materijal prikupljajte usput za vrijeme rada.
- Da li je kritikovanoj strani data razumna količina vremena da odgovori? Što je vaše pitanje složenije, to druga strana ima pravo na više vremena.
- Da li prava osoba odgovara na kritike? Začudili biste se koliko se često reporter zadovolji razgovorom sa sekretaricom ili domarom koji su se slučajno javili na telefon, ali koji nemaju pojma o čemu reporter pita.
- Da li je kritikovana strana dobila priliku da izloži svoje argumente na najbolji način? Ako nije, gazite njena prava i, što je podjednako važno, možda propuštate važan dio priče.
- Da li smo ispunili eventualne razumne zahtjeve osobe s kojom pravimo intervju da je

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

unaprijed obavijestimo na koji će način njena izjava biti objavljena? Razumno je da izvor zatraži da bude obaviješten o svim citatima koji će biti korišteni u priči i da mu se dozvoli da ih ispravi da bi bili tačni (ali ne i da ukloni priznanje ili informacije). Nije razumno ako izvor zatraži da vidi cijelu priču. Nikada nemojte izvoru dati to pravo, osim u veoma rijetkim slučajevima kada se priča vrti oko tog izvora, a tema je toliko složena sa stručnog stanovišta da je izvor opravdano zabrinut da ćete pogriješiti bez njegovog direktnog učešća. (Ovo se, naprimjer, odnosi na određene naučne teme.)

Procedura za opasne izvore

Drew Sullivan, koji je izvanredno radio na praćenju organizovanog kriminala u istočnoj Evropi, sastavio je spisak procedura koje treba poštovati kada se razgovara sa gangsterima. Ove procedure podjednako imaju smisla u slučaju kontakta sa neprijateljski raspoloženim izvorima u bilo kojoj istrazi:

- Razgovarajte na telefon ili se sastanite na javnom mjestu;
- Nemojte im davati lične podatke (kao što je ime ili zanimanje vaše djevojke, gdje ste rođeni itd);
- Budite profesionalni. Nemojte biti lični, prijateljski raspoloženi, dosjetljivi, nemojte da flertujete, niti da budete smiješni ili mačo. Ne pokazujte strah;
- Obavezno im dajte način da stupe s vama u vezu da bi dali svoj komentar nakon što objavite priču (ali nikada, nikada nemojte dati svoju ličnu adresu!);
- Obezbijedite podršku. Povedite drugog reportera da prati vaš susret i nosite brojeve koje možete nazvati i dati im signal ako nešto krene naopako.

Najvažnije od svega gore navedenog, po našem mišljenju, jeste da ne pokažete strah. Strah drugim akterima pokazuje da niste sigurni u ono što radite ili da vam nedostaje samopouzdanje. To je i signal da ste opasni,

zato što uplašene životinje i ljudi postaju nepredvidivi: podjednako lako mogu napasti kao i pobjeći.

Strah je, naravno, prirodan kada ste u prisustvu opasnosti. Ponavljamo: jedan od načina da se suočite s njim jeste da ovaj osjećaj smatrate pojavom koju možete zabilježiti za daljnu analizu. Time objektivizirate svoje emocije, što vam omogućava da zauzmete određenu distancu u odnosu na njih.

Transparentni pristup

Dobitnica Pulitzerove nagrade Deborah Nelson predlaže pristup sličan Sullivanovom, ali još transparentniji i proaktivniji. Ona u svakoj fazi istrage obavještava svakog novog aktera u priči šta radi i šta je otkrila, a zauzvrat traži od njih da komentarišu svako otkriće. Ona je koristila ovaj pristup u priči o policajcu koji je tokom cijele svoje karijere za sobom ostavljao trag destrukcije. S obzirom na to da ga je kontaktirala i tražila komentar za svaki element, kada mu je pročitala konačan izvještaj prije objavljivanja, on je rekao: «To je odlična priča. Upravo tako se osjećam.»

Neki čitaoci ovog priručnika će se usprotiviti da je nemoguće biti direktan i iskren sa vlastima i drugim moćnim metama u njihovoj zemlji, pogotovo sa kriminalcima. «Kako možemo nazvati da potvrdimo citate prije objavljivanja? Izvori će negirati da su ikada išta rekli! Ili će pokušati da zaustave priču prije nego što se uopšte objavi!» Vi poznajate situaciju na svom terenu bolje od nas.

Međutim, prema našem iskustvu, novinari imaju više uticaja u ovakvim situacijama nego što misle. Naročito ako se ponašate kao da imate pravo i sposobnost da radite na transparentan način, mnogi izvori će vam povjerovati. Isto tako, ako ste ponašate hrabro, drugi će manje primjećivati vaše strahove.

Koji god pristup da odaberete nakon što ste dobro razmislili, treba da budete sigurni da je to pravi pristup. Vaši izvori će biti svjesni vašeg samopouzdanja, odnosno nedostatka samopouzdanja.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Upotreba centralnog fajla u provjeri činjenica

U 5. poglavlju smo vidjeli kako vam kreiranje centralnog fajla, ili grupe fajlova koji pokrivaju različite vidove istraživanja, može pomoći da organizujete podatke i da ih pratite. Taj posao će vas upravo sada učiniti veoma omiljenim kod advokata i kontrolora činjenica.

Ako ste pravilno napravili centralni fajl, trebali biste da u njemu imate izvor za svaku činjenicu u svojoj priči. U priču ne morate da stavite sve izvore. Međutim, možete, a u osjetljivim slučajevima morate, da poredate dokumentaciju o izvorima po redoslijedu koji će vam olakšati provjeru.

Centralni fajl će vam, ako ste ga pravilno napravili, reći gdje se materijal nalazi, jer ste zabilježili izvor za svaku činjenicu u fajlu. Napravite novu kopiju svakog dokumenta koji ste upotrijebili i složite dokumente po redoslijedu korištenja. To je nužno za kontrolora činjenica, ali i za vas. Na ovaj ćete način brže pronalaziti materijale nego da ih tražite u centralnom fajlu, zato što tamo uvijek ima dokumenata koje niste citirali u priči.

Nemojte se smijati, ali najlakši način koji mi znamo za obavljanje ovog postupka jeste da pripremite verziju priče s fusnotama, navodeći izvore u njima. Za ovo je potrebno malo vremena, ali svi će na kraju uštedjeti vrijeme i brige. Zbog toga stavljanje fusnota itekako vrijedi truda u pričama gdje očekujete od meta da uzvrate udarac.

Ako koristite ovu tehniku, nemojte u fusnote samo kopirati i premještati opise izvora iz svog centralnog fajla. Mnogo je pametnije da, svaki put kada citirate izvor, odvojite trenutak da provjerite šta ste o njemu napisali.

Provjerite da ga niste netačno preporučili, saželi ili citirali. To se stalno događa, a ako se neko bude žalio na priču, zbog ove male greške ćete djelovati nepažljivi.

Postoji nekoliko trikova koji posao bilježenja fusnota i dokumentovanja čine manje složenim. Ako je izvor na internet stranici, u fusnotu možete staviti njen URL. (Savjetujemo da prije objavljivanja priče učitate stranice koje bi vam mogle zatrebati kao dokumentarni dokaz, jer je veoma lako izmijeniti web stranicu, a ako se to dogodi, možete izgubiti dokaze. List *International Herald Tribune* je mudro učitao cijelu web stranicu posvećenu meti svoje istrage prije njenog objavljivanja. Na dan kada je priča objavljena, web stranica je ukinuta.) Takođe možete učitati dokumente na neku web stranicu i poslati link kontroloru činjenica ili ih možete spržiti na CD.

Pazite da svi elektronski mediji koje eventualno koristite budu sigurni. Jedan naš prijatelj je pravio odličnu priču o multinacionalnoj kompaniji i koristio je web stranicu kao centralno mjesto za čuvanje dokumenata. Jedan od njegovih reportera je prešao da radi za drugi medij i oni su mu opljačkali web stranicu. Nemojte dozvoliti da se to vama desi.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Predvidljivi psihološki efekti provjere činjenica

Proces provjere činjenica utiče na svakoga ko učestvuje u njemu, a jedino pitanje je na koji način. Efekti mogu biti protivrječni, ali neće nestati sami od sebe.

Prvo, pregledanje podataka radi potvrđivanja tvrdnji će u vama ponovo oživjeti emocije koje ste osjećali dok ste ih prikupljali. Ako ste tada bili ljuti, uplašeni ili depresivni, osjetićete odjek tih osjećaja. Još veće iznenađenje je da biste mogli osjetiti sažaljenje prema metama svoje istrage. Ono što se obično krije iza tog konkretnog osjećaja je strah.

Pametno je zabilježiti ove osjećaje. Kao i za vrijeme pripreme priče, zapisivanje emocija će ih pretvoriti u materijal kojim možete manipulirati i kontrolirati ga. Ponekad se ono što napišete u ovakvim trenucima može iskoristiti u priči. Gotovo je sigurno da ćete u određenoj fazi ovog procesa osjećati, ili će vas drugi navesti da osjećate, da ste nešto pogrešno razumjeli. Ova instinktivna zabrinutost može imati više razloga, a nisu svi opravdani.

Zaista je moguće da ste napravili suštinsku grešku i najbolje rješenje u tom slučaju je da ponovo provjerite taj element u svom radu. Međutim, moguće je i da ste zaista otkrili istinu, ali vam je ona toliko odbojna ili su njeni efekti toliko zastrašujući da radije ne biste da vjerujete u nju. (Kada je Anne-Marie Casteret otkrila da funkcioneri na visokim državnim položajima u Francuskoj prodaju krvne proizvode zaražene AIDS-om, na trenutak se zapitala da li je izgubila razum.)

I u ovom slučaju je najbolje rješenje da ponovo pažljivo pregledate podatke. Ako

podaci pokazuju da je svijet tužnije i ružnije mjesto nego što ste ikada mislili da je moguće, možete se utješiti činjenicom da bi vaša priča to mogla promijeniti. Ako ste napravili grešku, priznajte je što je prije moguće – idealno bi bilo čim shvatite zašto je do greške došlo. To saznanje vam može pomoći da pronađete druge greške.

Imajte u vidu da se mnoge greške dešavaju zato što mozak prirodno pokušava da popuni praznine u priči nagađanjem. (Jedna od Columbovih ključnih tehnika je da ponudi osumnjičenima da učine upravo to.) Sasvim je moguće da je vaš mozak izveo ovaj trik dok ste vodili istragu. To se dešava kada sebi kažete: «Ne znam tačno šta se desilo, ali mora da je to bilo ovako.» Obično je ono što se zaista dogodilo interesantnije. Kažite čitaocu da nagađate ili priznajte da ne znate. Ako nešto ne znate, ne možete pogriješiti ako to kažete; time ćete učvrstiti njegovo povjerenje u ono što znate.

Konačno, autor i kontrolor činjenica će ozlovoljiti jedan drugog. Rade posao pod velikim pritiskom u kome su uložili visoki, a ljudi od toga obično ne postaju ljubazniji. Ovo ima ozbiljne posljedice, tako da treba ozbiljno shvatiti i njegove uzroke i rješenja.

Autoru se može činiti da svako osporavanje njegovih činjenica i tumačenja predstavlja izdaju. S druge strane, mogao bi manje ili više svjesno osjetiti da njegova prva publika, tj. kontrolor, ne može da vjeruje ili odbija da vjeruje priči. Ili autor može toliko truda uložiti u priču da sve shvata lično. Ove emocije se mogu iznijeti i rješavati direktno. S druge strane, kontrolor može biti zabrinut da je reporter bio nepažljiv u svom poslu ili da ga previše obuzimaju emocije i da ne želi da poboljša svoj rad.

Ovaj sukob je neizbježan, ali može biti puno gori ako obje strane ne daju sve od sebe da naprave najbolju moguću priču. Ako jedna od njih, ili obje, iz razloga ega, straha ili ličnog neprijateljstva, nema povjerenja da će se druga strana truditi da postigne taj cilj, ne treba da rade zajedno.

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

poglavlje 7

Prema tome, nužno je da reporter na početku istraživačkog projekta zna ko će provjeravati činjenice u priči i kako će njih dvoje saradivati. Ne ostavljajte ovaj odnos za posljednji trenutak. Ako nešto krene naopako, cijeli projekat može biti upropašten.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redosljedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

objavlivanje

8

Objavite!

MARK LEE HUNTER

Dosadašnji proces:

Pronalazimo temu.

Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.

Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.

Tražimo ljude kao izvore.

Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.

Podatke slažemo po narativnom redosljedu i sastavljamo priču.

Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.

Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Uložili ste mnogo vremena i energije da napravite važnu priču i da je dokažete. Sada ćete je objaviti tako da proizvede što više buke.

Zašto? Zato da bi se nešto što ne treba da se nastavi okončalo ili promijenilo. Možda ćete u tom procesu morati da branite svoj rad u javnosti (već smo govorili o tome kako da se pripremite za odbranu svog rada na sudu.) Bez obzira da li ćete ga braniti, morate ga promovirati.

Zašto? Zato što izolovani reporter uvijek gubi. U najboljem slučaju će ga ignorisati i njegov rad neće imati efekta. U najgorem slučaju će biti kažnjen. U studijama kao što je *The Journalism of Outrage*, najboljem djelu za koje znamo o tome kako postići rezultate u istraživačkom novinarstvu, naglašava se važnost koalicija i saveznika za uspjeh istraživačkih projekata.

Štaviše, istraživanje zahtijeva veće ulaganje vremena, novca i energije od konvencionalnog novinarstva. Izuzetno je lakomisljeno ne poduzeti korake da se osigura optimalan povrat tog ulaganja. Medij će u najmanju ruku steći veći prestiž i veliko poštovanje svog istraživačkog rada, te će biti poznatiji u javnosti. Ovo pokazuje činjenica da je medij koji svojim gledaocima nudi nezavisan sadržaj bogat informacijama profitabilniji od medija koji to ne rade. Pobrinite se da vaši gledaoci razumiju vrijednost onoga što dobiju.

A sada slijede minimalni koraci koje treba poduzeti prilikom objavljivanja, odbrane i promoviranja.

Objavljivanje

Pobrinite se da priča bude dobro opremljena. Redaktori koji nemaju iskustva sa istraživanjima mogu uništiti efekat vaše priče ako izbace pogrešne činjenice. Budite spremni da se borite za ono što je važno, te da priznate ono što nije važno.

Pobrinite se da priča bude pravilno ilustrirana. Loša ili nikakva grafika ili slike će otežati razumijevanje priče i učiniti je manje privlačnom.

Pobrinite se da priča bude pravilno najavljena kroz naslove.

Nemojte dozvoliti uredniku da napiše naslov u kome se vaš rad pogrešno predstavlja ili se najavljuje nešto što se ne nalazi u priči.

Borite se da za svoju priču dobijete maksimalnu pažnju i najbolji plasman.

Odbrana u javnoj sferi

Obavijestite glavne prijateljske izvore u svojoj priči kada će ona izaći i pobrinite se da dobiju kopije ili linkove da je mogu pokazati svojim prijateljima. Uradite istu stvar sa poslanicima u parlamentu i drugim političkim ličnostima kojih se ta tema tiče.

Malo prije objavljivanja (što znači ne toliko blizu da bi vaša priča mogla biti ukradena), pobrinite se da kolege u medijima ili nevladine organizacije dobiju priču i ključne dokumente koji su u njoj citirani. Oni sami neće moći nabaviti ove dokumente u tako kratkom roku, a oklijevaće da citiraju vaša otkrića bez dokaza.

Dogovorite razgovore o priči na javnim forumima (u drugim medijima, na fakultetima, u udruženjima građana itd).

Očekujte protivnapade svojih protivnika, na osnovu njihovih dotadašnjih zvaničnih reakcija (koje će vjerovatno ponoviti) i pripremite nove priče kojima razarate njihovu odbranu. Anne-Marie Casteret je s velikim uspjehom koristila ovu tehniku u aferi s kontaminiranom krvi.

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Promoviranje

Pripremite saopštenje za štampu o priči, u kojem u nekoliko rečenica predstavljate glavna otkrića. Pošaljite ga na mnoge adrese kada priča izađe.

Razmislite da priču objavite zajednički sa medijskom kućom koja vam ne predstavlja konkurenciju, u inostranstvu ili u drugom medijskom sektoru (kao što je štampa, ako vi radite za radio i obratno).

Obavijestite internet forume i odgovarajuće grupe građana o priči nakon objavljivanja.

Za kraj

Bez obzira da li će se vaša priča pojaviti u velikom ili malom mediju, pobrinite se da je primijete ljudi za koje je ona važna. I ako ne postignete nikakav drugi rezultat, oni će osjećati da je nekom stalo do njihove priče.

Odvojite vrijeme da uživate u reakcijama na svoj rad. Poslušajte kritike i iskoristite ih. Neki ljudi će se prema vama ponašati kao prema zvijezdi i to je u redu, sve dok nastavljate da učite od ljudi koji vas tako ne tretiraju.

Ako trebate da radite na nečemu drugom, uradite to. Možda ćete željeti da promijenite teren ili sektor. Možda ćete željeti da proučavate nešto što funkcioniše, umjesto nečega što ne funkcioniše. Zapamtite da ćete sa svakim istraživanjem postajati snažniji.

Šta god uradili, ponesite svoje metode sa sobom i uspjećete. Mi to znamo, jer smo to već prošli.

Dobro došli i mnogo sreće!

Pronalazimo temu.
Stvaramo hipotezu koju treba potvrditi.
Tražimo podatke iz otvorenih izvora da bismo potvrdili hipotezu.
Tražimo ljude kao izvore.
Dok prikupljamo podatke, organizujemo ih – da bismo ih lakše pregledali, spojili u priču i provjerili.
Podatke slažemo po narativnom redoslijedu i sastavljamo priču.
Vršimo kontrolu kvaliteta da bismo bili sigurni da je priča tačna.
Objavljujemo priču, promoviramo je i branimo.

Odabrana bibliografija

Ako vam je stalo do istraživačkog novinarstva, nastavite da ga proučavate! Izvori na ovoj strani su tek početak. Gotovo svi su na engleskom jeziku, međunarodnom jeziku ove profesije. Posvetite vrijeme sticanju radnog znanja tog jezika i proučavanju dešavanja u ovoj oblasti.

Knjige

LEONARD DOWNIE, JR.

The New Muckrakers.

New Republic Books, 1976.

Knjiga koju je neposredno nakon afere Watergate napisao glavni čovjek u Washington Postu, u kojoj su predstavljeni duh i akteri ovog ključnog događaja.

BRANT HOUSTON

Computer-assisted reporting: A Practical Guide.

St. Martin's Press, 1996.

Najbolji priručnik o upotrebi podataka u istraživanjima.

BRANT HOUSTON, LEN BRUZZESE, STEVE WEINBERG

The Investigative Reporter's Handbook: A Guide to Documents, Databases and Techniques.

Bedford/St. Martin's, 4. izdanje (2002).

Najnovije izdanje priručnika Istraživačkih reportera i urednika, te najbolji vodič koji sadrži mnoge napredne tehnike.

MARK HUNTER

Le Journalisme d'investigation en France et aux Etats-Unis.

Presses universitaires de France, coll;

Que sais-je?, 1997.

U ovoj knjižici se poredi evolucija istraživačkog novinarstva na dva veoma različita mjesta. Sadrži detaljne analize nekoliko ključnih istraga. Za čitaoca na francuskom jeziku.

GAVIN McFADYEN

Investigative Journalism.

2. izdanje. T&F Books, 2009.

Priručnik koji je napisao veoma iskusan istraživački novinar na televiziji i osnivač organizacije London Centre for Investigative Journalism.

DAVID L. PROTESS, FAY LOMAX COOK, JACK C. DOPPELT, AND JAMES S. ET-TEMA

The Journalism of Outrage: Investigative Reporting and Agenda-Building in America.

New York: The Guilford Press, 1991.

Ovo je možda najbolja studija koja je ikada napisana o tome kako se u istraživačkom novinarstvu postižu rezultati i korisna je i izvan SAD-a. Naučna preciznost, novinarski uvid.

PAUL CRISTIAN RADU

Follow the Money: A Digital Guide for Tracking Corruption.

International Center for Journalists

Romanian Centre for Investigative Journalism, 2008.

Besplatno učitavanje:

<http://www.icfj.org/Resources/FollowtheMoney/tabid/1170/Default.aspx>.

Ovaj inovatorski priručnik vam govori gdje možete naći podatke o preduzećima u brojnim zemljama i objašnjava istraživačke tehnike.

TOM WOLFE

The New Journalism.

London: Pan, 1975.

U uvodu u ovu klasičnu antologiju odličnih tekstova se mnogo govori o odnosima s izvorima prilikom iscrpnog izvještavanja. Sami tekstovi mnogo govore o tome kako narativna tehnika utiče na rezultat. Ova knjiga se ne bavi istraživanjima, ali je važna za svakog novinara kome je stalo do ove vještine.

Web stranice

<http://www.arij.net>

Kada je, uz pomoć nevladine organizacije International Media Support, formirana organizacija Arab Reporters for Investigative Journalism, postojala je sumnja da li će ona uspjeti bilo šta da postigne. Radovi koji se nalaze u arhivi na njejoj web stranici dokažu da je uspjela. Vodeća organizacija za istraživačko novinarstvo u svojoj regiji i globalni akter.

<http://www.cin.ba/Home.aspx>

Stranica Centra za istraživačko novinarstvo u Bosni i Hercegovini, kojeg je osnovao Drew Sullivan. CIN je formirao Program za izvještavanje o kriminalu i korupciji, koji može služiti kao model u ovoj oblasti.

http://old.crji.org/e_index.htm

U trenutku pisanja ovog priručnika, dostupna je jedino «stara» verzija stranice organizacije Centre for Investigative Journalism iz Rumunije i još uvijek je vrijedi posjetiti. Ona pokazuje šta grupa ambicioznih i pametnih mladih reportera može uraditi u teškim uslovima. Nastavite da ih pratite.

<http://www.centerforinvestigativereporting.org>

Jedna od prvih i najboljih nezavisnih organizacija za istraživačko izvještavanje u doba poslije afere Watergate, sa sjedištem u Oaklandu u Californiji, i sa dugom istorijom prijelomnih priča.

<http://www.faireporters.org>

Web stranica organizacije Forum for African Investigative Reporters nudi materijale i usluge podrške prilagodene Africi.

<http://www.globalinvestigativejournalism.org>

Početna stranica mreže Global Investigative Journalism Network, krovne grupe istraživačkih reportera iz 50-ak zemalja.

Njeni kongresi koji se održavaju svakih šest mjeseci su veliki događaji. Web stranica se trenutno rekonstruiše i sadržavaće besplatne savjete i druge prezentacije sa konferencija. GIJN je i sponzor mailing liste «GlobaL», na koju se zaista vrijedi prijaviti.

<http://www.ire.org>

Početna stranica prve i najveće svjetske organizacije za ljude kao što smo mi, Investigative Reporters and Editors Inc. Ključni resursi od velikog interesa za trenere, odnosno ogromna arhiva savjeta i tekstova o hiljadama tema, dostupni su uz plaćanja članarine.

<http://markleehunter.free.fr>

Ova stranica sadrži tekstove i izvode iz knjiga koji su citirani u ovom priručniku i koji su napisani koristeći metode u ovom priručniku.

<http://www.publicintegrity.org>

Center for Public Integrity je jedna od najstarijih i najuticajnijih institucija u ovoj oblasti koje finansira neka fondacija. Njeni globalni izvještaji postavljaju standarde. Nije nimalo slučajno da je ovaj centar formirao i da upravlja mrežom International Consortium of Investigative Journalists.

<http://www.iscoop.org>

Danska organizacija SCOOP podržava treninge i projekte iz istraživačkog novinarstva širom Evrope (naročito na istoku). Vode je ljudi koji su se na visokom nivou bavili istraživačkim radom.